

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 1 Година 50	Редакциони одбор: Д-р Драг. Аранђеловић, Д-р Љуба Стојановић, Дим. Д. Живаљевић Уредник: Слободан Ж. Видаковић	Јануар 1932 год.
---------------------	---	---------------------

Januar 1932

- „Београдске општинске новине“ у 1931 и 1932 години —
Слободан Ж. Видаковић, референт за штампу Општинске града Београда, стр. — — — — — 5
- Нови грађевински закон с погледом на подизање и уређење Београда — Инж. Јован И. Обрадовић, стр. — 8
- Шта да се гради и како да се гради — Арх. Бранко Максимовић, стр. — — — — — 17
- Зелени и заштитни појас Београда — Инж. Александар Крстић, шеф Отсека за паркове о. г. Б., стр. — — 19
- Општинске тарифе — Арх. урбаниста Драг. М. Поповић, 25
- Проблем неупослености у нашим градовима — Богдан Крекић, одборник о. г. Б., стр. — — — — — 31
- Наша колонија за одојчад и малу децу у Милошевцу — Д-р Марија Вајс, референт општинског централног уреда за заштиту матера, деце и младежи, стр. — 36
- О плану и архитектури зграда за градске библиотеке и музеје — Д-р Марија Илић-Агапов, референт библиотеке и музеја О. Г. Б., стр. — — — — — 39

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДА:

- Евлија Челебија о Београду — Проф. Гл. Елезовић, стр. 45

ПОЛИТИЧКИ ЖИВОТ БЕОГРАДА:

- Отварање Народног Претставништва
Први Сенат Краљевине Југославије
Избор председништва Народне Скупштине — — — — — 56

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА:

- Обезбеђење помоћног особља у трговини — Социјална помоћ невољнима — Проблем огрева — Парола „Свој своме“ и интереси потрошача — Влада Миленковић, новинар, стр. — — — — — 65
- Прослава Занатског дана у Београду — — — — — 68

КОМУНАЛНО-ДРУШТВЕНА ХРОНИКА :

- Успех конкурса за најбољу скицу грба града Београда
(Нови грб Београда) — стр. — — — — — 70
Отварање дечјег обданишта на Душановцу — стр. — 72
Годишња скупштина београдских Сокола — стр. — — 72

МУЗИЧКА ХРОНИКА:

- „Морана“ — Проф. Петар Ј. Крстић, композитор, стр. — 75

УМЕТНИЧКА ХРОНИКА:

- Изложба слика старог и новог Београда — Сава Поповић, 78
Изложба вајара Ораовца — Сава Поповић, стр. — — 80

ФИЛМ БЕОГРАДА:

- Филм: „Београд, престоница Југославије“ — Бор. Н. Гавриловић, новинар, стр. — — — — — 82
Приватни огласи.

„Београдске општинске новине“ излазе једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда и једанпут недељно (сваког четвртка) као службени недељни лист Општине града Београда.

Претплата на оба издања износи укупно:

за годину дана 150 динара
за пола године 80 динара

Претплата се прима само на оба издања. Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација налазе се у ул. Краља Петра бр. 26/III. Телефон 26-242.

Рукописи се не враћају.

54 314 / 58

Слободан Ж. Видаковић,
референт за штампу О. г. Б.

БЕОГРАДСКА
ГРАДСКА БЕОГРАДА

„Београдске општинске новине“ у 1931 и 1932 години

„Никада се плодна акција општинске управе не да замислити без искрене новинарске сарадње, а ту сарадњу најјаче, најстручније и најобиданије може да пружи њен сопствени лист“
(Ед. Брио)

„Оно што су плаћа човеку, то је општински лист — грађској муниципији! Када неће бити било ко би одржавао везу између грађана и општине? И како би се знало шта грађани желе и шта општина предузима да задовољи оправдане жеље својих грађана?“

(Д-р Уелс (Ски))

„Не може се ни претпоставити рад на питањима муниципалних програма без тесне везе грађана и општинске управе. А та се веза, објективно, може постићи једино општинским стручно популарним листом.“

(Д-р Едвар Конзелас)

Са овом годином „Београдске Општинске Новине“ ушле су у педесету годину свога издажења. Пола века пожртвованог и пуног чести служења својој општини и своме грађанству... Да нема државних Службених новина — оне би данас биле најстарији лист Београда, његов новинарски дојан.

Кроз читаве те деценије „Београдске Општинске Новине“ вршиле су тихо своју корисну улогу малог и скромног комуналног листа. Општинска решења, објаве, и остали службени материјал, намењен публикацији, налазио је у њима своје природно место. Прве стручне основе листа поставили су г. г. Никола Јовановић — Американац и пок. Драгољуб Стојиљковић, тадањи секретари-правници О. Г. Б., који су били уредници његови осамдесетих година прошлог столећа.

Тек од пре непуне три године „Београдске Општинске Новине“ добијају, по угледу на остале савремене комуналне листове Европе, садашњи свој облик муниципалне ревије.

Покоравајући се једној лепој новинарској пракси, да се увек у почетку нове године пропрати критички цео рад у прошлој години и обележе програмске линије за нову годину — ми ћемо овде у главним потезима, без заморних детаља, изнети рад „Београдских Општинских Новина“ у 1931 години и нагласити основе њиховог радног програма у овој 1932 години.

Схваћајући сасвим правилно задатак и

улогу „Београдских Општинских Новина“, уредништво је настојало живо да „Београдске Општинске Новине“, као орган Београда, имају на првом месту да служе интересима његовог рационалног развитка и правилног комуналног живота. Као орган Београда, оне су настојавале да што дубље уђу у душу београдских грађана, да осете њихове интимне жеље, и да тим жељама као некој врсти народне иницијативе, даду публицистичко-научну форму. Инспирирано таквим схватањем, уредништво је са ретким одушевљењем прегло да све своје снаге стави у службу битним циљевима престонице.

Београд се за последњу деценију развио нагло, у бурном галопу једног американског града, и тражио да се за сваки проблем његовог комуналног живота припреми унапред најправилније решење, засновано на дугом и често скупо плаћеном искуству других народа и последњим истинама комуналне науке. Како се покретање дубоких и животних комуналних питања, по речима социолога др. Конзеласа, не може ни замислити без општинског органа — то су сва та битна и животна питања Београда наша у часопису „Београдским Општинским Новинама“ свој најјачи плодоаје, свога најфанатичнијег тумача. Нема ниједног значајнијег проблема из социјално-комуналне политике да није нашао места у „Београдским Општинским Новинама“. Из пера наших најпријатнијих социјалних радника расправљана су сва питања на чијем се правилном решењу, као на гранитном темељу, има да изгради нова комунална политика. Тако у прошлој години „Београдске Општинске Новине“ истакле су на дневни ред и дале свој научни прилог, између осталих, и за ове проблеме: о комуналним финансијама, о апроприационом питању и правилној исхрани грађанства, о парковима и пошумљавању Београда, станбеном проблему, дечјем питању, о борби против туберкулозе, хигијенској асанацији Београда, о закону за Београдску општину, као и о закону о градовима, о дечјим прихватилиштима и т. д. и т. д.

Није било лако ни са гледишта уредничких напора, ни са гледишта материјалних жртава, док се око „Београдских Општинских Новина“ прикупило сто шездесет сарадника из оне још бројно мале интелектуалне елите београдских научника. За прошлу

1931 годину „Београдске Општинске Новине“ успеле су да пруже читалачкој публици преко две стотине штампаних табака са јаче од 600 расправа, студија и чланака из комунално-социјалног живота југословенске престонице.

Толики број најугледнијих научника и толику количину штампаног материјала још ни један наш часопис није могао да пружи ни за два пута дуже време.

Сем овога „Београдске Општинске Новине“ покренуле су своју популарну библиотеку и штампале 14 књига о разним комунално-социјалним и економским питањима у равно 42.000 примерака, који су сви растурили. На тај начин уредништво „Београдских Општинских Новина“ покреће прву комуналну библиотеку, чији се значај не може одрећи ни код највећих европских резиденција, које су успеле да велики део свога комуналног програма остваре, а камо ли код нас, који смо тек изашли из прве фазе општинског примитивизма.

Својим специјалним бројевима, посвећеним у целини појединим комуналним, здравственим и социјалним проблемима, „Београдске Општинске Новине“ давале су у многобројним случајевима иницијативу за брзо и правилно решење њихово.

На тај начин, а уз читав низ извршених социјалних анкета, одељак за штампу Београдске општине одлази један корак даље од чисто публицистичког рада и постаје један од позитивних сарадника београдског Општинског суда и одбора на социјалној реформистичкој акцији, коју је општинска управа Београда у току 1931 године, у толико случајева подвукла као свој најглавнији задатак. У томе смислу нарочито се издвајају наше социјално-комуналне анкете о исхрани Београда хлебом и млеком, о сиротињским становима, о парковима, о ширењу туберкулозе и луеса у Београду, о заштити незбринуте деце и т. д. „Београдске Општинске Новине“ са поносом подвлаче, да је добар део предлога, учињених у тим чланцима, нашао дубоког одјека у респективним одељацима општинских и државних власти.

Овако користан и плодноносан рад „Београдских Општинских Новина“ у прошлој 1931 години запазили су и похвалили не само надлежни водећи кругови Београдске општине и државе, него и најлепша научна имена из наше и стране социјално-комуналне науке.

Поред ласкавих мишљења, г. д-р Ериа, европског државника и претседника Лионске општине, д-р Конзеласа, познатог социолога и генералног секретара Међународног Савеза Градова, д-р Уелс Силса, уредника Њујоршке „Самоуправе“, читав низ најлепших имена као д-р Петар Зенкл, чехословачки арбитар у комуналним проблемима, д-р Лоран, I потпретседник Париске општине, д-р

Луис Валое, сенатор Лисабонске општине, дали су без резерве, највише похвале о „Београдским Општинским Новинама“ тврдећи у разним варијацијама да оне са гордошћу могу да стану у коло најбољих комуналних ревија света.

Поред њих дали су свој високи суд и најласкавије похвале и многи наши најугледнији научници и јавни радници, између којих и г. г. Д-р Аранђеловић Драгољуб, Д-р Батут Јовановић, Лапчевић Драгиша, Лукић Предраг, Николајевић С. Душан, Нушић Бранислав, Д-р Поповић Богдан, Д-р Поповић Милош и т. д. и т. д.

А наши листови: „Политика“, „Време“, „Трговински Гласник“, „Новости“, „Словенац“, „Југословенски Лојд“, као и сви наши књижевни и научни часописи („Социјална Мисао“, „Живот и Рад“, „Ријеч“ и др.) слажу се у оцени да су „Београдске Општинске Новине“ једна од најбољих и најбоље уређиваних ревија Југославије. Тако „Политика“ у своме стручном приказу подвлачи:

„Овој напредно уређени комунални часопис, расправљајући непрекидно сва животна питања београдске заједнице, постаје у истини све више сталан извор документације београдског живота свих облика, од социјално-комуналног до уметнички позоришног, од културно-историјског до хигијенско-здравственог, од грађевинског до економски приоредног“.

Кад не би било ничега другог већ само то, што „Београдске Општинске Новине“ покрећу многобројне социјално-комуналне проблеме, разрађују их, истичу на дневни ред, буде иницијативу позваних кругова где се она није појавила, или је појачавају где већ постоји — „Београдске Општинске Новине“ заслужују опште признање као један снажан фактор у изградњи Београда.

Постоји још и један психолошки васпитни утицај, који успешно врше „Београдске Општинске Новине“. Узимајући на себе иницијативу за многобројне животне проблеме Београда и улазећи непосредно или посредно у разне хигијенско-комуналне анкете, „Београдске Општинске Новине“ буде јавни интерес и жељу грађана, да у питањима, која се њиховог живота тичу, имају непосредног учешћа.

Није давно било када су Б. О. Н. претстављале за широке масе грађана по својој сухопарности најдосаднији лист, кога су читали само лиферанти, а претплаћивао није нико.

Данас се са поносом може истаћи, да су „Београдске Општинске Новине“ најчитанији часопис у нашој држави, кога са пажњом прате не само високи научни и државнички кругови, него и најпростији људи са београдске периферије, гледајући у њему најискренијег и најсавеснијег сарадника суда и одбо-

ра Београдске општине у судбоносним и животним питањима београдске заједнице.

И ако се општински часописи, као што је ревија „Београдске Општинске Новине“ не сматрају нигде на свету као комерцијална предузећа, која треба да доносе приходе својој општини, него се сматрају као публицистички инструменти општинске управе, који имају за задатак да покрећу и помажу спровођење комунално-социјалних реформама, због чега се у општем интересу имају и финансирати — ипак су наше „Београдске Општинске Новине“ у прошлој години успеле да буду финансијски активне, односно да из прихода од претплата и огласа покрију своје штампарске и остале материјалне расходе.

Преко овог детаља, макар да је он од споредне важности, не може се прећи, јер би наша општина без свога органа морала да издаје преко 500.000 динара на штампање својих огласа, решења, одборских записника, одлука суда, уредаба, статута и закона, који тањирају општину, статистичког материјала и т. д.

Дакле, поред пропагандског, иницијативног и научног разлога, Општина београдска за издавање своје ревије и свога службеног листа има и чисто рачунског разлога, јер и ако јој „Општинске Новине“ не повећавају приходе, оне знатно смањују расходе њене. А и то је доста.

Кад се овде имају на уму горостасне цифре субвенција, које велике европске резиденције дају за своје ревије, онда се тек у јасној светлости указује факат, да ми и релативно и апсолутно не трошимо ништа на свој муниципални лист, иако је он и садржајно и технички успео да дође на једно од првих места у ранглисти службених органа и комуналних часописа европских престоничних општина.

У новој години „Београдске Општинске Новине“ доживеле су једну корисну реформу прописану решењем Суда Општине града Београда. Да би што више одговарале интересима београдских грађана, „Београдске Општинске Новине“ од сада ће излазити једанпут недељно као службени лист општине и једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда.

Од ове реформе може се са правом очекивати још већи успех у чисто практичном смислу, јер док ће месечна ревија и даље наставити да се уређује у ранијем правцу, дотле ће недељни општински службени лист доносити редовно све записнике одборских седница, сва решења, одлуке, расписе и наредбе од општег карактера Суда О. Г. Б., званичне месечне и недељне извештаје општинских одељења о њиховом раду и пословању, одлу-

ке општинског одбора, као и појединих одборских стручних секција, сва службеничка постављења и персоналне промене, недељни индексе пијачних цена у Београду, статистичка извешћа, све извештаје санитета; затим, законе, уредбе и правилнике, које пропишу државне власти а у вези су са радом Београдске општине као и статуте и правилнике које пропише сама Општина; све службене општинске огласе за оферталне и усмене лицитације и сав остали службени материјал о званичним радњама Суда, Одбора и Општине града Београда, који се према природи ствари или с обзиром на интересе општине или грађана или, најзад, према одредбама закона о рачуноводству имају службено обнародовати.

На тај начин недељне „Општинске новине“ послужиће као најсигурнији индикатор пословним круговима Београда, а за општинске органе оне ће бити најтачнији и најсигурнији кодификатор целокупног општинског законодавства.

Тако исто недељне „Општинске новине“ послужиће са равним успехом и пуном реализовању финансијске стране овог новинарског предузећа.

Месечна ревија, као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда, разрађиваће само теоријска питања из комуналног живота, и помагаће својим анкетама и научном разрадом комунално-социјалних проблема иницијативу општинске управе.

И сама уредба о уређивању „Београдских општинских новина“ јасно је подвукла ове дужности часописа Београда. Тако се у § 2. исте Уредбе изрично вели:

„У месечном часопису „Београдских општинских новинама“ имају се као и до сада објављивати чланци, расправе, популарно-стручне студије, антропофили, ноџице итд., у којима су обрађивана поједина питања из комуналне политике, социјалне медицине, урбанистичко-грађевинске политике, социјално-културних проблема, историје Београда, и свега онога што је у непосредном додиру са животом Београда или са комунално-социјалном делатношћу у опште и има за њу интереса.“

У часопису „Београдских општинских новинама“ имају се стално регистровати у виду хроника сви облици београдског јавног живота од друштвеног, привредно-економског и социјално-здравственог до научног, културног, уметничког, литерарно-позоришног и др.“

Све ово у пуној мери потврђује да ће „Београдске општинске новине“ са још више успеха него ли до сада, постати огледало београдског свеколиког комунално-социјалног живота, у свима његовим облицима, почевши од строго економских до чисто уметничких и књижевних.

Нови грађевински закон с погледом на подизање и уређење Београда

Највећи и најважнији рад на пољу законодавства за уређење Београда једном је завршен и обнародовањем Грађевинског закона, који је ступио на снагу 16 децембра 1931 год., решено је једно велико питање правилног и рационалног изграђивања Београда.

Код Београда као и код већине наших градова постоји један парадокс: да се подигао и развијао до садашњег стања скоро без икаквих грађевинских прописа или у главном са таквим прописима који су могли бити у важности пре пола века за неку малу паланку, и да сад кад је у главном делу већ озидан и регулисан, долази нов закон са сасвим новим савременим прописима у погледу хигијене, технике, естетике и других услова који се имају применити на нове грађевине и ново уређење, које се тек може извршити у једном темпу који ће далеко изостати од онога којим се Београд до сад изграђивао скоро без икаквих прописа.

Београд се до 1897 год. подизао и развијао без икаквих грађевинских прописа, а од те године до сад под извесним прописима, који су у оно време били потребни да се само подизање зграда унеколико упуту правилним путем у техничком погледу, и да се унеколико да правац за правилно уређење и регулација, о чему се догле није у опште водило много рачуна.

Кад је донет Грађевински закон за град Београд (1896), овај се гада простирао до грађевинског реона, који је онда већ био озидан у главним улицама за које је регулациони план био делимично и одобрен, а који је полазио од садашње железничке станице на Кланици — од Кнез Милетине улице, — Таковском, Далматинском, Кнез Даниловом до Гробљанске, Краљице Марије (Ратарском) од Старине Новака, па Хартвиговом (Београдском), Булеваром ослобођења (Шумадском) до старе Звездаре — раскршће ул. Милоша Поцерца и Булевар ослобођења — па новом улицом преко имања Медицинског факултета поред кафане Мостар до Савског железничког моста.

Сав остали део Београда, који се сад проширио до иза штофаре Браће Илића у правцу Вишњице, до иза Цветкове механе у правцу Смедерева, иза Пашиног брда и Ду-

шановца, преко Бањице, Дедиња, Топчидерског брда и иза Чукарице, озидан се скоро без икаквих прописа. За овај део прошириван је грађевински реон и изграђивани су регулациони планови делимично, уколико су већ поједини крајеви били изграђени и то од приватних власника парцелисањем имања и стварањем улица које су се морале и у новим плановима задржати, а које у главном нису имале никакве стварне везе са главним саобраћајним правцима главног дела Београда. На овако проширене реоне који су већ били изграђени или у самом почетку изграђивања, проширивана је и примена самог Грађевинског закона. Ово проширење грађевинског реона и примена Грађевинског закона ишло је без икаквог реда и стварне потребе, већ само у главном према потребама оних власника који су већ подигли зграде и који су имали утицаја на општинске управе, како би овим увлачењем у грађевински реон, користили права а нарочито задужења код Управе фондова — хипотекарне банке, за водовод, осветлење, итд.

Оваквим начином око старог грађевинског реона створила се неколика насеља различите форме и облика и различитог начина изграђивања, међу којима има и таквих који се могу упоредити само са циганским насељима.

Овакав начин развијања могао се догодити само зато, што су Грађевинским законом за Београд од 1896 год. дати у главном технички прописи за подизање зграда и у неколико одредбе потребне за парцелацију и експропријацију земљишта, а икаквих озбиљнијих одредаба о уређењу Београда и његовог будућег развијања и проширења, у погледу техничком, хигијенском и естетском и обзиром на његово економско и социјално развијање какво се од Београда могло и требало очекивати.

Кад је Грађевински закон за Београд објављен, одмах су се појавили протести и од стране инжењера и архитекта и хигијеничара, који се нису слагали са овим пројектом и они су категорички тражили измене и допуне. Извесне измене и допуне извршене су 1898 и 1901 али и оне само делимично и у духу израженог закона, док се о самом уређењу и проширењу није ништа допунило.

Али и поред свих мана и недостатака Грађевинског закона, овај је имао и својих добрих одредаба које се нису знале или нису хтеле искористити ради успешнијег спровођења самог закона а и ради правилнијег подизања Београда. Ово се могло учинити нарочито с погледом на § 9. Закона о местима који је гласио: „Ако би који правни куће и зграде ван вароши, која је утврђена регулационим планом па на опомену полицијске власти не би од тога одустао или не би подигнута зграду срушио, полицијска власт казниће имаоца до тридесет дана затвора, или новчано до 150 динара и наредиће му зграду да поруши, што ако не учини у остављеном року, сама ће власт о трошку осуђенога рушење извршити. Од овога се изузимају летње куће за уживање и зграде по баштама и виноградима. У случају спора, да ли је место на ком су такве куће подигнуте овим изузетком обухваћене, решава се по службеном исказу Општинске власти.“ (Допуна Закона од 21 априла 1885, Зборник 41 стр. 190.)

Ни полицијска, као ни општинска власт у Београду није по овом законском овлашћењу предузимала потребне мере да спречи подизање зграда ван вароши, која је утврђена регулационим планом. За то се Београд овако раширио на штету и самог његовог уређења и на штету Београђана који не могу издржати трошкове потребне за грађење и одржавање свих потребних инсталација за једну велику варош.

После рата, после измењених прилика, како у погледу самог новог положаја Београда, тако и у погледу насељавања и уређења градова, чији су захтеви постали многобројни и на које се почела обраћати нарочита пажња, почело се опет мислити на нове грађевинске прописе у савременом духу и према новим савременим захтевима за подизање и уређење градова.

У исто време са израдом генералног плана, који се почео радити на основи идеја добијених међународним конкурсом, предузет је и рад на изради новог Грађевинског закона за Београд, али се на томе није успело, и ако је било услова да се поред генералног регулационог плана добије и Грађевински закон у вези са њим.

Тако није израђен ни потпун генерални план, нити Грађевински закон или ма каква уредба која би ближе објаснила и генерални план и допунила одредбе за Грађевински закон у погледу уређења Београда.

Место тога приступило се разним делимичним изменама постојећег Грађевинског закона, у погледу олакшица за подизање зграда, јачег искоришћења земљишта у главном делу Београда, измене висине простора и зграда као и другим конструктивним условима за подизање зграда. (Технички услови објављени Указом од 29 априла 1922 год.)

Кад је делимично одобрен генерални регулациони план Београда (1924 год.) у границама грађевинског реона, који је важио до рата, покушавано је неколико пута, да се на основи овлашћења у финансијским Закономима од 1924 до 1929 год., изради правилник или уредба за извођење овог генералног плана, али се у томе такође није успело у главном из разлога, што није био израђен потпун генерални регулациони план за који је требало прописати уредбу или правилник, а осим тога није био утврђен ни општински атар и грађевински реон као ни одређен грађевински утицај на атар суседних општина, без којих се није могла израдити уредба или правилник.

Тек по доношењу Закона о атару Општине града Београда 2 октобра 1929 год. утврђена је једном граница атара Општине београдске и проширење грађевинског реона. Овим Законом утврђен је први пут ма и делимично начин подизања зграда и одређене величине парцела за део проширеног реона на Дедињу, а за остали део Београда требале су се прописати: *Уредба о подели атара на зоне*, и о проширењу садањег грађевинског реона у обиму новог атара, и *Грађевинска уредба о техничкој изградњи насеља ван атара Општине града Београда*, на простору суседних општина, а нарочито дуж главних друмова који воде у Београд. Овом Грађевинском уредбом имао се одредити простор и начин за пошумљавање околине Београда.

Но до сада ни ове уредбе нису још израђене у главном из истих разлога, као и оне које су се требале израдити по овлашћењима из финансијских Закона, услед немања једног генералног регулационог плана сад потребног и за проширени део општинског атара и на атаре суседних општина, а за који план још ни снимања нису завршена.

Поред тога што није било потпуног генералног регулационог плана, напред предвиђене уредбе нису се могле израдити ни с тога, што није било никаквих прописа о томе, какве ове уредбе имају бити и шта оне имају садржавати и одређивати. И у покушајима који су чињени по овлашћењима из финансијских Закона, израђено је неколико пројеката (4 пројекта и то: у 1926, 1927, 1928 и 1929 год.) али на такав начин, да се јасно видело, да они који су ове пројекте радили, нису били начисто са тим, како се имају ове уредбе радити и шта оне требају да садрже. Тако је у овим пројектима унето много од онога што је требало да дође у Грађевински закон (експропријација, парцелација итд.) као и онога што није имало никакве везе са техничким уређењем Београда (на пр. наплата такса за тротоаре и т. д.), или у којима није било ничега што је за уређење потребно, као што је израда нивелационог плана, подела града на површине потребне за стано-

вање, трговину, индустрију, железничке и пристанишне потребе итд.

Напоследку се увидело, да се ништа не може радити док се не донесе један Грађевински закон којим ће се решити, једнообразно за сва већа насеља, питања уређења, подизања и проширења насеља, и одредити начин на који ће се свако насеље посебице имати уређивати и подизати.

Тако се једном после већег рада и труда дошло до новог Грађевинског закона, који ће као општи — оквирни Закон важити за целу земљу, а који се може применити на свако насеље за које се нарочитом Уредбом утврди, да се на њега могу и требају применити одредбе Закона. Како ће у ову Уредбу на прво место ући Београд то све одредбе овог закона имају у потпуности да за њега важе.

Овим законом којим су решена врло важна питања уређења и подизања градова и одређен начин рада и садржина уредбе и грађевинског правилника које мора имати сваки град или варошица, дате су нарочите дужности и права општини, којима се ова може користити да би лакше и брже спроводила изграђивање, уређење и проширење насеља, а што је до сада било апсолутно немогуће правилно извести. Овим законом утврђени су рокови за које општине има да сврши одређене дужности, да би се могла користити правима која су јој дата. Овим је решено врло важно питање које ни финансијским овлашћењима од 1924 до 1929 год., ни Законом о атару општине града Београда није било решено: одређење рока до кога Општина београдска има да изради генерални регулациони план и предвиђен низ разних уредби.

Како је овај Закон ступио на снагу 16 децембра ове године, то ћемо овде изнети у главном, какве су сад дужности Општине београдске, т. ј. шта општина има да ради, па да се може користити правима која су јој овим законом дата.

I. ДУЖНОСТИ ОПШТИНЕ.

Најважнија дужност Општине београдске сад је, да одмах приступи изради потпуног генералног и детаљног регулационог и нивелационог плана, а за цео ограничени и утврђени грађевински реон, као и за део до проширеног атара а ван одређеног грађевинског реона. Тако исто има да припреми ситуациони план за насеља ван општинског атара на простору суседних општина за који део по Закону о атару има да изради грађевинску уредбу и да предвиди потребно шумљивање.

Поред регулационог плана општина има да изради још и уредбу за извођење овог регулационог плана и грађевински правилник за Београд.

1. Регулациони план.

За израду генералног регулационог и нивелационог плана за део у ограниченем атару, општина има прво да утврди ужи и шири грађевински реон, који су по новом закону установљени ради утврђивања првенственог реда грађења.

Ужи грађевински реон представља ограничени део Београда, у коме се грађење може и даље вршити по прописима Закона и грађевинског правилника, а шири грађевински реон представља део Београда у коме се грађење — подизање грађевина — не може вршити, док се овај део не припреми у погледу саобраћаја, канализације, водовода и парцелације — да одговара прописима овог Закона, и док се претходно не прогласи за ужи реон. За овај шири реон морају се такође израдити регулациони планови.

Једновремено са одређењем ужег и ширег грађевинског реона има се утврдити заштитни појас зеленила, који може доћи између ужег и ширег реона, или између ширег реона и самог грађевинског реона или општинског атара, или може бити састављен из већег дела зеленила и паркова који ће као зелени појас обавијати ужи и шири реон или залазити и у један и у други реон, пошто ће се у Београду тешко моћи одредити таква граница између ужег и ширег реона и утврдити заштитни појас у целини. На овом заштитном појасу не може се никакво грађење вршити док се главни део ужег и ширег реона не изгради.

Према утврђеном грађевинском реону, ужем и ширем реону и заштитном појасу, има да се изради регулациони план којим се по § 4. Грађевинског закона има одредити још:

1) регулационе линије улица и путова, тргова, тротоара, водотока, вртова са означењем ширине улица, путова и тргова.

2) грађевинске линије зграда где ове одступају од регулационе линије;

3) правце и потребно земљиште за железнички, трамвајски, водни, аутомобилски и ваздушни саобраћај;

4) теренске и нивелационе коте улица, тротоара, тргова, путова и других комуникација (нивелациони план);

5) површине за становање, трговину, индустрију, војску, игралишта, паркове, гробља, вртове, шуме, поља и т. д.;

6) грађевинске зоне обзиром на саму густину насеља, начин изграђивања и висину зграда, (густо, средње и ретко насеље) и

7. места за јавне грађевине.

Као што се из овога види сад је Законом утврђено шта регулациони план има да одређује и садржи у главним линијама. Све остало што је у вези са регулационим планом као: израда генералног и детаљног регулационог и нивелационог плана, израда уздуж-

них и попречних профила улица, обележавања осовина улица итд. има се одредити правилником који ће израдити Министарство грађевина до 16 јуна 1932. год.

Док овај правилник не буде израђен — Општина београдска треба одмах да приступи прикупљању потребних података према изнетим одредбама о регулационом плану и да решава на постојећим плановима важна питања као што су: одређење ужег и ширег грађевинског реона, заштитног појаса, површине за становање, трговину и т. д.; да врши потребна снимања и нивелисања за израду потпуног регулационог и нивелационог плана којих још нема, да одређује густине насеља и грађевинских зона обзиром на потребно насељавање, које се према статистичким подацима може очекивати или треба извршити и тако даље.

2. Уредба о извођењу регулационог плана.

Кад се изради регулациони план у главним линијама, приступа се изради Уредбе о његовом извођењу, у којој се има изложити и одредити све оно што се генералним и детаљним планом није могло јасно преставити, а што ће омогућити да се регулациони план боље разуме и да се допуни потребним објашњењима ради стварног извођења. У овој уредби по § 5. Закона има да се води рачуна у главном о следећим питањима:

1) о прописима о изграђивању улица и путова (о ширинама, успонима, спојевима), трговима, парковима, садовима итд., о јавним зградама и игралиштима, о одржавању природних лепота, историјских и уметничких објеката, о густини и висини изграђивања и тако даље.

2) ближе одредбе о грађевинском реону, заштитном појасу, грађевинским зонама и о подели целе површине обухваћене регулационом планом за разне сврхе и потребе, архитектонску обраду зграда у појединим улицама и трговима, удаљеност зграда од уличних регулационих линија и од суседних међа и границу до које се могу изграђивати унутрашње површине блокова; удаљеност од железница, спроводника струје високог напона, црква и школа, гробља, војних утврђења, аеродрома, творница, магацина експлозива, водоводних бунара и резервоара, кланица, стрводерница, сајмишта за стоку, складишта за дрва, извора за пијаћу воду, реципијента за одвођење нечисте и атмосферске воде итд.

3) ближе одредбе о постројењима железничког трамвајског, водног, аутомобилског и ваздушног саобраћаја, као и одредбе о водоводним, канализационим, гасним (плинским), електричним и телеграфско- телефонским спроводницима и објектима;

4) грађевински и финансијски програм уређаја са образложењем регулационог плана, приоритетни план о изградњи потребних

јавних грађевина, улица, тргова, канализације, водовода, експропријације и т. д.)

Овом уредбом може се одредити и начин подизања грађевина и ван грађевинског реона и заштитног појаса уз претходно одобрење надлежних власти, као и површине, које ће се искоришћавати у пољопривредне и друге сврхе, а све обзиром на будуће проширење грађевинског реона, који може, у извесним случајевима, да заузме и цео атар општине.

Ова уредба може се у ствари радити тек кад Министарство грађевина пропише општа упуства за израду уредбе, а која имају бити израђена најдаље до 16. јула 1932 год. Али и за ово време, ако општина буде израдила генерални регулациони план, општина може прикупљати податке изнете напред и који се морају решавати у току израде самог регулационог плана.

Овом уредбом има се одредити и грађевински и финансијски програм уређаја са образложењем регулационог плана, као и да се утврди приоритетни план о изградњи потребних јавних грађевина, улица и тргова, водовода и канализације, експропријација улица и т. д. Ова одредба је врло важна јер се њоме даје могућност за испитивање како ће се предвиђени радови извршити и којим и коликим финансијским средствима, те се према томе могу пројектанти управљати при пројектовању регулације у погледу просецања и проширења улица, извршења асанације, постављања јавних грађевина на приватна земљишта и томе слично. Овај грађевински и финансијски програм треба да предвиди рокове у којима се поједини радови предвиђени регулационом планом имају извршити.

Овај грађевински и финансијски програм има нарочиту важност за Београд у коме се до сад радило скоро увек без икаквог програма! (или ако и нека управа састави какав програм за кратак рок, док је она на управи, обично 2—3 године, друга управа обично и не узима овај програм у обзир већ ради свој особени програм, да се са њим понови исто што је било и са претходним). Овакав финансијски програм мора да се изради за дужи низ година и њега се морају придржавати све управе. Овим ће се решити једно важно питање које се до сад није могло никако решити, да се радови у Београду изводе по једном у напред утврђеном и брижљиво састављеном програму којег се сви морају придржавати. Ако се при раду наиђе на извесне тешкоће у извођењу, могу се чинити делимичне измене програма, али главни програм не може се мењати без нарочитих тешкоћа, које се морају и специјално констатовати. И кад се буде вршила ма каква промена, опет се она не може променити на брзу руку, као што је то до сад често бивало, већ се мора брижљиво испитати и саставити измена која

ће бити у вези са постојећим програмом за дужи низ година.

Овим ће се рад на уређењу Београда упутити правилним путем, изводити систематски и са осигураним финансијским средствима.

По новом Грађевинском закону, Општина београдска има свој делимично израђен и одобрен генерални регулациони план да прилагоди овом закону у смислу напред изнетих одредаба у року од 2 године од дана када Министарство грађевина пропише правилник за израду регулационог плана и да изради Уредбу о извођењу регулационог плана на основи општих упутстава прописана од Министарства грађевина која морају бити израђена најдаље до 16. јуна 1932 год. од кога се дана има рачунати напред означени рок.

3. Грађевински правилник.

Поред израде регулационог плана и Уредбе Општина београдска дужна је да изради и Грађевински правилник за град Београд којим ће за Београд утврдити све оне техничке, хигијенске, естетске и т. д. прописе који су овим законом прописани као општи за сва насеља, и којима ће детаљно решити сва питања која се тичу подизања грађевина и земљишта на којима се могу грађевине подизати. Као најважније одредбе грађевинског правилника биће одређене:

1) најмање површине градилишта и размер искоришћавања земљишта према врсти насеља;

2) најмање дужине фронта појединих градилишта на улицама и трговима и међусобну удаљеност зграда у двориштима;

3) положаја дворишта и светларника, као и величине светларника и њихов однос према озиданим површинама;

4) прописи о извођењу појединих елемената зграда и других грађевина и у опште одредбе о техничким, хигијенским, естетским и безбедносним условима за све врсте грађевина;

5) заштите суседних односа, јавних предмета и налазака (ископина);

6) ближе одредбе о организацији и дужности грађевинског одбора, давању регулационих и нивелационих линија и надзору над грађењем.

Поред овога овим грађевинским правилником одредиће се и технички прописи о другим конструкцијама и деловима зграда, као и конструкције других грађевина и споредних зграда које нису поменуте грађевинским законом, као и све остало што је потребно за изграђивање Београда.

Овај грађевински правилник има да буде израђен у року од две године од дана када Министарство грађевина изради општа упутства по којима се ови правилници имају радити. Ова Општа упутства имају бити израђена најдаље до 16. јуна 1932 год.

4. Фонд за извођење регулације

Поред израде регулационог и нивелационог плана, уредбе и грађевинског правилника, општина је дужна да одмах приступи оснивању Фонда за извођење регулације из кога ће вршити исплате за све радове који се односе на уређење и подизање Београда. Овај фонд састоји се из сума унетих по буџету, затим из прихода који се могу евентуално добити од парцелације, комасације или експропријације, од грађевинских такса и од продаје општинских добара и то најмање 25% од продајне цене. Тако исто у овај фонд улазе и све суме које општина наплати од казни по овом Закону.

Оснивање оваквог фонда и уношењем потребних сума буџетом и другим приходима, осигурава се Општини одређена сума која се може трошити искључиво на уређење Београда, а која се одређује обзиром на финансијски и грађевински програм предвиђен уредбом о извођењу регулационог плана.

Израдом регулационог и нивелационог плана, уредбе о његовом извођењу и грађевинског правилника, као и оснивањем фонда за извођење регулације Општина београдска у главном испуњава дужности које су јој овим Законом одређене, те се може у потпуности користити правима која јој овај Закон даје.

II. ПРАВА ОПШТИНЕ.

Право која Општина београдска добија и којима се може користити следећа су:

1. Право надзора над подизањем свих врста грађевина.

Овим Законом дато је општини право надзора над подизањем, одржавањем и употребом грађевина, као и контрола у погледу хигијенском и у погледу безбедности станова. Овим начином решено је једно врло важно питање, које до сад није било потпуно регулисано и које је стварало врло велике тешкоће свима општинским управама у спровођењу регулације и контроли уопште над свим грађењем, било да га изводе приватна лица, или општинске и државне установе.

По овоме Закону, одсад се не може ни једно ново грађење или преправка макакве грађевине вршити, док се претходно не добије грађевинска дозвола, па ма то грађење и преправку изводио приватник, општина или макоја јавна државна или приватна установа.

Ово је потребно да би општина као прво јавно тело могла водити рачуна о свима грађевинским радовима, који се у њеном делу кругу извршују, и да би ове радове могла довести у узајамну везу као и са опште јавним и приватним интересима.

Досадањи грађевински закони и законски прописи одређивали су тражење грађевинске дозволе углавном за приватне зграде, док се о осталим зградама — општинским и држав-

ним, као и грађевинама других врсти — није водило скоро ни мало рачуна. У Грађевинском закону за град Београд нема никаквих прописа ни за државне ни за општинске грађевине, нити ма какве друге врсте грађевина као што су нпр.: подземне и надземне инсталације за електрично и гасно осветљење, телеграф и телефон, трамваји, железнице и друге инсталације уколико су у вези са уређењем града или варошице. Зато се и дешава да све те и друге сличне радове изводе поједине државне и општинске установе потпуно самостално без икаква обзира на регулациони план и без претходног тражења грађевинске дозволе.

Како је овај рад штетан, најбоље се види у Београду, а има случајева и у сваком другом нашем граду, само у мањем обиму, да се постављају поједини објекти и улични спроводници на местима где штете већ извршену модерну калдрму, или се постављају у најгорем облику и на најнегоднијем месту које омета и отежава саобраћај. Често ови објекти заклањају и руже изглед тек ново подигнуте зграде, или штете подигнуто и са тешкоћама и трошковима одржано дрвеће, садове и т. д.

Дешава се да и сама општина или и држава подижу станове без грађевинске дозволе иако су ови противни прописима Грађевинског закона, што свакако није у интересу ни општине ни државе.

Сад је овим Законом решено и ово важно питање: да се ни једна грађевина не може подићи нити преправити док се претходно од општине не добије грађевинска дозвола.

Да би се прецизније дала дефиниција грађевине, у § 2) одређено је јасно који се све радови сматрају као грађевине, да у том погледу не може више бити сумње нити развог тумачења.

Сам грађевински надзор врше технички органи општине којима се у свако доба морају ставити на углед одобрени планови и грађевинска дозвола.

Ако се грађење врши без грађевинске дозволе, или ако се оно не изводи по грађевинској дозволи и грађевинским прописима, општина има права да забрани даље грађење и евентуално нареди рушење, или да сама о трошку власника и само рушење изврши.

Поред овога општина има право контроле и евиденције већ постојећих грађевина и чим приметити, да је која од ових несигурна, склона паду или штетљива по здравље, извршиће комисијски увиђај и на основу овог донети решење да се грађевина оправи или ако то није могуће, да се поруши у остављеном року. И у овом случају општина може и сама извршити рушење о трошку власника, ако овај сам не би то хтео извршити. Општина може и забранити даљу употребу ова-

ке грађевине ако нађе да је није потребно одмах рушити.

Тако исто општина има права контроле над нехигијенским становима. Постојеће зграде које не одговарају хигијенским условима прописаним овим Законом, имају се саобразити овим прописима уколико се то може учинити, а водећи рачуна о финансијској снази власника грађевине.

У погледу безбедности за време грађења одређено је да предузимач или извођач грађевине одговара за целокупан рад и безбедност радника и за јавну безбедност по постојећим законским прописима, а да је сваки власник који изводи грађевину дужан пре почетка рада пријавити општини име предузимача или извођача грађевине, као и дан почетка подизања или рушења грађевине.

2) Право Општине да наметне обавезе које терете градилиште и важе за све власнике градилишта

Овим Законом (§ 113 и 114) дато је општини право да на основи овог Закона или на основи прописа који проистичу из овог Закона наметне појединим градилиштима извесне грађевинско-правне обавезе, које ће имати важности како за онога власника коме је обавеза наметнута, тако и за сваког другог власника који ово градилиште купи. Ове обавезе су обично такве природе, да се не могу уносити у земљишне књиге и зато ће се уносити у нарочите књиге из којих ће бити видљиве за свакога, као што су и из земљишних књига.

До сада је Општина београдска употребљавала разне начине да извесне обавезе или ограничење зидања, која је стављала приликом издавања грађевинских дозвола, обезбеди или путем нарочитих уговора, или уписом у нитабулационе књиге, само што ове обавезе нису увек имале важности и за будуће власнике земљишта.

Ово је врло важна одредба којом се с једне стране обезбеђује општина од власника коме је учињено извесно олакшање у грађењу обично привременог карактера, или ради наплате извесних потраживања које терете само градилиште, а с друге стране обезбеђује се и сам купац који треба да зна каквим је обавезама оптерећено земљиште које намерава купити, осим оних које су убележене у земљишне односно нитабулационе књиге.

Књижење ових обавеза појединих градилишта нарочито је важно сад, кад је општини дато право да може наплаћивати израде тротоара, доприноса за регулацију улица и за израду калдрма, као и таксе за употребу и одржавање водовода и канализације.

Књиге у које ће се уписивати ове грађевинско правне обавезе налазиће се код општине односно надлежног техничког одељења.

3) *Право Општине у погледу стварања градилишта — земљишта на коме се може вршити грађење.*

Овим је општини дато право да одређује земљишта која могу постати градилишта према томе, да ли је у ужем или ширем грађевинском реону, и да ли одговара прописима овог Закона и правилника. Општина има сама према потреби и развоју насеља одређивати ред, по коме ће се поједини делови изграђивати и према томе проглашавати поједине реоне а и поједина земљишта за градилишта. Овим начином биће спречено самовласно и без реда подизање грађевина без обзира да ли је општина у стању и могућности да за све створи потребне услове за правилно и хигијенско изграђивање и добар саобраћај.

У циљу стварања правилног и прописног градилишта, општина има права извршења извесних радњи које су потребне да се претходно изврше, па да земљишта могу постати градилишта по прописима овог Закона. Уредбом о извођењу регулационог плана и грађевинским правилником одредиће се прописи о градилишту према којима се има прилагођавати свако земљиште које се жели употребити за градилиште, ако не одговара одређеним прописима. Према томе ће општина моћи сва земљишта која не одговарају прописима оспособити за градилишта на којима се може градити примењујући прописе о парцелацији, комасацији и апропријацији земљишта и за исправку суседних граница.

а) *Парцелација* даје одредбе како се већа земљишта деле у мање делове, тако да одговарају прописима Закона и правилника. Ова парцелација може се вршити само по одобрењу општине и у земљишне књиге може се уводити само одобрена парцелација, а тапије за земљишта могу се издавати само по одобреном парцеларном плану. До сада општина није имала никаквог утицаја на дељење земљишта у мање делове, већ су се тапије издавале и у земљишне књиге уносили и таква земљишта на којима се у опште није могло задати, а што је само стварало тешкоће у правилном изграђивању.

б) *Комасација* даје одредбе по којима се више разних земљишта, обично неправилних и неподесних за изграђивање, имају спојити у једну целину која се може поделити на више правилних и подесних градилишта која одговарају грађевинским прописима.

Ове одредбе о комасацији са свим су нове у нашем законодавству у смислу како су прописане овим Законом.

Овим одредбама, којима су дата права општинама да могу вршити груписање неправилног и неподесног земљишта у једну целину ради поновне поделе на правилна и подесна земљишта за грађење, дата су такође права и самим власницима земљишта да

могу своја земљишта груписати и поново поделити на нова градилишта, ако желе да направе своја земљишта и оспособе их за правилно изграђивање.

Ове ће одредбе бити нарочито потребне за Београд у коме има још врло много неправилног и неподесног земљишта за грађење а тако измешаног да се другачије грађење не може извести, док се претходно не изврши комасација. Оваког земљишта нарочито има на местима где су постојале ситне и мале парцеле које се по начину изграђивања има да замене већим по прописима регулационог плана, уредбе и грађевинског правилника.

Употребом комасације за стварање правилног градилишта добиће се једно врло важно и потребно сретство за правилно изграђивање Београда, који се у овом погледу није могао до сада користити јер за то није било потребних законских прописа.

в) *Исправка граница* врши се по одредбама по којима може општина, и против воље власника градилишта, ако ови сами споразумно то не учине, да изврше исправку границе између два суседа чија градилишта нису правилна или не одговарају одредбама Закона и правилника.

Овим се одредбама даје општини једно ново право које до сада ни по једном законском пропису није било одређено а које је веома потребно с обзиром на побољшање облика градилишта и суседних односа.

г) *Апропријацијом* земљишта општини је дато право да при отварању или просецању нових улица или тргова, или у опште при извођењу регулационог плана, земљишта која постану неподесна или која се као таква затекну т. ј. не одговарају одредбама овог Закона и правилника, може додати власницима до којих се земљишта налазе, ако ови немају довољно земљишта за градилиште, или и одузети од ових, ако имају више него што им треба, да би се оно земљиште које је постало неподесно за градилиште припремило за градилиште.

Ово су врло важне одредбе ради правилне расподеле ситних и неправилних земљишта која се сама за себе у опште не могу употребити за градилишта.

4) *Право општине да може наплаћивати трошкове за израду тротоара, калдрме и уопште за извођење регулације, као и таксе за употребу водовода и канализације.*

Овим Законом утврђено је право општине да врши израду тротоара, коловоза, уличне канализације и водовода и да за те радове може наплаћивати учињене трошкове.

За израду тротоара подносе трошкове власници земљишта поред чијих се имања ови тротоари постављају и то у висини ефективних трошкова учињених за ове радове.

За просецање нових или проширење постојећих улица или тргова, за израду калдрме и за откуп земљишта општина има права да од власника земљишта наплаћује извесне трошкове у виду једног доприноса. Овај допринос има се одређивати према важности улице која се отвара или проширује, и према томе да ли је за локалне или опште потребе.

Највећи допринос који се од власника може наплатити износи половину од учињених трошкова. У колико је улица више за опште а мање за локалне потребе у толико ће и допринос бити мањи. Ако је улица углавном за локалне потребе, трошкови који ће се наплаћивати од власника могу изнети највише половину. И за ове локалне улице општина има да подноси једну половину учињених трошкова.

Тако исто општини је дато право да може наплаћивати од власника земљишта таксе за употребу и одржавање водовода и канализације које буде прописала за извршене радове као и трошкове за извршење водовода и канализације на приватним имањима, а које власници неће да изврше.

Ова важна права омогућиће општини да брже приступи извршавању осталих напред изложених радова и њиховом одржавању у исправном стању, а што је врло важан услов за хигијенско и економско развијање Београда.

5) *Право општине да може наплаћивати нарочите грађевинске таксе за пословање по овом Закону.*

Осим напред изложених трошкова општина има права да наплаћује нарочите управне грађевинске таксе сразмерно трошковима за пословање, вредности објекта, као и обиму и тешкоћи службеног посла и то:

а) за грађевинске дозволе које се издају за одобрење подизања или преправке свију врсти грађевина;

б) за грађевинске дозволе и за преглед статичких рачуна кад је грађевина такве конструкције да се мора особено вршити преглед статичких рачуна;

в) за преглед довршене грађевине да би се грађевина могла ставити у употребу и

г) за преглед и одобрење парцеларних планова кад власник жели да своје имање парцелише — подели на више делова.

За све ове таксе општина ће прописати правилник који одобрава Министар финансија у споразуму са Министром грађевина.

Ове таксе омогућиће општини одржавање технички спремног персонала за ове послове и брз рад око прегледа пројеката, издавање грађевинских дозвола и дозвола за употребу грађевина, а што је у интересу самог власника који ове трошкове има да поднесе.

6) *Право општине да изриче казне по овом Закону.*

По новом Закону општина ће моћи да новчано казни оне који врше грађења без дозволе или противно одобреној дозволи и грађевинским прописима. Величина казне достиже до 10.000 динара Ова се казна може изрећи и над онима који наставе грађење и после издате забране од стране општине услед грађења без дозволе или противно датој дозволи и грађевинским прописима.

Овим казнама омогућиће се да се поштују одредбе новог Закона и да Општина, као непосредно надзорна власт над грађењем, може сама ове казне изрицати и наплаћивати.

Све новчане казне које општина по овом Закону наплати уносе се у регулациони фонд за извођење регулације.

7) *Право општине да може вршити извлашћење — експропријацију — у циљу извођења регулације.*

По новом Закону општини је дато право експропријације приватних непокретних добара и против воље власника или право службеног оптерећења, ако је извршење регулације у јавном интересу а у следећим случајевима:

1) за отварање, проширење или продужење нових или постојећих улица, путова, тргова, паркова, игралишта и гробља;

2) за подизање и проширење јавних грађевина;

3) за регулацију река и потока, за грађење насипа, обала, кејова, пристаништа, мостова и за осигурање земљишта од поплава;

4) за градњу и одржавање електричних и других спроводника, водовода, канализације и за везу појединих градилишта за канализације суседних општина;

5) за подизање комплекса малих станова које израђује општина;

6) у циљу асанације.

Поред тога општина може извластити — експроприсати — и све зграде и друге грађевине које по месту или намени нису у складу са регулационим планом или које не одговарају прописима уредбе о извођењу регулационог плана, грађевинског правилника и овог Закона у опште, ако их власници не саобразе овим прописима и регулационом плану у остављеном року, који не може бити краћи од две нити дужи од 10 година.

Овим новим и ширег значаја одредбама, општина ће моћи брже и правилније да изводи пројектовану регулацију.

Сам поступак око извођења експропријације остаће исти као што је био и по досадањем Закону док се не донесе општи закон о експропријацији земљишта.

8) *Право општине да сама саставља грађевински одбор*

Овим Законом установљава се грађевински одбор као саветодавни орган општине по грађевинским предметима који је општина дужна да саслуша по свима техничким и грађевинским питањима.

Досадањи грађевински одбор имао је ограничени делокруг рада и само је давао мишљења о подизању приватних грађевина, док за остале техничке радове и подизања грађевина државних и општинских овај одбор није давао мишљења. Сад је овом одбору дат много већи и значајнији делокруг рада којим сад има давати општини мишљења по свима техничким питањима која се односе на подизање и уређење Београда и за ње дан рад не може се дати одобрење док се не добије мишљење грађевинског одбора.

Како сад општина има да свршава веома важна питања око израде регулационог и нивелационог плана, Уредбе о његовом извођењу и грађевинског правилника то ће у прво време овај одбор као надлежан за питање ове врсте, имати да приступи припремама и прикупљању потребних података за израду ових радова а како је то напред изнето. Овај ће одбор имати да састави грађевински и финансијски програм за уређење Београда који је предвиђен уредбом о извођењу регулационог плана.

Према овом грађевински одбор има да од сада даје главни правац уређењу Београда и да води рачуна да ли се сви радови изводе по унапред утврђеном реду и плану и да ли су у довољној мери осигурани и доведени у потребну узајамну везу, о чему се до сад врло мало или скоро ни мало није водило рачуна.

Чланове овог одбора и њихове заменике бира општински одбор на годину дана, али може или све чланове или поједине изабрати и за идуће године. Општини је остављено право да за чланове грађевинског одбора бира лица или из самог општинског одбора, општинских чиновника или и из слободних професија ван одбора.

Ово су у главном права којима се Београдска општина може користити и која ће јој на сваки начин донети велике користи при даљем уређењу Београда које се сад ставља на једну сигурну основу: утврђење потпуног регулационог плана, Уредбе о његовом извођењу и грађевинског правилника. Ови основи биће израђени и прописани на основи новог Грађевинског закона којим су тачно одређени

начини израде и садржина ових основа, да о томе не може бити више сумње и лутања, као што је то до сада било.

Сад је на самој Београдској општини да она сама добро схвати и разуме овај Закон и да одмах приступи припремању података за израду ових уређајних основа на начин како је то напред изложено, како би одмах могла приступити њиховој изради кад буду издата општа упутства од стране Министарства грађевина, и да би се могла одмах користити и правима која су јој овим законом дата.

Но и док се не израде ови уређајни основи, Општина се може користити многим одредбама овог Закона сад одмах, пошто је већ ступио на снагу од 16 децембра 1931 г. Од ових одредаба најважније су одредбе од IX—XIV дела које се односе на одобрење за грађење и употребу грађевине, грађевински надзор, грађевинско полицијске казнене одредбе, грађевинске таксе и наплата трошкова, грађевински одбор, извлашћење — експропријација, разне обавезе и ограничења, израда коловоза и тротоара, водовода и канализације, оснивање фонда за извођење регулације и све оне одредбе које нису у вези са израдом регулационог плана, уредбе и грађевинског правилника.

Како сад Општина београдска има да води надзор над целокупним грађењем у Београду који је раширен на огромну површину, и како је сад давање грађевинске дозволе за грађење везано са вршењем увиђаја на лицу места, које се до сада није вршило, то ће Општина имати да изврши добру организацију одељења које има овај посао да обавља да би се послови брзо и тачно обављали и да од тога грађанство, које подноси све трошкове, не би имало штете и задржавања у раду.

Добрим надзором и израдом потпуног регулационог и нивелационог плана, уредбе и грађевинског правилника у духу новог Грађевинског закона, биће једном скинуто са дневног реда питање техничког уређења и подизања Београда, коме ће се, бар за један дужи низ година дати правац како треба да се правилно подиже и развија по програму унапред одређеном.

Од овога рада видеће користи и општина и грађанство а сам Београд као престоница ући ће у ред савремених градова који се по једном унапред предвиђеном и добро састављеном плану и програму подиже и развија, а без лутања којим је до сад ишао.

Инж. Александар Крстић,
шеф отсека за паркове О. г. Б.

Зелени и заштитни појас Београда

У нашем чланку „Београдски паркови и њихово подизање у овој години”, („Београдске Општинске Новине” Бр. 18. од 15. септембра 1931. год.) ми смо истакли, да се издаци скопчани са подизањем зеленог појаса и уопште зелене варошке површине, дају знатно смањити разним комбинаторним решењима и спретним поступком при извођењу овог замашног и толико по Београд значајног комуналног посла. Његова замашност и значај јасно је илустрирована, као што је већ истакнуто у поменутом чланку, диспозицијом коју у том погледу чини са варошким простором генерални план. Јер од 7.680 хектара колико износи атар Општине београдске, 3.741 хек. су резервисана за градско зеленило, што претставља скоро половину целокупног атарског простора. Даље пак у истом чланку формулисан је закључак: да је стварање зелених површина, поред свих осталих користи које насељу пружа главни регулатор правилне изградње вароши. Јер зелени појас не служи само као резервоар чистог ваздуха, већ има истовремено и заштитни значај и то не само у погледу ветрова и климатских екстрема, него и у погледу спречавања изградње накарадних и нехигијенских насеобина по типу Јатаган-Мале, те бесконачног ширења Београда у простору, пошто таква тенденција постоји скоро на целој периферији нашег насеља. На ову истину је и драстичним примерима указано у чланку о коме је овде реч.

Пошумити и паркирати у потпуности свих ових 3741 хек. био би неостварљив задатак за Општину београдску, ово тим пре јер је Општина сопственик само релативно незнатног дела овог земљишта. Додуше, у многоме олакшавајућа је овде околност у срећној чињеници да је и држава поседник великих комплекса у атару Општине београдске, и да је са малим изузетком, сав овај простор резервисала за шуме, у колико га није већ пошумила.

Кад се код таквог стања ствари издвоје општинске и државне површине, пошумљене или намењене тој сврси, и к коме додаду и приватне зелене површине, добија се импозантна цифра од око 2.000 хектара. Значи да до потпуне реализације зеленог појаса, како је генералним планом идеално замисљен, остаје још око 1740 хектара. Ако се претпостави да ће комисија за издвајање земљишта

за пошумљавање у атару Општине града Београда, која је већ у функцији, а која је образована према новом закону о шумама, успети да за исти циљ издвоји још приватног земљишта у простору од око 200 хек., базирајући свој рад углавном на принципу издвајања апсолутно шумског земљишта, (премда су јој законом дате многе шире могућности) још увек остаје 1500 хек. у питању. Са претпоставком, да су наша предвиђања у погледу рада поменуте комисије тачна, ових 1500 хек. у ствари претстављаће (са изузетком релативно незнатне површине од 47 хек. градских паркова и скверова) разлику између генералне шумске основе законом предвиђене и варошког зеленог појаса по генералном плану замисљеног. Према томе да се употпуни зелена карта престоничког атара, недостаје још 1500 хек. за које не постоје више стварне могућности према § 7 новог закона о шумама, а нити других законских олакшица. Јер не треба изгубити из вида да је земљиште о коме је овде реч махом ван грађевинског реона. Могућности експропријације у циљу пошумљавања су исто тако мале, нарочито кад се има у виду величина потребних новчаних средстава. Према томе проблем, у колико се тиче ових 1500 хек., у први мах изгледа нерешив. Међутим у спровођењу комуналне политике постоји неограничен број техничких решења и за проблеме који се чине на први поглед немогућим. У самом почетку већ је наглашено, да се издаци око изградње зеленог варошког појаса могу знатно смањити разним комбинаторним решењима и спретним поступком при извођењу исте.

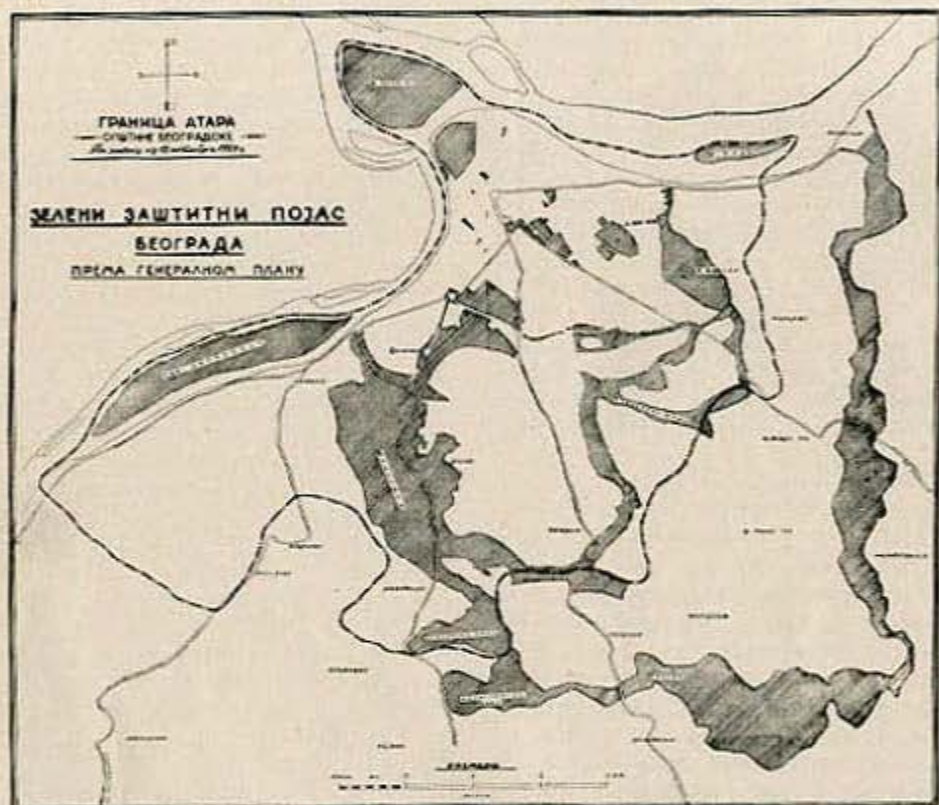
У чему се састоје та комбинаторна решења и спретан поступак?

Пре него што би одговорио на овако постављено питање, потребно је у довољној мери расчланити појам зеленог појаса, његов састав, вћи у његову суштину, његов значај с урбанистичке тачке гледишта, те функцију коју има да врши, с обзиром на насеље, а у смислу побољшавања здравствених прилика и у опште животних услова. На овако формулисан задатак најбољи ће одговор бити следећа дефиниција. *Под зеленим варошким појасом подразумевамо све оне површине у самом насељу или непосредној околини, у којима вртарски елемент преобладава тако,*

да служи као резервоар свежег ваздуха, заштита против ветрова и у опште побољшава здравствене прилике насеља, (смањујући топлотне и друге климатске екстреме), а које су међусобно више мање повезане и чине у асационом погледу једну плански смишљену целину.

Дакле, појам веома широк. Њега сачињавају: шуме, паркови, скверови, велике дрворедне алеје и уопште засађена шетали-

њихова изградња захтева већи простор, оснивају се обично ван насеља, у непосредној или даљној околини. У нашем конкретном случају, њих треба пласирати у оних 1.500 хек. зеленог појаса, за које још нису нађене могућности да се зелено обраде. Тако би се ова цифра знатно смањила те с тим у вези и у истом односу редуцирала и потреба новчаних средстава за експропријацију у циљу апсолутног пошумљавања. Ово тим пре, јер

шта, даље делови насеља обрађени по принципу градова у врту, кругови војних јединица, гробља, ботаничке и зоолошке баште, спортска игралишта, баштенске колоније о којима ћемо се у једном од идућих бројева „Београдских опш. новина“ специјално позабавити и др. слични објекти, обрађени на вртарски начин т. ј. тако да је у њима зеленило у довољној мери заступљено.

Сходно овом излагању, зелени појас не треба схватити као површину која се састоји искључиво из шуме, паркова или других сличних објеката, већ да у његов састав могући и такве компоненте које по својој природи имају главну функцију сасвим другог комуналног значаја (гробља, игралишта, вежбалишта, стадиони и т. д.) док њихово зеленило тек узгред, према немање успешно, служи истом задатку што и апсолутно вртарски објекти. Занимљиво је напоменути да се положај ових, да их назовемо „релативно вртарски објекти“ у ситуационом распореду, обично поклапају са зеленим појасом. Јер како по својој природи тако и услед тога што

изградња свих ових релативно вртарских објеката тек предстоји. Само што при њиховој изградњи треба се строго придржавати принципа вртарске обраде и зеленом елементу обратити највећу пажњу.

Примера ради навешћу спретан поступак који се, по мом мишљењу, да извести у питању гробља. Откуп новог земљишта за сахрањивање је актуелан. По мом прорачуну потребно је за ову циљ око 40 хек. Сасвим је споредно за тезу за коју се овде залажемо да ли ће се то питање решити проширењем садашњег, или оснивањем једног централног, или више нових гробља или најзад комбинацијом свих ових могућности. То је ствар финансијских могућности и реорганизације гробљанске службе. Главно је, у сва три од наведених случајева, да изабрано земљиште буде у оквиру оних 1.500 хек. и да буде тако ситуирано да дође као фрагмент концентричног круга у односу на центар града. Још важније је да то гробље буде обучено у зеленило односно пошумљено. За овакву обраду залажемо се не само из разлога овде на-

веденог, већ и из естетских обзира те и из пијетета према месту које обрађујемо. Јер ништа нема досаднијег и ружнијег па чак ако хоћете и некултурног, од оног конгломерата голог камена без трунке зеленила, које претстављају нове парцеле гробница на нашем гробљу, премда ту има врло лепих и уметничких надгробних споменика.

Без зеленог декора камене обраде пружају веома ружну слику. Не састоји се тај узвишени пијетет према умрлима, који код других културних народа претставља националну врлину, само у што већем утроску новца, једанпут за увек, да би се поставио што раскошнији надгробни споменик од камена, већ је то пажња коју треба константно из године у годину гајити, садњом и неговањем зеленила и цвећа. Наша сеоска гробља пружају у том погледу много идиличнију слику. Зашто су се наши градови одметли од ове, тако лепе народне традиције, тешко је наћи разлога. Гробље треба да пружа слику врта и то величанственог врта.

Пре две године, на свом службеном путовању по Немачкој, ја сам међу осталим имао задатак и да проучим уређење гробља. Благодарени крајњој предусретљивости надлежних, то ми је било и омогућено, у колико је то дозвољавала краткоћа времена које сам имао на расположењу. Одмах морам рећи да сам био изненађен богатством зеленог декора и пажњом која му се посвећује од стране респективних управа. Зелена обрада се ту спроводи тако ригорозно да смо у Дрездену наишли на једну оригиналну доследност у том погледу. Наиме ишло се тако далеко да је једна од оближњих шума претворена у гробље. Зналачким и стручним проређивањем исте, ова спретна идеја је мајсторски изведена.

Главно Лајпцишко гробље је једно од најбоље уређених гробља у Немачкој. У ствари то је најлепши парк по богатству биљног материјала који се да замислити. Предњи, старији део, обрађен је у виду енглеског парка у натуралистичком стилу са пропланцима и шумским масивима. Гробнице и гробови су размештени ту и тамо, час међу дрвећем, час на пропланку, као случајно разбацани, не кварећи ни мало илузију природног. Нигде једнообразност и суволарне симетрије, већ пред посетиоцем се отварају стално нови и нови видови. Гробница једног великана на истакнутом месту, на њој само биста са незнатним каменим постољем, а око ње цела борова шумица. Па ипак више достојанства и величине пружа ова слика него читав један скупцени камени музеум. Мало даље гроб једног уметника под златном жалосном врбом (*Salix vitelina aurea pendula*) која своје светле, свисле гранчице никад не може подићи. Овде опет заустављамо се пред гробом једне младе девојке који је утонуо у цвећу, а по-

ред њега једна млада жалосна бреза (*Betula verrucosa elegans Youngi*) са девичански болом кором, и јасно-зеленим листићима и свислим гранчицама, које и при најмањем поветарцу весело трепере, итд. Вртарска уметност је толико разнолика и богата да се помоћу ње може изразити свака врста туге, бола и жалости.

Од овог начина распореда гробова гробница после рата се одустало, као нерационалног и некономичног у погледу простора. Зато одлазимо у нови, послератни догма гробља, где је све размештено у редове, симетрично, правилних геометријских облика било у квадратима или правоугаоницима, било у концентричним круговима. Али и овде поред економије у простору све је обучено зеленило, тако да се ни мало не осећа једнообразност, и груба реалност симетрије, овом случају толико нежељена.

Посетио сам и Олдсдорф, највеће гробље у Немачкој, (400 хектара), удаљено 15 минута железницом од Хамбурга. Поред железничког постоји и трамвајски и аутобуски саобраћај до гробља. Зграда Управе гробља већа је и лепша од централне зграде наше Београдске општине. На гробљу поред крематорије неколико цркава и капела. Толико је пространо да се по њему врши саобраћај аутобусима. И овде као и на Лајпцишкком фрапантно се разликује модеран део од старог. Пошто се проширење овог гробља морало извршити на рачун сасвим мочварног терена, то у циљу оспособљавања земљишта ради сахране, извршена је дренажа. Веома сложеним дренажним системом вода се скупила у округли базен огромних димензија, који у ствари према својој величини претставља читаво језеро. Око овог језера у богат засађеним концентричним појасима 120 м ширине, размештени су остаци оних који се сахрањују путем спаљивања. Мале и укусу урне претстављају у ствари надгробне споменике. Главно је да и на овим гробовима има у изобиљу цвећа и зеленила. Општински вртари се брину о неговању цвећа и на гробовима сиромашних, који су ослобођени свих гробљанских такса.

Обилазимо и део где још није извршена сахрана, али је све за то већ припремљено и земљиште оспособљено. Све је ту већ засађено 2—3 године раније и према врсти и богатству зеленог украса постоје и одговарајуће таксе.

У нашем случају ја бих препоручио следећи поступак: одмах по откупу земљишта израдити пројекат који ће строго водити рачуна и о зеленој обради гробља, на првом истом извршени сађење и пошумљавање целокупног терена унапред. Парцелисање извршити на немачки начин и цео уређај и организацију службе скопчане са одржавањем спровести на модерној основи. Само сађење

дрвореда по свима стазама, добио би се приличан зелени масив јер су стазе на гробљу увек многобројне.

Даље излагање у овом правцу одвело би нас и сувише далеко, и одстранило од првобитног задатка.

Изложено пак у погледу зелене обраде гробља може послужити и при решавању изградње других комуналних објеката, који имају карактер релативно вртарски (стадиони, игралишта). Од важности је, да при свакој изградњи ове врсте, биљни елемент буде у одговарајућој мери заступљен. Јер најзад сви ови објекти не дају се ни замислити без зеленог декора према захтевима савременог уређења. Потребно је само видети шта је Кели учинио за своју младеж у погледу уређења спортских игралишта и вежбалишта. Ова игралишта сама по себи већ претстављају зелени појас вароши Келиа. Према томе речено о гробљу важи и за игралишта, стадионе и т. д., те при изградњи сличних објеката ваља применити принцип што обилније вртарске обраде. На овај посредни начин, без иједне паре нежељеног утrophка из експропријацију у циљу директног пошумљавања, обогатио би се зелени појас са даљих 200—300 хектара површине. Тако долазимо најзад до знатно редуциране цифре од 1200 хектара за коју је у крајњој линији исто тако лако наћи решење, по систему регулације који је предвиђен са 400 хектара земљишта зв. Лауданов Шанац.

О систему пошумљавања већ је било речи на овом месту; остаје још само да се сачека згодна прилика те да се он и у пракси примени и докаже његова пуна целисходност и спретност препорученог поступка. Изложен у резимираној форми овај систем базира на следећим принципима: у месту апсолутног пошумљавања великих комплекса скуповеног земљишта (јер овакво пошумљавање и издаци скопчани са експропријацијом за ту циљ у ствари значе — апстрахујући при том хигијенску и естетску страну питања — умртвљавање капитала) препоручује се да се већем делу земљишта, на које се овај систем примењује, да карактер економских добара, делећи га на велике, средње и мале парцеле, са правом подизања кућа у виду шумских вила. На овај начин добија се зелени појас нешто проређене густине, али још увек способан да врши своју заштиту и благотворну функцију. Земљиште на које се примењује овакво решење, подели се у извесној сразмери на зоне са порастом разне густине. У првој зони, појасу апсолутне шуме, која претставља мањи део земљишта, пораст је најгушћи. Он истовремено значи највеће и једино оптерећење за општину у финансијском погледу. Затим следује друга зона са великим парцелама и нешто ређом шумом и т. д. док се насеље по систему града у врту

не претвори у обично варошко насеље. Величина парцеле овде унапред опредељује карактер вртарске обраде, те према томе и густини шуме, која је у управној сразмери са величином парцеле. Овом методом зонарања постиже се биљни масив одличног квалитета и са свима благотворним особинама варошког зеленила, док су издаци око подизања и одржавања зелених површина многоструко редуцирани. У ствари ми се у околини Београда, у правцу Топчидера и Кошутњака са оваквим системом и у пракси сусрећемо, с том разликом што је он овде изведен на начин произвољан, те зонски појаси су више мање измешани односно уопште не постоје. Али зато и овде имамо, и ако без реда исте компоненте, т. ј. апсолутну шуму, веће и мање парцеле, што је у ствари битно. Овај систем, благодарећи својој изводљивости не само у техничком већ и финансијском погледу, може се применити у околини на свима већим комплексима засада још зиратног или уопште неискоришћеног земљишта. Дотле на комплексима мањим, потребним ради употпуњавања зелене карте Београда, може се с поузданошћу препоручити организовање баштенских колонија. На крају тек тамо где се ниједно од предложених решења не би дало применити, приступило би се откупу земљишта, што верујем да би био само изузетак. Тим би низ комбинаторних решења и спретних поступака при извођењу зеленог заштитног појаса у ствари био завршен.

До сада је било речи само о зеленом појасу у границама атара Општине града Београда т. ј. о ужем зеленом појасу. Међутим, наглим евоуирањем Београда ка насељу велградских димензија, потребно је отпочети и са подизањем зеленог заштитног појаса и у ширем смислу т. ј. ван атара, у даљој околини престонице. Имајући то све у виду а да би насељу и његовом становништву биле обезбеђени бољи животни услови у здравственом погледу као и осетно побољшање климатске прилике, генерални план предвиђа пошумљавање и у даљој околини Београда т. ј. стварање зеленог појаса, много већих димензија ван атара Општине београдске.

Овај шири зелени појас, како је по генералном плану замишљен, почиње код Манастирске Шуме у Раковици, те иза Јајинца пресеца Авалски пут и простире се ка Торлаку. Овде иде даље ка селу Лештани, где се под правим углом савија ка Великом и Малом Мокром Лугу, те у правој линији ка Маријеву и даље ка Дунаву. Местимично његова ширина достиже знатних димензија, да б се опет на појединим местима осетно сузил. Она варира од 100—1400 м. Његов простор положај одређен је према стварној потреби поред тога што је заузео сва истакнута места и више коте у околини, при његовој трасирању водило се рачуна и о апсолутно

шумском земљишту. Нигде се не простире кроз насеља у околини, већ их само додирује својом ивицом, јер на разлику од ужег зеленог појаса он је заштитни и у смислу § 17. Грађевинског закона и сходно истом не сме се насељавати. Његова је дужина око 16 км. док површина износи око 1.120 хектара. И док се је у ужем зеленом појасу са радовима знатно напредовало, овде још није тако рећи ништа ни урађено. Узрок лежи у томе што је земљиште у питању ван атара Општине београдске те према томе и ван њене компетенције. Међутим, ускоро ће се стање променити и створити могућност и за подизање овог појаса. Ово тим пре, јер у колико је даље од Београда, у толико се лакше могу обезбедити потребне површине у циљу пошумљавања. Али и овде се не сме помишљати на откуп већих земљишних комплекса, и ако су цене такве да га не искључују сасвим већ на против у скромним размерама дозвољавају његову примену.

Како у овом појасу не постоје шуме, (изузимајући т. зв. Манастирске Шуме) а нити има општинског и државног земљишта, задатак је и овде веома тежак. Неоспорно је, међутим, да се и у овом случају мора и може наћи решење. Две су могућности у изгледу да се регулише ово питање и било би у најмању руку неопортуно да се оне пропусте и неискористе. Према новом закону о шумама образоване су комисије за издвајање земљишта за пошумљавање на целој територији Краљевине. Комисија, у чију надлежност спада овај реон, требала би при свом раду да узме у обзир и шири зелени појас Генералног плана, као што је то учинила са своје стране комисија надлежна за реон где се налази ужи појас. Ово тим пре јер како односи §§ Закона о шумама тако и заштитни појас генералног плана теже истом циљу т. ј. да обезбеди насељу максимум добрих шума. На овај начин држећи се односних §§ новог закона о шумама, који јој дају широке могућности она би могла знатан део зеленог појаса да унесе у генералну шумску основу и на тај би начин питање било барем делимично решено. С друге пак стране грађевинска уредба о техничкој изградњи насеља ван атара Општине града Београда, која је у пројекту, треба да омогући његово дефинитивно решење.

Кад се има у виду да се овде ради већином о зиратном земљишту (пољске културе) које треба да се у што већој мери претвори у шумску културу, у нашем случају скоро без ризика, добије се јасна представа о тешкоћама на које се наилази при извођењу овог посла. Јер у ствари то значи стављање ван промета земљишта која имају карактер економских добара. Међутим, помоћу извесних техничких мера, које би истина модификовале ово трансформирање, омогућило би се једно

компромисно решење које би ако не сасвим отстранило, оно бар знатно ублажило ову невољу, те у крајној линији много олакшало извођење зеленог појаса. Тога ради учинићемо неколико сугестија с једином жељом да се овим практичним предлозима убрза рад на пошумљавању околине Београда и при доношењу поменуте уредбе евентуално узму у обзир. Претходно напоменућемо да под заштитним појасом а према § 17. Грађевинског закона, разумемо пре свега појас земљишта који се не сме насељавати. Даље на том земљишту треба неговати првенствено шуме, баште и вртове, па тек у другом реду пољопривредне културе. То значи да он неискључује биљну производњу ма које врсте. Само што извесне гране биљне производње т. зв. ниске културе као ратарство, повртарство, виноградарство, лугарство, цвећарство и т. д. умањују његову заштитну функцију и то у погледу ветрова. Као закључак из овог можемо извући да високе културе као шумарство и воћарство треба фаворизирати.

Близина великог насеља иде у прилог овој препоруци, јер специјално код воћака рентабилност би била осигурана, тим пре кад би се оне неговале у комбинацији са неком другом културом. Даље би смо препоручили оснивање расадника на местима зато повољним, а и саћење медоносног дрвећа, као багрем, липу и сл. било би веома корисно и за друге културе. Једном одредбом могло би се установити као обавезно, засађивање ивица њива у зони овог појаса са младима полувисоког узраста у два и више реда у место ограђивања на други начин, и с обзиром, да су у овом крају њиве већином мањих димензија, постигао би се приличан број ових засађених пантлика те у вези са тим и делимично пошумљавање на овај начин. Са своје стране овако постигнут пораст благотворно би утицао и на опште ратарске прилике целога краја. Кад би се при том при избору врста садница руководили саћењем медоносних биљака, потпомагао би се и развој пчеларства и вишеструка корист од њега. Уопште, директне и индиректне користи су овде многобројне и оне би специјално на данашњој пољопривредној кризи дошле до свог пуног изражаја. Незнатан губитак у зиратној површини био би многоструко надокнађен.

Осим тога организовање и развој баштенских колонија, тако уобичајених на Западу, у близини великих насеља, треба потпомагати, јер поред привредног не треба заборавити и њихов социјални значај. Од сопственика великих земљишних комплекса, као и од суседних општина, комисија за издвајање могла би резервисати извесни део, и то сразмерно величини поседа за сврхе апсолутног пошумљавања. Јер најзад из социјалних обзира, то би било правично, а према принципима модерне науке и за њих целисходно.

р у колико би изгубили у простору за обравање у толико би добили више приноса по ктару, благодарећи бољим климатским иликама и општем побољшању производних услова. Данас је и ланку познато да је атна разлика вегетационих фактора у крашћеном шумским порастом и пределу дом. Најзад, није без значаја и сађење вореда дуж путева у овом појасу, нарочикад су они многобројни. Баш с обзиром ову околност не би било на одмет предвидети нешто шире путарске зоне и омогућити ђење дрвећа у више редова.

Што се тиче апсолутно шумског земљица, па било оно приватна или колективна ојина, ту би радове на пошумљавању требало без одлагања извршити, а испашу коза њима забранити, јер она у нашем случају да тако подређен значај да се у доношењу акве одлуке не треба двоумити.

Бесумње да постоји још читав низ пољних средстава више или мање примењивих, о којима треба водити рачуна при доношењу поменути уређе.

О стању у коме се налази зелени заштитни појас данас, као и о радовима извршеним његовом подизању, биће предмет посебног излагања у једном специјалном чланку, јер предмет таквог обима и значаја, нарочито обзиром на прилике у будућности, да смамо за своју најсветију дужност да се о ему што више каже и истине изнесе. Међутим, за сада још желимо споменути, да земљу карту београдске околине сачињавају пред овог појаса и излетишта или тако зван национални паркови Авала и Липовица. За њих хоћемо да се осврнемо још и из тог разлога, што Београд има и од ових објеката неоспорне користи, нарочито у погледу здравственом и климатском. Позната су завољства и користи које ова излетишта београдском становништву пружају. Тако на пример, Авала већ данас служи као одмориште за београђане, а у будуће ће све више и више бити ови значење. У извесну руку она служи и за репрезентативне сврхе јер све манифестације у вези са гробом Незнаног Јунака бављају се на овом за цео народ посвећеном месту. На њеном уређењу и пошумљавању тога је урађено, али без сумње да још истолико претстоји да се уради. Пре свега наметне се проширење шуме на рачун околних грива као додатак неодложан из многоброј-

них разлога. Исто тако претстоји пошумљавање земљишта у непосредној близини Авале, т. зв. Шупља Стена, које је резервисано за пројектовани санаторијум за туберкулозне. Што већа употреба четинара при овом пошумљавању имала би поред редовног и свој специјални значај. За ово пошумљавање није потребно чекати изградњу опоравилишних објеката, већ се оно може вршити претходно или барем паралелно са грађевинским радовима и при том не треба губити у драгоценом времену, нарочито кад је у питању пошумљавање ове врсте. Десно од Авале, а преко друма пружају се простране утрине које исто тако треба пошумити, зашта постоје општи и специјални разлози. Један од ових последњих је и осигуравање пута Авала—Липовица, који је у раду а који је саставни део будућег кружног и шетног пута Београд—Авала—Липовица. Баш на овом месту пут изобилује у серпентинама, те је тим потреба пошумљавања још више потенцирана. Поред Авале Београд има у својој околини још једну пристојну шуму по каквоћи и величини. То је Липовица. Њена површина износи без мало 1.000 хектара, што претставља веома срећну чињеницу, баш с обзиром на околност да се београдска околина не може похвалити са изобиљем шума. Истовремено ово је разлог да на њу треба што већу пажњу обратити, те поред одржавања радити и на њеном унапређењу. То је, међутим, знатно олакшано детаљним катастарским снимањем, које је над њом пре кратког времена извршено. До свог пуног значења и изражаја она ће ускоро доћи, што је у вези са изградњом кружног шетног пута (око 50 км.) који је већим делом већ готов, тако да његово коначно извођење није више питање година, већ месеци.

На завршетку нека нам је допуштена напомена, да је још далеко оно време када ће пушта и гола београдска околина изобилувати зеленилом и шумама, без којих се једно савремено насеље у здравственом погледу не да ни замислити. Али ово нам не сме бити разлог да у извршењу овог посла оскудевамо у вољи и привржености према самом потхвату, већ на против, имајући у виду благодети, које ће он будућим нараштајима пружити, а делимично и нама, треба прионути свим силама на посао и то без оклевања и кобног одуговлачења.

Општинске тарифе

Неколико чланака објављених по београдским листовима и последња дискусија седници општинског Одбора, показује да питању наплате воде београдска Општина мери да спроведе једну у истини значај-тарифну реформу.

Међутим цела та ствар показује једну ствар исто тако значајну појаву, наиме код нас се сваки дан све више и више појављује питање муниципализма, које захтева дробније разматрање а нарочито боље авештавање јавности.

Под муниципализмом треба разумети стање општине у трговачке послове, ствар која је код нас срећом примљена без икакве претње од стране Трговачке коморе или Државног Савета. Јер док се код нас нико није отворено отварању општинског водовода, питању у саобраћај општинских трамваја, електричне централе па у последње време и општинске Штедионице, у страним државама принцип слободне трговине и партизанског против монопола ма које врсте оно било би ометали су општине у завођењу њихових трговачких предузећа.

Али, баш зато што су стране општине нагле да издрже борбу са јаким приватним мишљењима и непријатељством против великих монопола предузећа (као за воду, гас, електрику), оне су своје трговачке установе нагле да постављају веома солидно, и социјално и финансијски, да би могле дати оправдања и логичан одговор свакој примедби. Ако се узме уз то да борба ствара претње које, да би изашло победник, мора бити боље и јаче но противник — осуство претње — што је случај код нас — створило онда једно неактивно стање које ће увек бити изложено дискусијама.

Неактивно не из неке смишљене зле намере (напротив, београдска општина ради много) већ зато што општина није имала никакву борбу око тога из које би изашла рекаљена”.

Случај са разговорима око београдске тарифе за воду показује да се у неку руку још мишљење буди и да општина не може решити као до сада узимати прво погодно решење и њега спровести у живот, већ да могу узети најбоље решење да би се могао дати одговор свима пробуђеним противници-

ма и да би социјална правда — израз који није наш — била потпуно задовољена.

И баш зато што ствар стоји тако, што се на та питања, као и на сва остала у осталом, морају дати прецизни и оправдани одговори, незгодно је говорити о њему à priori, напамет, не познавајући га одлично и свестрано.

Муниципализам гледан са финансијске стране мора се посматрати са две стране гледишта: прво у погледу потрошача а друго у погледу приреских обвезника. Становници једне општине двоструко се старају о једном предузећу у режији: с једне стране као потрошачи јер се предузеће одржава због њих, због публике, а с друге стране као прирески обвезници јер се таква предузећа стварају обично путем специјалних приреза или се ти прирези смањују ако предузеће добро иде.

У опште узев главни резултати, које је постигао муниципализам у односу на публику, огледају се у смањивању тарифа кад дође до случаја да једно предузеће пређе из приватних у општинске руке. Тако на пр. у Глазгову чим су гасна централа и водовод прешли у општинске руке цене су за гас и воду за годину дана спале на 50%. Тај проценат у опште иде код Енглеза до просечно 20%, што значи да муниципализирање предузећа за гас и воду помаже много становништву. Дакле, појефтинијавању цена има се захвалити једино прелажењу предузећа из приватних у општинске руке.

Општине могу продавати своју робу јефтиније из два разлога: најпре зато што оне долазе до повољнијих зајмова него приватна друштва, јер дају веће гаранције и, најзад, зато што нису принуђене да брзо амортизују своје уложене капитале у инвентар, јер су сва општинска предузећа обично неограниченог трајања. И најзад што се проценат чисте добити своди на нулу, као што је случај са београдским водоводом. Овај други разлог изгледа на први поглед мало нелогичан јер се зна да се за сваки зајам мора плаћати амортизација на време. Међутим општина повремено изводи радове и повремено закључује зајмове и није везана за неки одређени рок кад мора да отплати водоводне цеви, пошто је рок докле ће их она држати неограничен.

Што се тиче приреских обвезника њима

је главно цена робе: „Пошто ће продавати кубни метар воде или гаса приватно друштво а пошто општина?“

О овом питању, још више него на предходном о јевтинијој продаји од стране општине, да се тешко доћи до разумевања код нестручњака. Јер врло је тешко сравњивати рад код два друштва, а колико је тек деликатно упоређивати рад једног приватног друштва и општине.

Кад једно друштво ради неки трговачки посао, оно га води искључиво у циљу да оствари извесну добит. Финансиски резултати друштва виде се из књига: дугује и потражује из направљеног биланса. Друштво простије речено жели: да покрије трошкове, да амортизује капитал и да оствари извесну чисту добит.

Напротив, општина нема исти циљ; она може на пр. да одлучи да експлоатише свој водовод са slabим приходима или чак без прихода у опште; она може намерно да експлоатише то предузеће са губитцима ако сматра да је социјална страна питања јача од економске, од трговачке стране.

Како ће једно приватно друштво коме је дат монопол за једну ствар, одредити цене роби за продају? Код монопола ниво цена је одређен тако да друштву обезбеђује максимум користи. Али рећи ће се, зар власт не може утицати на одређивање висине цена? Појмљиво да! Само власт исто тако не може ни предвидети трговачку страну друштва јер ако наметне ниску цену предузећу и тешко га „погоди“, предузеће ће изнети да оно тако не може да ради и захтеваће поштовање уговора, који му осигурава извесну добит која се утврђује на основу књига.

Приватно друштво само ће онда тежити да задовољи интересе публике кад прво задовољи своје личне. Ако једно друштво са концесијом експлоатише извесне аутобуске линије у граду, оно ће их провести само кроз оне делове града који ће им моћи дати највећи број путника и тиме осигурати себи највећу добит. Тек присилом власти и администрације оно ће и кроз ненасељеније и мирније крајеве пустити још коју линију. Општина, која није руковођена истим разлозима, неће оклевати да то уради без неког нарочитог приморавања.

Најзад, општина и приватно друштво се разликују по дужини трајања експлоатације: приватна друштва имају обично ограничени рок — општина бесконачан. То је важно због тога, што ће приватно друштво тражити да у свом, одређеном концесијом, року наплати све своје издатке и да извуче максималну добит, па ће према томе морати да постави и веће цене — општина може своје потребе да задовољи и са мањом ценом.

Сва ова досадања излагања иду за тим

да покажу да постоји разлика између општинских и приватних друштава која експлоатишу исту ствар. Али баш кад је све тако, онда је нелогично да општина сама, око експлоатације једног њеног предузећа прибегава методама које би заступало једно приватно друштво!

У питању самих тарифа општина мора водити рачуна о много које-чему.

Кад општина експлоатише једно предузеће, чије се цене одређују према пијачној цени у правом смислу речи, тј. кад се роба наплаћује према слободном закону понуде и тражње, јер је конкуренција слободна, општина не може у том случају да утиче на формирање цена. Такав је случај са општинским цигланама, мајданима камена или општинским пиварама. Таква предузећа треба експлоатирати по принципу приватне економије, јер је једини циљ да даду приход.

У случају пак експлоатисања предузећа као гасних или електричних централа и водовода, *јавни интерес* утиче у многоме на стварање цена па чак кад су та предузећа поверена и приватним друштвима. Јер у том случају цене се не одређују искључиво према принципима приватне економије. На првом месту, цене се не стварају према правилима слободне конкуренције већ према принципу монопола. Монопол, разуме се, није подпун јер се може десити да у граду рецимо, има разних друштава која врше разну службу (вода, гас, осветлење, трамвај итд.)

Чим јавни интерес диктира ствари, одмах се због њега мора водити извесна *политика*. Према томе и тарифирање цена мора имати своју политику, која се код Немаца нарочито испољава на разне начине. И пре него што пређемо на нарочита разматрања о води и о разлозима који треба да руководе једну општину при тарифирању цене воде, ми ћемо укратко изнети опште идеје о општинским тарифама.

Општинске тарифе се посматрају са две тачке гледишта: са економско-социјалне стране и са техничке стране. Значи у колико општине вуку добит од ње или у колико на опште задовољство излазе у сусрет становништву. Затим и чисто техничка страна да се посматрати под разним угловима под *статичким* и под *динамичким* тј. при предпоставци дали се тарифа распростире на једно економско, политичко и социјално неприменљиво мирно стање или се треба да прилагоди великим променама, као рецимо добу кад је марка у Немачкој много падала.

Даље, све се то може посматрати и студирати према: количини употребе (потрошње), према *циљу* потрошње, према *трајању* потрошње и према *природи* потрошње.

Према количини потрошње стварају се табеле на основу правила из приватне економије код фабрика гаса, електрике, а често и код водовода. Принцип приватне економије састоји се у паралелном снижавању цена са количином употребе и у предпостављању већег потрошача мањем. Тарифирање цена према циљу потрошње иде истим правцем. Због тога електр. фабрике дају јевтиније струју за моторе него за осветлење а гасне фабрике јевтинији гас за грејање него за осветлење. Ако се тај принцип мало даље развије долази се до одређивања цена и према трајању потрошње. Ове тарифе се обично срећу код електричних и гасних фабрика јер на пр. често су летње тарифе ниже од зимских.

Према природи употребе, тарифе се одређују због социјалног елемента, независно од потрошње. На пр. према висини плаћања кирије за стан. Популарна хигијена може се овде применити у пуном смислу речи. Посматрана са чисто економске стране, оваква тарифа трпи примедбе о расипању али се и томе може доскочити утврђујући максимум потрошње, преко које цена роби треба нагло да скочи.

Једну такву тарифу видимо у Франкфурту на Мајни, где је социјални принцип потпуно потиснуо на страну, економски принцип: „колико ко потроши да толико плати”. По тој тарифи од 1920 год. не плаћа се вода ништа за станове до 250 марака кирије месечно, од 251—300 марака узима се 3%; од 301—400 марака 4%; од 401—1500 марака 4,5%; од 1501—3000 марака 16% а за кирије преко 3000 марака месечно узима се 22% од кирије за воду. Сличне тарифе које иду у прилог малом потрошачу налазимо у Бремену и у Манхајму. (И у Паризу мали станови су повлашћени извесним радом).

Ако се ова политика још више спроведе она ће се најбоље осетити на тарифама трамваја. Изједначење цена на свима линијама преставаља један важан социјални елемент. Изједначење тарифа иде на пр. у прилог периферији и подржаће изградњу насеља са баштама пред кућом. Трамвајске тарифе даду се исто тако снизити за раднике, ђаке, чиновнике и пензионере.

Најзад, једна оваква социјална тарифа може се применити и у одређивању цена према имовном стању потрошача. То је било у великој пракси пре рата у Немачкој кад се радило о наплати такса за школу, за погреб, за дезинфекцију итд. После рата овакав начин тарифирања се био нарочито развио све до момента док се није држава умешала. Држава је била схватила ове таксе према приходу као неки прерушени порез на приход и захтевала је да јој се према постојећим законима о скупљању порезе морају све такве

одредбе и тарифе доставити на увиђај и одобрење. Министарство финансија је забрањивало овакав начин рада јер је у њему гледало опасност за државни порез на приход.

И ако су радници и сиромашнија класа стално слали молбе да се примењује горњи начин тарифе, један циркулар конгреса немачких градова од јула 1922 показује нам да ниједан упитани град није одговорио да је успео да реализује такву тарифу. И то на првом месту због великих техничких тешкоћа.

Персонал који би имао за задатак да уреди рачуне према имовном стању потрошача морао би се много повећати, чак би било потребно створити специјалну канцеларију за разматрање и оцену прихода потрошача воде, електрике или гаса. Затим би требало увући и приходе и осталих чланова породица који живе у заједници. У Келну на пр. 1922 године било је 105.000 претплатника за гас, 67.000 за електр. осветлење и 32.000 за воду. Уредити све ове претплатнике према личним приходима био би огроман непродуктиван посао. Чак и са механичким пребројавањима (разним машинама) није се могло изаћи на крај због промене прихода код сваког претплатника посебице. Практично пак такав рад доводи до преоптерећења богатије класе према сиромашнијој. У Берлину на пр. приближно се било срачунало да би овакав рад довео (с обзиром на однос процента сиромашне према богатијој и најбогатијој класи) те би (1922 год.) м³ гаса требао да кошта 60 пфенига за претплатнике који имају приход до 3000 марака а прогресивно напред: 75 пфен. за 6000 марака, 1 марку за 15000 марака и 5 марака преко 15000 марака прихода! Тарифа дакле која би повукла многе отказе претплате од стране финанс. јачих класа.

Има и других начина да се помогне сиромашнијем staleжу. Општина Града Шемница на пр. 1922 год. у јуну месецу одредила је месечну помоћ од 30 марака за свако лице са приходом до 15000 марака и имањем до 75000 марака (15 марака је помоћ била за нежење), у циљу снабдевања огревом, осветлењем и водом. Тај трошак падао је на рачун гасне фабрике, електричне фабрике и водовода. Оне су срачанату суму уступале општини која ју је после додељивала поменути грађанима. У Шверину се годишње тако издавало 10.000 марака, водећи нарочито рачуна да се помогне породицама, чији је домаћин био старији од 60 година. Затим потрошња гаса од стране једног сиромашног лица имала је повластицу 33,33% дакле $\frac{1}{3}$ за првих 20 м³ гаса, а за првих 30 м³ гаса код три лица која станују заједно. Ово је падало на терет саме фабрике.

Овакав начин рада подигао је био живу

препирку, јер се сматрало да индустријска предузећа па чак кад су и општинска не треба на тај начин да помажу немаштину код извесног броја потрошача. Ако баш општина и сматра да се извесни сиромашни претплатници треба да ослободе плаћања воде, гаса и електрике онда би их требало једноставно сасвим ослободити па такав губитак у фабрици допунити из буџета за социјално старање или из сиротињског фонда општине.

Ови социјални разлози нису били једини са којима су рачунале немачке општине. Јер су морале да воде врло много рачуна и о чистим добитцима или губитцима који су у непосредној вези са разним другим ценама поједине робе која се за ту експлоатацију тропи. Разни трговачки уговори везивали су предузеће те је оно понекад испало потпуно зависно од њих. Један елемент са којим се поглавито морало водити рачуна је угља.

Примењен је дакле био и систем тарифе која је зависила искучиво од цене угља а онда и од цене радне снаге. Примена овог система била је веома једноставна, јер је администрација без икаквог одобрења општинског одбора просто множила срачунате коефицијенте за базиском ценом да би дошла до сумарне цене. (Случај са Паризом).

Приходи општинских фабрика могу бити огромно компромитовани ако се читања сагова који мере потрошњу не сврше благовремено и ако се приход на време не скупи. Нарочито у случају кад се цене угља мењају. Обично је да наплаћивање воде, гаса, електрике увек заостаје па ма како да се тарифе брзо примењују и прорачунавају. Да се то избегне прављени су код Немаца разни покушаји. У Франкфурту, Штутгарту и на другим местима, Општина је дошла на идеју да штампа маркице које су се у напред куповале на општинској благајни. Контролор који би читао сат приликом своје посете наплаћивао би дуговања у маркицама. Тим се хтео да општина добије одмах новац за лифевану робу.

Сетимо се сада разлога који у свима земљама убеђују и најогорченијег непријатеља муниципализма да водовод треба да буде у општинским рукама. Вода је на првом месту прека насушна потреба широких маса градског становништва. Њено довођење у домове захтева огромне радове којих заједница сме једино да се подухвати. Затим она је предмет који је тесно везан са чистоћом и хигијеном једног града, за које нико данас не оспорава Општини да она мора о њима да се стара. Најзад с обзиром на све то, сваки даном се све више и више мисли да водовод не треба да доноси неке нарочите приходе већ једино да покрива издатке, пошто кога може примити на себе једино Оп-

штина, којој је социјално старање становништва увек била прва брига.

Само се тако могу разумети Енглеска, Француска и Немачке градске Општине, сваки даном све више узимају водоводне приватних у своје руке.

1850 год. од 110 пруских општина од 25.000 становника само је једна општина имала водовод у својим рукама. Пола доцније (1900) 85 (77%) општине су га прихватиле у своје руке а 1910 г. 88 (80%). Затим, зна се да је Општинска режија унутром односу са становништвом града, код малих градова до 2000 становника, била је било у Прусској 615, само су 206 имале општински водовод, дакле (33%).

1910 год. у 86 градова немачких са од 50.000 становника 78 водовода било општинским рукама а само 8 у приватним. Ако се првима додају још 4 „државна“ водовода (слободних градова) Бремена, Бургха, државних рудника у Кенигсбергу, Глајвица излази да је било 82 водовода општинских или „националних“ на 86, дакле 91%. Сем тога видимо да данас имају општинске водоводе сви велики немачки градови: Берлин, Бремен, Бреслава, Шарлотенбург, Келин, Франкфурт а/М, Хамбург, Минхен, Штутгарт итд.

Горњи разлози и ово неколико статистичких података јасно показују да је првобитни водовод у свету готово свуда у општинским рукама и да би било нелогично и неоправдано нас заступити противно мишљење. У томе пре што код нас такво стање већ постоји.

Ми смо изнели опште појмове о општинским тарифама па би било згодно показати и неколико случаја о цени и наплати водовода иностранству. Јер је несумњиво да се у поређењем може доћи до извесних бржих закључака.

Разни специјални, економски и финансијско-технички разлози натерали су немачке општине да водоводе у општинским рукама те су се наплаћивали воду (подаци из 1914 год.):

1) *Према зони притиска.* Град Бармен плаћује воду 16, 32, 36 пфенига од м³ притиску у који се даје вода. Сматрајући подизање воде на већу висину скупо кошта.

2) *Према годишњем добу.* У Франкфурту на Мајни м³ вода лети кошта 25 пф. а зими 15 пф. Овде се види тежња да снижењем цене повећа потрошњу и доведе до изједначавања прихода лети и зими. Сем овога у Франкфурту наплаћује воду према висини притиска (само зими јефтиније за 40%) према белом коју смо изнели раније у чланку.

3) *Штутгарт наплаћује воду према висини притиска.* Изворска вода кошта 20 пф. а језерска 15 пф. У Хановеру изворска

вода кошта 20 пф. а филтрирана речна 10 пф. м³.

4) *Према количини употребе*, рачунајући да већем потрошачу треба дати јефтинију воду. Град Дортмунд наплаћује до 2.500 м³ годишње потрошње 11 пф. од м³ па онда степенасто наниже тако да, фабрика рецимо, која потроши више од 2.000.000 м³ годишње плати је само 7 пф. од м³.

5) *Према даљини лиферовања*. Град Бремен наплаћује 12 пф. за м³ лиферовано у градској зони а 15 пф. за м³ лиферовано у предграђима.

6) *Према тачној количини потрошње* — према водомеру. По једној објављеној анкети професора Вимпфајмера из Калсруе од 63 немачка велика града 36 градова наплаћују данас воду према водомеру. А половина од ових последњих увукла је у своју тарифу одредбу о најмањој потрошњи, независно од стварне потрошње, т. ј. да би се осигурали приходи од водовода и да би се крајњим штедишама стало на пут општина је одредила једну најмању цену коју је свако морао да плати па трошио он воду или не.

Овде има једна ствар о којој се мора водити озбиљно рачуна кад је реч о висини цена према стварној потрошњи. Ако су у аритметици $2 \times 2 = 4$ у политици и економији нису. Врло је несигурно тврдити при горњем систему, да ако општина подигне цену за воду да ће добити и веће приходе. Нашавши се у незгодну финансијској ситуацији 1871. покојни Тјер, први претседник Француске републике, хтео је да је побољша и тражио је изворе прихода на све стране. Уверен да ће и од поште моћи нешто добити он цене писмима подигне од 15. см. на 25. см. За годину дана показало се да је потрошња била спала за 2/5. баш тачно онолико за колико (2/5) је цена била подигнута. Обрато: Тигро је 1775. смањено у пола био државну таксу на неслану морску рибу; продаја се за годину дана тачно била удвостручила, те је финансијски ефекат био остао исти али се рибарство развило. Најзанимљивији случај са кафеом у Енглеској. Намет који је био 1,90 (у фран. францима) на кгр. кафе доносио је држави годишњи приход од 0,12 фран. по глави становника. Да би га повећао, енглески Министар финансија је смањено таксу за 2/3. За три године се показало да су државни приходи од кафе порасли од 0,12 фр. на 1,20 фр. по глави. Изашло је дакле да при смањењу такса за 66%, добијају се приходи за 100% већи.

Све се ово може односити и на воду. Да би се дакле избегао ризик да због тога што неки сматрају да је вода скупа треба да је и сувише штеде и да тиме општина буде изложена врло slabим приходима, већина Немачких општина које наплаћују воду по водомеру обезбедила је себи један минимални

приход паушално наплаћујући извесну кубатуру воде, била она потрошена или не.

Чисту паушалну тарифу, т. ј. наплату воде према броју славина, броју лица која живе у кући, према њиховој старости, према броју врата, не налазимо у немачким градовима. Али зато налазимо на комбинације између паушалне и водомерне тарифе. Тако видимо да се наплаћује вода према висини кирије, према висини порезе и према квадратури стана. Ови елементи и ако изгледају паушални тачније одређују количину потрошње но они први.

У Паризу се вода наплаћује према цени угља и радне снаге, пример који је врло занимљив. Водовод експлоатише приватно друштво са уговором на 30. година. Друштво наплаћује воду и целокупну суму недељно полаже општинској благајни али као награду прима од ње 5.400.000 франака годишње за 114.000 претплатника. Ако се појави већи број претплатника или мањи општина ће платити друштву више или мање 5000. франака годишње за сваки 100 претплатника поред осталих накнада за учињене трошкове. Париска општина изграђује водовод и стара се о његовом нормалном раду: т. ј. у режији разводи воду уличним цевима. Друштво се стара само о наплати.

Вода се наплаћује по једној фиксираној формули:
 $T = [0,35 + 0,0025(P-20) + 0,062(S-1,67)] \cdot C$
 која није стабилна т. ј. где се цена вишка или мањка одређује од стране једне комисије сваких шест месеци.

У формули је P = цена, S = средња надница а C = коефицијент за нове радове. База је 0,35 фр. за м³. којој се додаје вишак рачунат овако:

Ако цена угља скочи, тада се за сваки франак преко цене од 20. фр. по тони подици и цена воде од основне базе за 0,0025 фр., а код надница, за сваки франак више над просечном надницом од 1,67 франака на сат, цена воде повећава се за 0,62 фр. Сем овога за нове радове наплаћује се још 20% од укупне цене воде (овај проценат може да скочи и до 35% према величини предузетих радова). Цена угљу одређује се по табели цена коју води париска управа полиције у договору са општином и друштвом.

*

Шта треба да руководи једну општину при одређивању тарифе специјално за воду? Ми смо видели општа разматрања о свима општинским тарифама и неколико конкретних случаја о наплати воде у иностранству. Кад је реч само о води разлагања би била довољна.

Већ из ранијих излагања могли смо уочити да се вода у главном наплаћује на три начина: *Паушално, по водомеру и по так-*

сама. Уз ово би се могло додати и наплата у виду порезе на воду. Детаљисање тарифа према горњим принципима може бити врло разнолико а највише зависи од: издатка око водовода, које општина подноси, од броја и платежне моћи потрошача-претплатника и најзад од схватања карактера водовода, је ли он чисто трговачко-социјално или чисто социјално предузеће.

Од значаја трошкова око водовода на првом месту долази у обзир доња табела.

1) У градском водоводу са механичким подизањем воде м³. воде кошта 1—15 фр.

2) У сеоском водоводу са гравитацијом подизањем воде кошта м³. воде 15—30. фр.

3) У сеоским групама водовода са мех. подизањем воде кошта м³. воде 30—40. фр.

4) У сеоском водоводу са механичким подизањем воде кошта м³. воде 30—60 фр.

Ови се бројеви могу сматрати као коефицијенти.

И ако ова табела показује јако променљиве вредности из ње се лако чита да је увек вода у градском водоводу јефтинија за потрошача но у сеоском. То је лако појмљиво ако се узме у обзир да у граду на 100 м. уличних цеви дођу просечно 6 претплатника, а у селу на 600 м. цеви један претплатник.

У колико су даље већи издаци око водовода у толико је теже питање њиховог покрића т. ј. расподеле трошкова на претплатнике, у толико је другим речима теже начинити тарифу. Кључ за ову треба тражити у одређивању на првом месту „сталних“ и „променљивих“ издатака или другим речима уредити потраживања за сталне издатке и потраживања за променљиве издатке. Ако се горња табела поновн видећемо да су „стални“ и „променљиви“ издаци овако расподељени.

Издаци

	стални	променљиви
1) Код водовода под 1	50%	50%
2) Код водовода под 2	90%	10%
3) Код водовода под 3	75%	25%
4) Код водовода под 4	70%	30%

Значи да код сеоских водовода код којих су „стални“ издаци у највећем проценту, „променљиви“ издаци ће врло мало утицати на цену воде те се целокупно коштање водовода и његовог одржавања лако да расподелити на потрошаче. Код високих „променљивих“ процената, што је случај у сваком градском водоводу, подела коштања и наплата од потрошача мора се ослањати на стварно коштање које колико зависи од „сталних“ издатака зависи исто толико и од „променљивих“. Из овог излази да су паушалне тарифе погодне за сеоске водоводе, који су везани за „сталне“ издатке и да су тарифе по водомеру подесније за градске водоводе.

Таксене тарифе најбоље покривају издатке. Једна таква тарифа састављена је из

два дела: из једног који у виду таксе покрива издатке назива „сталне“, који служи рецимо за амортизацију водовода и из другог, који према водомеру покрива променљиве издатке, ако се допусти да се цена воде сме сваких шест месеци да мења као у Паризу.

Таксена тарифа да се добро применити како на сеоске тако и на градске општине. Једина ствар која је отежава то је да се сваком претплатнику мора дати водомер, који је код паушалне тарифе непотребан. Давање водомера већ само по себи повећава сталне издатке.

О значају имовинских односа код претплатника мора се тако исто водити рачуна при одређивању цене води. Код давња воде потребно је заштитити сиромашније стањеништво а при лиферовању воде за индустрију мора се степенасто на ниже спуштати цена према висини потрошње. Затим треба одређивати цену воде и по квалитету.

Код сеоских водовода, где његово коштање не зависи много од потрошње већ од „сталног“ расхода, паушална тарифа је најподеснија за претплатника а како га не везује никаквим водомером то је она добро дошла за боље развијање баштованства и вртарства. Наравно да би требало једну такву тарифу желети и за градове али због компликованости издатака и оцена паушалних података на основу којих би се вода наплаћивала, ствар је врло отежана. Извесни европски градови који из социјалних и хигијенских разлога нису хтели да ограниче водомером давање пијаће воде, саставили су врло успешну тарифу комбиновану из паушалне за грађанство и водомерне за индустрију.

Састављање тарифа зависно је најзад и од трговачког карактера самог водовода. Јер највећи број градских водовода је у јавним (општинским) рукама. То повлачи једно врло важно питање: јесу ли односи између претплатника и водовода јавно — правне или приватно-правне природе. Чим је однос јавно-правне природе о некој трговини не може бити речи. Таксе добијају овде облик неког намета, порезе и социјална страна целог питања игра веома важну улогу. Ако је пак однос између претплатника и водовода приватно-правни, у том случају ради се о обичној трговини и водоводу је циљ само зарада. Остала разматрања за водовод била би аналогна раније поменутих о тарифама у опште.

Питање наше Београдске тарифе и београдског водовода је само један обиман детаљ који може најбоље бити познат стручњацима који се стално са њим баве. Ми смо овим хтели једино да претресемо ово питање у општим и начелним потезима, и да пружи-мо низ поучних примера из живота осталих европских градова.

Проблем неупослености у нашим градовима

Када се год поведе реч о неупослености, увек се чује: Ми смо, хвала Богу, аграрна земља, па нас неупосленост не погађа као индустријске земље; осим тога аграрни карактер претежног дела наше привреде и повезаност градског са сеоским становништвом утиче да се индустријска неупосленост, у колико би она и постојала, у наслону на село лако поднесе и преброди без тежих личних жртава и нарочито без видних социјалних поремећаја.

Исто толико, међутим, и још више, тачна је и она народна, која каже: Откини комарцу крило, па си му ишчупао и ребро!

Наша национална привреда је толико примитивна, да износ од укупног националног рада, распоређен на појединог становника, подбацује за душло према износу у Аустрији, скоро троструко према износу у Чехословачкој или Француској, Немачкој, Шведској или Данској, петоструко према Енглеској или Низоземској, а дванаестоструко према Америци.

Зато сваки поједини неупослени наш радник пада нам теже два, три, пет, десет и дванаест пута, него сваки поједини неупослени радник у горњим земљама, где је национална привреда интензивнија и приход од ње издашнији, и где је национално богатство веће.

Ма колико да смо ми претежно аграрна земља, од неупослености, па жалост ипак ни смо поштеђени — јер смо аграрна земља.

То утиче да неупосленост у нашим крајевима има типичне своје ознаке, јер је прорешетана елементима из разних средина.

Неупосленост нашега света — велим „света“, за разлику од радника, који израз преставаља ужи и одређен појам — је огромних размера. Далеко већа, него што је то у стању да утврди наша статистика било радничког осигурања, било варошких берза рада, јавних или професионалних.

Око 75% од укупног нашег становништва је сеоско, а 25% је градско.

У минулих 10 година, према најновијем попису, пораст нашега становништва износи око 2 милиона душа.

Како се, у правилу, множавања врши у главном међу сиротињским светом, јасно

је да се тај вишак становништва односи са 9 десетина на наше сиротињско становништво.

Према последњем попису, већ пре десет година 493.000 сеоских породица биле су без земљишних поседа. Те породице преставаљају око један и по милион душа.

А са поседом од 1 до 1½ ха земље било је 3,329.000 породица или 69,8% од свих сеоских породица. Земљишни посед од 1—1½ ха значи чист катастарски приход у износу од око 1000 динара годишње!

Кад се саберу они без земље и они са поседом од 1—1½ ха, излази да преко 80% свих сеоских породица стоји у положају бродоломаца.

У назад за неколико година сеоска привреда на целом свету доведена је у очајан положај. Пад цена житарицама учинио је нерентабилним и производње које су радиле са најмодернијим машинама и на просторствима величине океанске површине.

У толико теже је погођен наш ситни, уз то примитивни, произвођач.

А затворене стране пијаце — заштитне мере на границама суседних држава чине да су њихове пијаце за нас исто што и затворене утичу да у иноземство тешко продире, ма и по бадавацким ценама, и наше жито, и наша стока, и наше воће и поврће, и јаја итд.

Минуле године унеле су лом у село наше и ситне људе, са поседом од 1—1½ ха земље, сасушиле до издасаја. О онима без земље, који преставаљају око пола милиона радника, са укупно око један и по милион душа, да и не говоримо.

Зато је из села наших ударила поплава света у наше градове, првенствено у Београду.

У све већој мери они притискују врата градске привреде и свих могућих бироа и надлештава, да би нашли каквог таквог рада.

У току минулих година од тога прилива наша индустрија и занатство успели су да упосле тек око 200.000 људи. То међутим није ни десети део света, који је код нас већ до сада — због сатрвене пољопривреде — упућен на живот искључиво од најамног рада.

У стране земље затворени су путеви за упослење наших људи...

Проблем упослења огромног дела нашег становништва озбиљно је постављен. А док се он не реши, нужно је да са свом озбиљношћу буде истакнут проблем помагања овога света. У толико пре, и у толико више, што смо сво ушли и у врло озбиљну зиму, коју треба да преброде и они, који су без рада у градској привреди, као и они који су без земље и клипа, или им је ситна летина њихова сунцем попржена била...

Неупосленост индустријских и занатских наших радника уско је повезана са стањем сеоских малих привредних јединица и огромним приливом тога света у градове.

Од неучених надничара они постају приучени радници од приучених постају полу-квалификовани, а као полуквалификовани они у маси замењују изучене, стручне раднике — јер су јевтинији, па макар и не били на висини ни у интензивности равни онима.

Притицање елемената са села у великој је несразмери са могућношћу развоја наше националне индустрије. Ухваћени у крвге развијеније амортизоване, стране индустрије, ми не само да не успевамо да у нашој земљи мељемо наше жито и извозимо брашно и израђевине од њега, да од заклане марве наше и од воћа и поврћа правимо и извозимо наше конзерве — већ не стижемо да извеземо чак ни саме сировине.

Зато ће број неупослених наших домаћих радника из дана у дан да бива све већи.

Не треба изгубити из вида још једну околност: да наше школе из године у годину избацују по просечно десетак хиљада доучених или недоучених ђака, који чине све већи кадар света који узалудно јуриша на канцеларије државне, аутономне и приватне — ради упослења. А да, са друге стране, и државна надлештва, и самоуправа, и привреда, уместо да су у могућности да упосле тај свакогодишњи прираст новог света, врше редукације и досадањих снага које су биле упослене.

По статистици коју су убележиле Јавне Берзе Рада у току 1931 године преко наших градских Јавних Берзи рада:

Јануар	21.703	3.151
Фебруар	21.955	2.961
Март	24.286	3.856
Април	26.331	7.992
Мај	25.662	9.430
Јуни	17.243	6.638
Јули	18.256	7.050
Аугуст	19.215	6.302

На сваку стотину тражених радника нудило се у рад узалудно, без да су могли наћи рада:

Јануара	689 радника
Фебруара	749 „

марта	630	„
априла	329	„
маја	272	„
јуна	260	„
јула	259	„
августа	310	„

У несезонским месецима (Јануар, фебруар, март) могао је рада да нађе тек сваки седми неупослени радник; а у сезонским месецима тек сваки трећи неупослени могао је да нађе упослење. То је доказ ван перманентне неупослености који је сулудо захватио цео Европу и цео свет, није мимошао ни нашу земљу.

Не треба напомињати да Јавне берзе рада са својим експезитурима могу да дођу само до оних радника, који се нађу на главним раскрсницама, односно у већим градовима, јер оне само у њима имају своје бирое. А да у овоме броју не само што нису обухваћени они многобројни људи, који са села ради тражења упослења стреме у градове и који у маси не познају ове социјалне институције да би њима могле да се користе него у овим бројкама нису ни сви неупослени стручни индустријски и занатски радници, како они који су забележени и помагани од синдикалних радничких организација, тако ни они који нису нигде.

Потпоре, које су у току ове године неупосленим радницима исплатиле саме радничке синдикалне организације рачунајући све скупа, износе око десет милиона динара.

Јавне берзе рада издале су отприлике исто толику суму.

Средства радничких синдикалних организација натегнута су до крајњих граница.

А и средства Јавних берза рада исцрпљена су и дошло се до резерви које, кад притисне, не би могле прегурати ни два три месеца.

На шалтере варошких, па и београдских Јавних берзи рада у све већој мери долазе и они са села, да се упишу ради тражења рада, колико и зато, и то још више, да би извукли какву-такву ванредну помоћ...

Јавне берзе им не би смеле дати ни паре.

Али оне дају... Отреше се о прописе. Морају... Ако му рада не можеш дати, мораш му, под било којим видом, дати барем пару... Да преживи.

Тиме су оштећени радници, они прави радници, та данас највећа сиротиња, варошка сиротиња, који су били чланови радничког осигурања, који су за Берзе плаћали и стекли права на њене помоћи.

Притисак на Јавне берзе ради давања помоћи незапосленима биваће све већи. А средства њихова не само да нису већа, него су све мања, у сразмери са ограничавањем радова због несташнице платежних средстава у општинама.

У Загребу је на пр. у новембру 1931 не-

упослених било 29,5% од свих радника, а 8,5% радили су са ограниченим радним даном, што значи преко 21.000 радника. У Љубљани је у окружном уреду за осигурање радника децембра ове године 11.023 радника било мање осигурано него што их је било децембра минуле године. А у Београду је у осигурању просечно 10.000 радника мање него што их има у сезонским месецима. Од тога броја кроз београдску берзу рада само у времену од 1 октобра па до 15 новембра прошло је 3598 радника који су се тамо јавили у ишчекивању какве-такве новчане помоћи или помоћи у природи. Много више него да им рада дадне или да их новчано колико-толико потпомогне, београдска берза је, у оскудици новчаних средстава морала да се стара да овај свет, углавном — куд било — растури и збаци са себе. Док је у септембру издала 166 путних објава за железничку вожњу, у октобру она их је издала већ 2176, а у новембру 2145. Јавна берза рада београдска углавном мора да се стара да се растерети од многобројног неупосленог света било давањем путних објава слањем радника на врат других јавних берза, било у места њиховог рођења. Али све то њено старање још увек не може ни издалека београдски терен да рашчисти — јер Београђани неупослени радници остају стално у Београду, па и у случају кад им берза ни паре не пружи и кад их ни у евиденцији својој не води; а поред њих, у Београд, као значајан привредни центар, у све већој мери, пристижу неупослени из других покрајина државе; јер чим већи град тим су за уображење неупослених радника већи и бољи изгледи за њихово било усплење, било за старање за њихово обезбеђење.

*

Право на потпоре. У низу радничких осигурања, које је предвидео Закон о осигурању радника, предвиђено је било (§ 2.) да ће се уредити и „осигурање радника за случај беспослице“. Та законска одредба има значај начелне декларације. Она долази после већ објављеног Закона о заштити радника, који је уз одредбе о стварању државних берза рада, предвидео био и право на „потпоре и повластице незапосленим радницима“ (§§ 99—101). Закон о осигурању радника тиме је хтео да каже, да су одредбе Закона о заштити радника о потпорама и повластицама радницима за случај неупослености — привременог карактера, док нови закон, чије је доношење Законом о осигурању радника било најављено, не утврди обавезно осигурање свих радника и намештеника за случај неупослености.

Неупосленост радника је појава за коју кривицу данас не носи ни радник, ни послодавац. Њени узроци су много дубљи од личне воље овог или оног послодавца. Код несташнице рада послодавац може да се опреде-

ли да ли ће отпустити овог или оног радника — али који год буде отпуштен, Јанко или Марко, он важи као јединица која је жртва привредне кризе. Њој треба у помоћ прiskoчити. Што озбиљније и што пре!

Сасвим је исправно да осигурање радника у незапослености падне на терет јавних средстава.

Али је пракса, и поред огромности таквих терета, ипак увела да терете осигурања неупослених носе радници и послодавци сами, а држава евентуално да даје своје редовне и ванредне годишње помоћи. Та пракса важи готово у свима земљама.

Наша средства за помагање неупослених и за одржавање целог апарата толико су скромна (не износе више од око 6—7 милиона годишње), да се код нас ова установа и не зове осигурање, него потпорна установа. Потпора је међутим много мања него осигурање. До осигурања фали врло много, а пре свега много новаца.

Новчане помоћи неупосленим радницима до сада давали су:

а) радници сами преко својих градских синдикалних организација,

б) радници и послодавци у заједничком износу преко Јавних берза рада.

Све што је давано, није било довољно.

Али и са тим недовољно даваним — средства су исцрпљена.

Осим тога, то су средства само радника, оних који су били осигурани у радничком болесничком осигурању (уреду), и њихових послодаваца у равном износу.

А шта ћемо са хиљадама и хиљадама оних који плаве са села у град, који траже рада по градовима и падају на варошке јавне берзе рада, који траже новчане помоћи — без обзира на то што нису били чланови осигурања и што за берзе нису допринели ни паре — са њима шта ћемо?

Једно тако широко осигурање које би обухватило и пауперизоване који стоје на раскрсници између града и села, немогуће је замислити и оно нигде и не постоји.

Ми желимо само да истакнемо да ти елементи у све већој мери навиру у градску привреду нарочито Београдску, и да притискују јавне и приватне установе за обезбеђење неупослених радника. Желимо да истакнемо да су средства тих установа због тога, још мање у могућности да одговоре својој намењеној сврси.

У Фондове Јавних берза нужно је да дотирају и општине, и бановине, и држава — колико ради недовољних редовних средстава за помагање самих неупослених радника, толико и ради оних са села, који долазе као сенке, без правне установе која би их прихватила.

Нужно је леба дати онима, нашим грађа-

нима који су без своје кривице избачени из привреднога склопа.

Нужно је то што пре, како начином свога живота, из нужде, не би избачени били и из склопа света који по етици данашњег друштва снада у ред људи са грађанском чашћу.

Бавећи се питањем незапослених радника и у жељи да нађу решења за излаз из привредне кризе и пруже најнужнију помоћ незапосленим радницима, радничке синдикалне организације у Београду, довеле су ову одлуку:

Одлуке месног међуструковног Синдикалног Већа, одржаног у Београду 21 децембра 1931 године

Радничке синдикалне организације у саставу Главног Радничког савеза (УРС) осећајући све тежи притисак владајуће неуспелости радника узеле су у разматрање проблем радничке неуспелости у нашој земљи и утврдиле:

1) Да број неуспелених радника, осим нормалне сезонске неуспелости, из дана у дан бива све већи; поред нормалних узрока привредне кризе који дејствују и код нас, број неуспелених код нас расте и због опште несташнице платежних средстава у оптицају што доводи до апсурдне појаве да рад ограничавају и обустављају и предузећа која имају порубина; неуспелост индустријских и занатских радника повећава се и све већим приходласком пауперизованог сеоског становништва у градове које је ниска цена аграрних производа и презадуженост упропастила. Број неуспелених индустријских радника у самом Београду износи преко 10.000 са најмање три пута толико чланова породица. Број пауперизованих сеоских пролазника није могуће утврдити, али је извесно да их има знатан број јер они стално падају на терет јавних установа и приватног старања.

2) За помагање неуспелених организованих радника старају се до извесне мере њихове синдикалне организације а за привремено помагање неуспелених постоје Јавне берзе. Како је међутим првенствени циљ Јавних берза да врше посредовање ради налажења рада разумљиво је да њихова средства за помагање неуспелених нису велика и не прелазе просечно суму од 6 милиона годишње — дакле толико колико надају и радничке синдикалне организације. Средства Јавних берза користе и пауперизовани сељаци у виду ванредних помоћи ма да формалних права на помоћ немају, али им се она даје изнимно у безизлазном њиховом положају.

3) Да би се средства Јавних берза рада увећала и да би колико толико одговорила потребама помагање неуспелених је неопход-

но нужно да а) разрез за Јавне берзе рада одмах буде повишен. б) у фондове Јавних берза из својих буџетских средстава да дотирају општине, бановине и држава и в) сва средства Јавних берза која су расположива да буду употребљена за помагање неуспелених.

4) Помагања неуспелених преко синдикалних организација и Јавних берза далеко су од потребног осигурања радника у неуспелости које је Закон о осигурању радника наговестио и које је неопходно потребно чим пре у живот увести.

5) Ради продуктивности сузбијања радничке неуспелости намеће се хитно старање за кретањем продуктивних јавних радова. У томе циљу нужно је прављење уштеда у буџетима јавних установа радикалним смањењем непродуктивних издатака у њима. Станбено питање нужно је истаћи у први ред јавног старања и кооперацијом јавних тела и задруга интересаната које законом треба привилегисати омогућити да оживело грађевинарство крене привреду која је са њим у вези и једновремено реши и један значајан друштвени проблем који је важан за све наше градове, а специјално за Београд, и за целокупно наше радничко и уопште сиромашно становништво.

6) Цене животних намирница и других потреба у детаљу у знатној су несразмери са ценама на велико; а ни цене на велико најважнијим артиклима нису у сразмери са палом куповном снагом потрошача. Потребно је да надлежне власти анкетом уз учешће потрошача из радничких синдиката и потрошачких задруга утврде стање у том погледу и строго примене закон против зеленашења. Нарочиту пажњу треба обратити на политику разних картела (дрварски, угљарски, шећерни итд.) који заштитне царине користе да оголе домаће потрошаче — без обзира на њихову страховито палу куповну способност.

7) Месно међуструковно веће радничких организација сматра да је већ крајње време да се изради наш државни привредни програм како бисмо изашли са привредног беспућа и да је за то потребно да се чим пре састане државни привредни савет, који треба да је компонован на начин да би био довољно ауторитативан за овако значајан рад.

8) Истичући значај валутног проблема ради потреба одстрањења несташнице платежних средстава и тим путем оживљавање привредних радова у борби против неуспелости, радничке синдикалне организације као мере најхитније јавне помоћи захтевају и ово:

а) одлагање извршења одлука и одредаба власти о исељавању из станова незапослених радника било из зграда јавних и приватних предузећа, било из приватних зграда због немогућности исплате кирије;

б) Организовање јавних грејалишта за незапослене у свима већим местима;

в) бесплатно делење најнужнијих оброка хране у јавним кујнама по улутима Берза рада;

г) хитно организовање азила за мушке и за женске са бесплатним и јевтиним преноћиштем.

9) Поред ових мера јавне помоћи нужно је организовањем пијаце рада обезбедити правичнију поделу постојеће могућности за рад међу радницима и намештеницима. Тога ради радничке синдикалне организације захтевају:

а) да се, где год је то технички могуће, забрани двојно запослење свију оних који као пензионери или сопственици имања већ имају довољан обезбеђен приход за живот;

б) да се забрани сваки прековремени рад и најстрожије да се спроводи законски пропис о осамсатном радном дану у свима предузећима;

в) да се забрани свако приватно упославање радника и намештеника и да се оно вр-

ши искључиво преко стручних и јавних берза рада; и нарочито да се забрани упослење странцима у свима пословима где имамо домаће раднике и намештенике;

г) да се забрани обустављање рада у предузећима без претходне пријаве јавној берзи рада и без испитивања од стране стручне комисије да ли је послодавац принуђен да заиста обустави рад. У овој комисији треба да су заступљени и радници.

*

Најзад стручне радничке организације сматрају за своју дужност да захтевају да се одмах успостави редовно законито стање у свима радничким установама: да се оживи инспекција рада и судови добрих људи, да се успостави самоуправа у радничком осигурању и да се изврше избори за радничке коморе.

Више него икад данас је нужно да све ове установе раде са довољно ауторитета и да се у њима обезбеди сарадња и утицај радника.

Dr. Marija Bašc,
референт општинског Централног уреда
за заштиту матера, деце и младежи

Сеоска колонија за одојчад и малу децу у Милошевцу

Модерна дечја заштита, чији је делокруг рада првенствено у градовима свесна је велике одговорности коју има да сноси с једне стране у погледу најбољег начина збрињавања незаштићене деце, а с друге стране у

Претседник Београдске општине г. инж Милан Нешић у посети код колонијске деце у Милошевцу

погледу рационалног трошења јавних средстава. С тога се већ деценијама у надлежним круговима дечје заштите расправља о питању, куда да се смести дете, које нема родитељске куће и основе за правилан душевни и телесни развитак. Да ли у дом или у туђу породицу?! Тек крајем прошлог столећа обратила се озбиљна пажња овом питању и

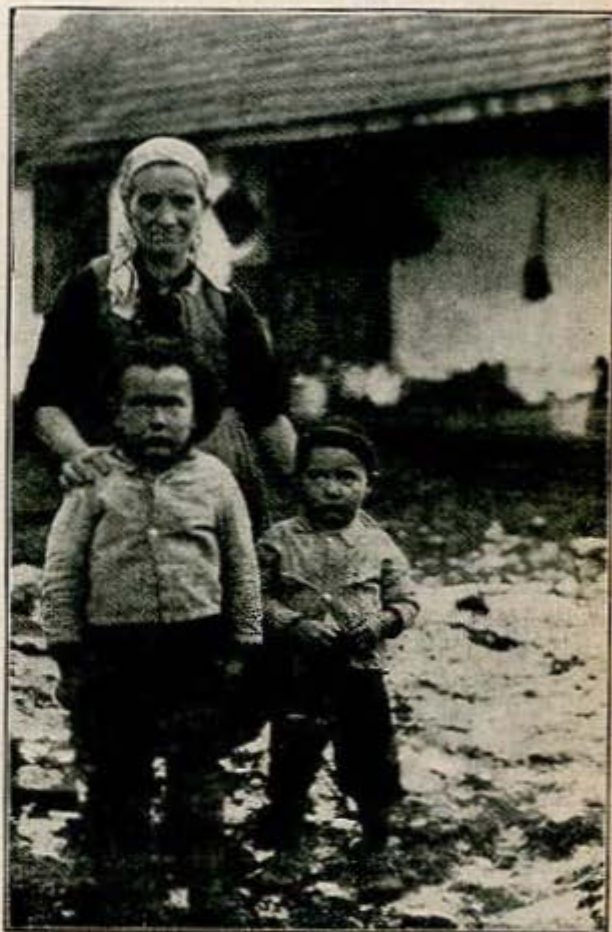
често се спомињу у литератури дечје заштите разна дела, која се баве овим проблемом. Сада, према искуству последњих година, може се тврдити, да данашњица најбоље одговара отворена заштита ове деце, т. ј. смештање код хранитељица у туђим породицама. Јер у свим земљама су институције отворене заштите, као што су разни дечји диспансери и саветовалишта, социјални рад заштитних сестара и т. д., већ у велико развијени и цео тај апарат се може искористити и за надзор у туђим породицама. Савремена структура друштва као и економске тешкоће које онемогуће осигуравање издашних јавних средстава, захтевају овај начин заштите. Само се несме изгубити из вида, да се не могу сва напуштена деца сместити код хранитељица, него само нормална и здрава деца, а сва душевно или телесно дефектна морају се збринуту у одговарајућим специјалним домовима. Повољно је то што је просечно овај број деце знатно мањи од здраве деце, тако да финансијски није одвећ тешко оснивати и издржавати довољан број ових специјалних дечјих домована. Како код нас још није донет закон о заштити деце, нити закон о надзору над децом смештеном у туђим породицама, прописао је Министар социјалне политике и народног здравља „Правилник за колоније за одојчад и малу децу“ и тиме створио могућност, да се пружи ефикасна заштита деци смештеној у туђој породици. Већ пре овог Правилника било је у Београду одојчади и мале деце смештених код хранитељица али њихова смртност била је огромна, јер су ова деца била без јавног надзора а обично за ову децу није ни издржавање редовно плаћано. Одмах по доношењу Правилника основао је у Београду прву колонију за одојчад и малу децу проф. Д-р Матија Амброшић, шеф завода за здравствену заштиту матера и деце. Колонија је према тексту правилника социјално-хигијенска установа организована око дечјег диспансера. Шеф овог диспансера је уједино шеф колоније. Задатак колоније је, да смешта своје штићенике код добрих хранитељица у околини диспансера, да осигура хранитељицама плаћање за издржавање деце и да стручним надзором, поучавањем хранитељица и прегледом деце осигура

својим штићеницима у отвореној заштити здрав развитака. Правилник нарочито захтева, да се колоније оснивају првенствено у сеоским пределима, пошто је таква колонија поред осталих разлога и због избора хранитељица кориснија него ли варошка. С тога је Завод за Здравствену заштиту матера и деце после кратког времена практичног искуства са првом колонијом основао у пролећу 1931. године сеоску колонију у Милошеву.

Село Милошевац лежи на путу између Смедерева и Великог Орашја, на жељезничкој прузи. Милошевац је лепо велико и напредно село, има своју здравствену задругу, лекара, дом здравствене задруге са купатилом и т.д. У овом дому организован је колонијски диспансер, који ради према потреби недељно 1—2 пута, а лекар здравствене задруге уједно је и шеф диспансера. Поред саветовалишта у истој згради станује и колонијска заштитна сестра, која је врло важан фактор ове институције. Она води сву администрацију, врши посете по кућама и прима свакодневно жене које долазе по савет. Колонијска сестра посећује свако колонијско одојче и дете у дргој години живота недељно бар једанпут, дете у трећој години сваких 14 дана и старију децу свакога месеца. У дужности пак хранитељице спада, да одојчад донесе један до двапута месечно у саветовалиште, старију децу сваког другог и сваког трећег месеца. Сва питања хранитељица, која спадају у делокруг лекарских савета, износе се шефу колоније на дан прегледа деце. Цела колонија је стручно и административно подређена Заводу за здравствену заштиту матера и деце у Београду.

Како је задатак недавно основаног београдског Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи међу осталим, и да даје београдску децу, која су незаштићена, у туђе породице, у колоније за одојчад и малу децу, то је београдски дечји уред већ упутно око 30 деце у колонију у Милошевац. Од ове деце, која су се морала хитно сместити изабрана су деца старија од годину дана, а млађа су остала у Београду. При примању у колонију мора се имати у виду, да је велики број млађе одојчади вештачки храњен и према томе да је њихово одгајивање врло тешко и комплицирано. Оно при том захтева још стално надзор лекара-стручњака. Тек када деца здравствено очврсте и кад су дорасла једноставнијој нези на селу, упућују се у сеоску колонију. Често се и она деца задржавају у вароши, чији правни или социјални односи то захтевају. Београдска општина послала је пре пет месеци у Милошевац тридесеторо сиротне деце, и то: седам находчади у старости од једне и по до три године, три дечака, четири девојчице, четири сирочета од 6—7 година и то три девојчице и једног дечака, петнаесторо напуштене

деце од родитеља старости од 1½—5 година, и то седам девојчица и 8 дечака. И на крају једну трогодишњу девојчицу душевно болесне мајке. Једна трећина ове деце потиче из туберкулозне средине. Ово неколико података је довољно да бар у главним цртама илустрије душевно и телесно стање ове деце. Скоро

Два сирочета са својом новом мајком

сва ова деца била су заостала у развиту према својим вршњацима. Нарочито мала находчад, која су долазила из дома била су душевно знатно заостала и једва су умела да проговоре коју реч или да се насмеју. Пре свога пута сва су деца пажљиво прегледана, вршене су туберкулинске и крвне реакције, свима су прављене радиоскопије плућа, тако да је лекар саветовалишта могао спокојно да преда децу новим мајкама. Свако дете донело је опрему и то један лепо дрвени кревет са шипкама. Испод лежишта налази се фијока у коју се спремају све дечије ствари. То су кошуљице, одело, опанчићи, одговарајући новој средини, четка, чешаљ, сапун и друге дечије потребе.

Са овом децом ушла је у многи сеоски честити дом велика радост, пошто до сад деце нису имали или су им деца одрасла па су

жељни били да имају мало дете. Стога је и боље организирати колоније на селу, јер се за хранитељице јављају жене из најбољих и средњих домова, које су економски обезбеђене и могу све што се за дете плаћа на њега и потрошити. У вароши се јављају обично жене из најсиромашнијих кругова и ретко се могу хранитељице наћи, које не морају плаћати кирију. Но после прве радости пријема деце настале су разне тешкоће. Деца и храните-

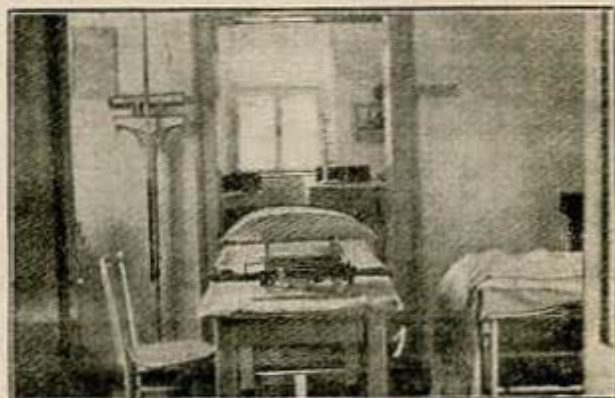

једна хранитељица са својим штићеником

љице морали су се упознати и спријатељити. То је захтевало много труда, стрпљења и љубави са стране нових мајки. Подизање рођеног детета захтева великих жртава! А колико је тек потребно детету, које је већ месецима или годинама било напуштено. У тежим случајевима помагала је заштитна сестра као и колонијски лекар. Код неке деце морало се много што шта исправити, и већ ово неколико месеци дало је одличних резултата.

Претседник Београдске општине госп. инж. Милан Нешић јако заинтересован судбином ових „наших првих малишана“ на селу, одлучио се једног децембарског дана да изненадно посети Милошевац и да се лично увери о начину њиховог живота. Већ спољни утисак села био је одличан. Ни једно село путем није тако блистало чистоћом и уређеношћу као ово. Сви прозори сјајни, зидови свеже кречени, једна кућа лепша од друге. Доцније, кад нас је колонијски лекакр водио од дома до дома, где су мали штићеници Београдске општине смештени, нашли смо све у примерном реду. Скоро сви домаћини направили су дрвени патос у собама где деца станују. Деца здрава, чиста, уредна и добро расположена. Једна мајка хранитељица се хвали са својим малим и сада напредним „синчићем“. И у истини као да није оно исто дете,

које је она пре пет месеци примила мршаво, прљаво и бедно! — Поносно показује кревет детета, отвара спонтано фиоку, да видимо како је све чисто опрала за свога Воју. Она нема рођене деце, срећа јој сија из очију, хвали се како кречи кућу сваког месеца због здравља детета. Но чудновато и комшијска кућа, где не живи колонијско дете лепо је окречена. Споља се данас више не могу разликовати куће, јер нико у селу неће да застане и да хигијенски рђавије живи од свог суседа, који чува колонијско дете! Поред тога је саветовалиште за матере такође благодат за ово село, јер овамо доносе и све сеоске мајке своју децу на мерење и саветовање. У другој кући нашли смо малу Нату која је за ово неколико месеци умела да задобије срца својих укућана, и сада желе да је усвоје. Она је себи нашла огњиште, а на њено колонијско место већ чека неки мали паћеник са крајње периферије Београда. Има и деце код којих се још виде последице прошлог живота, али и њихове нове мајке знале су за свако дете нешто лепо и топло да кажу. Једна хранитељица прича сва срећна за свог двогодишњег штићеника, како уме да је зове док лице малог Стевана јасно показује, колико је душевно заостао. Деца живе тек пет месеци у овим породицама и већ су много препорођена, просто регенерисана. Здрава и напредна. Подизање ове деце у дому било би несразмерно скупље а резултати за децу бу-

Колонијско саветовалиште у Милошевцу

ћућност били би много рђавији. Ова деца се развијају сада нормално као и срећнија деца код своје куће усред живота и топлоте породичног огњишта.

И ако колонија за нашу одојчад и малу децу тек кратко време постоји у Милошевцу, ипак можемо већ данас пожелети да се у што више села оснују сличне установе и за спас наше градске напуштене деце и за подизање културе села.

О плану и архитектури зграда за градске библиотеке и музеје

I.

Под Библиотеком разумева се укупност зграда, које служе за одржавање и систематизацију књига у корист читаоца, који се на овом месту могу користити књигама. Израда планова за Библиотеке и архитектура Библиотека представљају данас, у вези са значајем и улогом Библиотеке у образовању најширих народних слојева, тежак и компликован проблем. Треба не само предвидети све што омогућује рад у Библиотеци, већ и све оно што доприноси његовом што већем успеху. Треба узети у обзир све категорије читалаца: децу, омладину и одрасле; специјалне потребе одраслих читалаца: научне кабинете, посебне сале за читање часописа, дневних листова, музичку салу. . . . Не сме бити превишен читав низ одељења, која служе културно-просветном раду библиотеке у ширем смислу: предаваонице, концертна дворана, дечије позориште, а исто тако нарочити размештај административних одељења међусобно и у односу према осталим деловима зграде.

*

Три су главна питања, која се постављају код правилног решавања подизања зграде модерне библиотеке:

- 1) место библиотеке,
- 2) спољни изглед (архитектура),
- 3) унутрашње уређење (план).

Анализирајући свако од ових питања, мора се нарочито истакнути важност, што га заузима решавање питања: у коме се делу града мора подићи зграда Библиотеке. Има неколико околности, које све и у исто време у једнакој мери морају бити узете у обзир — А) Библиотека се мора подићи на месту, где је популација најгушћа, али у исто време и на месту, које подједнако представља zgodnu комуникациону тачку за остале делове града и где је загарантована највећа тишина; Б) Место на коме се подиже Библиотека мора бити у довољној мери пространо: — естетски с разлога, да се омогући што погоднији приступ и положај зграде; практички — да се омогући што боља светлост и вентилација, да се зграда што више имунизира против пожара и омогући евентуално проширење зграде, које се према искуству намеће сваких педесет година. До свих ових правила дошло

се на основу скупног искуства и она се никако не смеју испустити из вида, кад се ради о једној овако великој јавној грађевини. Овде се мора додати још једна коректура и једно објашњење. — Ко је и најмање упознат са животом великих градова, томе је јасно, како је „популациони“ градски центар променаљив, покретан, да он није једна чврста тачка, већ да зависи од развоја самог градског организма, који је опет са своје стране условљен читавим сплетом узрока, који се увек не могу предвидети. Зато, а у исто време, да се осигура максимум тишине, — колико је уопште могуће постићи то у великим градовима с развијеним прометом — савремене библиотеке подижу у културним градским центрима, који се обично налазе у најстаријем делу града, док се у осталим градским центрима, постепено, према финансијској могућности и потреби, подижу филијале Централне Библиотеке и тако ствара разграната мрежа, која омогућава сваком градском становнику, да се у једнакој мери користи овим културним установама. Као друга важна надонуна, мора се истакнути околност, да је најзгодније Библиотеке подизати у великим вртovima, јер на тај начин не само, да су постигнути сви истакнути услови, већ се у исто време ствара и посебна атмосфера лепоте, коју књига тражи као своју допуну и даје могућност за активан рад библиотеке у свим годишњим добима омогућајући читање у врту.

За питање спољњег изгледа библиотеке, стила зграде, архитектуре, истиче се као основно правило да зграда мора бити лепа. Иначе не постоје неки нарочити принципи. Овде у целини долази до израза инвентивна способност самог архитекта. Може се једино, као даље опште правило, истаћи околност, да зграда мора бити индивидуална, да не сме личити ни на школу, ни на болницу, ни коју другу сличну установу. Спретно искоришћавање локалних архитектонских елемената може само бити од користи, оно се и нарочито препоручује, као и спретно искоришћавање елемената локалног уметничког обрта код унутрашњег уређења зграде. Ради што бољег решавања овог питања, потребна је стална сарадња између архитекте и управе Библиотеке, јер се међусобном изме-

ном мисли лакше долази до форме која задовољава и естетске и архитектонске законе, а у исто време не иде на штету унутрашњег уређења Библиотеке. Овде се мора одмах упозорити на леп архитектонски облик *Прашке Градске Библиотеке*, *Градске Библиотеке у Штокхолму* и чувене *Лајпцишке Библиотеке „Дојче Бихерај“*. — Фотографски снимци и планови ових, као и целог низа других градских и државних библиотека, налазе се у појединим стручним књигама Библиотеке града Београда, па ће моћи бити искоришћени у практичне сврхе при изградњи зграде за београдску градску Библиотеку.

Унутрашње уређење Библиотеке, израда плана, ставља и библиотекарку и архитекти огромне задатке у дужност. Сваки детаљ мора бити рационално предвиђен, јер од његовог спретног или лошег решења може зависити читав низ питања огромног значаја за целокупно функционисање библиотеке. Код унутрашњег уређења Библиотеке, као прво, поставља се питање: што све мора бити предвиђено код израде плана, какве и колике просторије. Правилан одговор добија се само онда, ако је јасно питање задатка и сврхе модерне градске библиотеке: „Ако желите да градите, морате имати до у тачине тачну идеју о Јавним Библиотекама, а поготову о вашој Јавној Библиотеци“.

Савремена градска Библиотека стоји пред целим низом питања, која у њој морају наћи своје задовољење. Она је установа, која најинтимније продире у читав културни живот грађанина, мора сваком грађанину дати могућност, да у њеном књижном саставу нађе и она дела научне и лепе књижевности, која га нарочито интересују; негујући нарочито комуналну литературу, дакле сву стручну литературу, која се односи на безбројна модерна урбанистичка питања: комуналну легислатуру, финансије, архитектуру, хигијену, социјалну заштиту, градску просветну политику, — градске Библиотеке нарочито гаје локалну књигу и књиге, које се односе на сам град без обзира: где, кад, на коме језику и ко их је написао и издао, а даље у њима мора бити заступљено широко поље научних дела општег интереса, лепа књижевност, дечија књижевност, часописи, дневни листови.

Од свих ових потреба грађана, које зависе од њихове старости, интереса, зависи и питање: потребе појединих одељења, њихове раздео и уређења.

Придржавајући се овде стручног дела Д-р Визера, истакнућемо неколико основних питања, која се односе на рад савремених градских Библиотека:

а) издавање књига на читање било у самој Библиотеци или ван Библиотеке сачињава огромну, можда најодговорнију групу послова Библиотеке; логично је

да се у згради Библиотеке *Издаваоници књига* мора посветити нарочита пажња, да њен значај и архитектонски мора доћи до пуног израза.

б) Дечије и омладинске читаонице су места у којима се припремају и одгајају читаоци. Свака и најмања градска Библиотека мора посвећивати нарочиту пажњу раду с децом, али деца у оншој згради Библиотеке безусловно морају имати своје одељење, просторије са посебним улазом.

в) Читаоница одраслих може служити четвороструком циљу: као место где су прикупљена и изложена разна приручна дела, место за читање књига, а у исто време и као читаоница часописа и дневних листова, али се у пракси показало, да је много боље, да за читање дневних листова и часописа постоје посебна одељења.

г) Модерне Библиотеке морају у свом раду бити активне, дакле не смеју из вида испустити ништа, што служи пропаганди књиге, стварању потребе читања. Обична средства — каталози, саветовања — нису довољна, потребан је трајан, систематски рад путем згодно пошених предавања, села, конференција, која се држе у самој згради библиотеке.

д) За обављање свих многобројних послова модерне Градске Библиотеке и њених филијала, које све претстављају живе организме у сталном развоју, потребан је велики број чиновника, коме мора бити осигурана могућност, што интензивнијег рада на тај начин, што ће сваком чиновнику бити загарантован простор у ком ће моћи несметано радити.

Ради што лакше и потпуне оријентације у питању: које све просторије морају бити предвиђене у модерној градској библиотеци, навешћемо неколико стручних разматрања према новој Руској Техничкој Енциклопедији за 1930/1931. г.: —

У састав Библиотеке долазе у обзир ове просторије:

- 1) Магацин књига код кога на сваких 125 томова треба рачунати 1 м³, рачунајући у овоме и пролазе.
- 2) Сала за смештај и чување карата.
- 3) Регистратура и одељење за примање књига, који морају бити смештени на начин да омогућају лаки и несметани довоз књига (посебан улаз). Код овог треба имати у виду, да се књиге из регистратуре предају непосредно у одељење за каталогизацију књига.
- 4) Одељење за каталогизацију књига и службени каталог. Ово одељење мора имати двострано осветљење; столови се

размештају поред прозора, а у средини се оставља место за службени каталог; потребан је простор од 5 м² на особу не рачунајући кабинет управника.

- 5) Сала за каталоге.
- 6) Одељење за систематизацију књига, комплетирање и кабинет чиновника који управља каталозима. Величина простора 5 м² на особу. И овде је потребно двострано осветљење.
- 7) Издаваоница књига.
- 8) Велика читаоница у централном делу зграде. Простор мора бити прорачунат 2 м² на особу и мора имати добро и једнако по јачини осветљење (висеће лампе). Акустика мора бити таква да је осигурана највећа тишина. *Веза између читаонице и гардеробе мора бити директна*, а услуг мора читалац пролазити кроз контролу, изложбу књига, биро за информацију и салу за каталоге. Столови морају бити тако размештени, да сви читаоци седе у једном правцу. У том случају треба рачунати за сваку особу 2,25 м². *Око 10% простора* читаонице заузима катедра за издавање књига.
- 9) Специјална читаоница за научне радове, простор 2,75 по особи.
- 10) Каталог за читаоце и перманентна изложба нових књига.
- 11) Читаоница дневних листова и часописа мора бити смештена ближе улаза ради што лакше комуникације; простор 2,75 по особи.
- 12) Место за каталогизацију и каталоге периодика — 10 м² по особи.
- 13) Место за смештај књига које су задржане за читаоце велике сале.
- 14) Читаоница карата — 5 м² по особи.
- 15) Омладинска Читаоница — 2 м² по особи; ова сала мора бити изолирана и мора имати посебан улаз.
- 16) Научни кабинети, 10—12 м² сваки.
- 17) Консултациони биро.
- 18) Одељење за библиографску консултацију — 10 м² по особи.
- 19) Информативно одељење крај улаза.
- 20) Соба за дезинфицирање књига.
- 21) Управа Библиотеке.

Унутрашња раздеоба појединих одељења библиотеке, на име, на коме месту мора бити смештена: дечја библиотека, издаваоница књига, магацин књига и т. д. поставља се у даљем низу проблема као врло значајно и важно питање. Решење овога питања зависи највише од тога, колики је простор земљишта одређен за библиотеку. — Ако је простор ограничен, зграда библиотеке ће се подизати на неколико спратова, да се постигне потребна величина за смештај свих одељења; према томе ће се морати равнати и раздеоба појединих одељења. Али, ако постоји могућ-

ност, мора се настојати, да се зграда не диже у висину, већ да иде у ширину.

Узимајући за основу тип веће Централне Градске Библиотеке, морамо нагласити, да се у висину могу предвидети највише три спрата: *приземље, први и други спрат*. Д-р Визер у том случају препоручује овакву раздеобу просторија: — у приземљу да се смести дечја и омладинска читаоница, чуварев стан и тоалета и евентуално књиговезница (ради тешких машина); у првом спрату заузела би место издаваоница књига одраслих читаоца, одељење каталога, читаоница одраслих и магацин књига. Д-р Визер препоручује, да се на овом истом спрату смести и одељење руковаоца и то непосредно у близини издаваонице; у другом спрату била би смештена предаваоница, музичка библиотека и административно одељење.

Јасно је, да ова шема није потпуна и да и сасвим друкчија раздеоба може бити много боља. Као практично руководство у питању раздеобе појединих одељења Библиотеке, боље него свака друга апстрактна шема, могу послужити градске Библиотеке у Прагу и Штокхолму, као и Лајпцишка Библиотека „Дојче Бихерај“. — Ако размотримо планове ових зграда, онда видимо следећу раздеобу:

Прашка Градска Библиотека обухвата три спрата са подземљем. Међу просторијама подземља нарочито се истиче велика предаваоница са 620 места за седење, мала предаваоница са 230 места. Гардероба за посетиоце налази се одмах поред главног улаза. Лево од мале предаваонице налази се мали простор за рестаурацију. У простору, који се налази испод магацина књига, смештене су машине и акумулатори. На десној страни налази се магацин и атеље за позориште лутака, чија се позоришница налази над магацином.

Међу просторијама у *приземљу* нарочито се мора истаћи позориште с луткама, у које се улази преко посебних степеница из предсобља, а које садржи 234 седишта, позорницу, одељење за пројекције и т. д. На левој се страни налази књиговезница, затим соба руковаоца магацина књига. У магацинском одељењу налази се простор за пакирање, резерве-магацин, одељење за дезинфицирање, магацин слепих читаоца, настојникова соба и читаоница слепих читаоца са посебним улазом.

У *првом спрату* налази се главно одељење за читаоце; велика издаваоница са директном везом за магацин, затим магацин књига, гардероба, дечија сала, паралелно с дечјом салом, сала за читање дневних листова. Пред овим се дворанама налази пролаз са гардеробом у који се улази преко главног степеништа. Иза гардеробе налази се специјално одељење за комуналну и јуридикчку литературу.

У другом спрату налази се на левој страни 9 одељења за рад особља Библиотеке, 12 административних одељења за саобраћај с публиком, а осим тога још неколико просторија у резерви. Сва ова одељења су међусобно везана и имају посебне улазе. Издаваоница књига Библиотеке потсећа на железнички „хол“; велика читаоница обухвата 250 м² а има места за 200 читаоца; читаоница дневних листова обухвата такође 250 м². Библиотека је подигнута према плану архитекте Фр. Ројта 1928 год., а стајала је укупно 55,250.000.— динара. Праг има 775.000 становника.

Чувену Штокхолмску Библиотеку изградио је архитект Е. Г. Асплунд на основу савесног и темељитог проучавања свих закона и архитектонских правила модерних Библиотека. Зграда је довршена 1928. год., а стајала је укупно 32,500.000.— динара. Штокхолм има 600.000 становника. Основу ове зграде сачињава цилиндер, који је висок преко 30 метара, са скоро једнаким промером. Овај централни део окружен је до половине његове висине, са три стране другим, зградама Библиотеке. Четврта страна за сад још није изграђена. Зграда обухвата приземље, први и други спрат.

У приземљу, у средини цилиндрастог простора (по прилици 500 м²) налази се магацин књига у који може стати милион томова. Над магацином се налази издаваоница књига у коју воде двоструке степенице. Мали лифт за подизање књига води из приземља директно на „теку“ у издаваоници књига. У приземљу се налазе и дечја одељења. Десно од улаза велика општа дечја читаоница и издаваоница књига и посебни научни кабинет за читаоце од 14 до 17 година (дечја сала износи 146 м², а у обема салама (читаоници и кабинету) има 100 места. На регалима дечје читаонице може се сместити 10.000 томова). На левој страни налази се соба за приче, која се нарочито истиче својом привлачном лепотом; за најмању децу, за читаоце, књиге-слике предвиђен је такође посебан простор. У овом нарочитом дечјем простору предвиђено је десет места, столови су високи 64 см., а столице 36 см. Иза собе за приче налази се стан чиновника. Лево од главног улаза налази се гардероба, а десно сала, која служи за читаоницу дневних листова, а за овом налази се магацин за укоричене штокхолмске дневне листове. Десни, споредни улаз, који је искључиво одређен за персонал, води у одељење за паковање иза кога се налази књиговезница и стан чувара куће.

У првом спрату налазе се одељења, у којима се огледа највиша архитектонска снага и лепота читаве грађевине: велика издаваоница (шир. 28, висина 23) и две специјалне сале. У издаваоници налази се на концентрично поређаним регалима 15.000 томова књига. Књиге обухватају читаву шведску и стра-

пу лепу књижевност Библиотеке. Регали су доступни сваком посетиоцу. Ради свог свечаног изгледа овај је део зграде добио назив: „темпл народног образовања“. Овде се налази и магацин „Штокхолмијана“, одељења за рад и тоалете. Лево и десно налазе се специјалне сале (320 м²), сала за часописе у којој је изложено преко 400 часописа.

У другом спрату, који је везан са нижим спратовима помоћу лифта и „тајанствених“ степеница, налази се цео низ научних одељења и одељења за рад, наиме: у средини соба управника библиотеке и собе других чиновника. Даље се налази трпезарија, кујна и једна сала за одмарање за госпође. Посебно одељење води на кров зграде откуд се пружа диван изглед на читав град. У још неизграђеном делу зграде пројектира се огромна предаваоница и неколико одељења за излагање.

Лајпцишка Библиотека „Дојче Бихерај“ истиче се нарочито својом импозантношћу, а исто тако и огромним простором на коме се налази. Место зграде граничи се „Немачким Плацем“ који обухвата простор од 20.000 м². (Простор који је одређен за саму зграду Библиотеке обухвата 16.741 м²; за сад се може употребити 8.400 м², досад изграђени део обухвата 3.308 м²) у изграђеном делу зграде може бити смештено 1,600.000 књига, што ће бити довољно за 20 година унапред. Целокупна зграда, према садашњем плану, покриве простор од 9.064 м², а моћиће бити смештено 10 милиона томова књига, што ће бити довољно за читава два века унапред. Прочеље зграде дугачко је 120 м.

Међу многобројним просторијама, радна одељења смештена су поглавито на првом, другом и трећем спрату у прочељу зграде. Магацин књиге налази се испод главне читаонице и на четвртном и петом спрату предњег дела зграде. Главна читаоница (први спрат) дугачка је 35,7 м., широка 17,2, висока 9,2, има места за 180 читаоца; у њој се подједно налази и „референчу библиотека“ са 15.000 томова. Читаоница периодичних листова налази се на другом спрату; она је дугачка 19,6, широка 18½, висока 4½. Има места за 93 читаоца и за 4.000 разних периодичних листова. Магацин периодика, који се налази над овом салом на 3 спрату, даје могућност да се смести преко 20.000 комплета периодика. Архитект ове зграде био је Оскар Пуш. Зграда је довршена 1916. год.

*

У стручним делима о згради библиотека налазимо неколико интересантних правила, које је свакако корисно овде навести, јер служе као добро руководство и за библиотекара и за архитекту, који морају бити у сталној вези.

- 1) Ако се сукобљава унутрашње уређење зграде са њеним архитектонским изгледом, треба дати предност унутрашњем уређењу.
- 2) У свакој соби мора бити осигурано што више природног светла, прозори морају ићи све до плафона.
- 3) Степениште мора бити равно.
- 4) Сви подови морају бити хоризонтални.
- 5) Ни једна соба, која је одређена за посетиоце, не сме бити у исто време пролаз за коју другу собу посетиоца.
- 6) Излази из свих соба за посетиоце морају бити тако подешени, да је омогућен лак надзор.
- 7) Надзор над собама за посетиоце мора бити тако подешен, да није потребно у сваком одељењу постављати нарочитог чувара. С тога се разлога место чврстих зидова препоручују прозирне преграде.
- 8) Ниједан пролаз за публику не сме бити ужи од 4 „фит“, где се морају постављати столице, пролаз не сме бити ужи од 6—8 „фит“.
- 9) Пролаз између столова и ормана књига не сме бити ужи од 3 „фит“, ако он у исто време служи и као главни пролаз.
- 10) Између свију соба мора бити телефонска комуникација.

* * *

Зграда наше Прве Градске Библиотеке, прве не само у Београду већ и у целој држави, која ће бити у исто време Централна Филијална Библиотека, које ће се постепено подизати у појединим београдским квартовима, мора у сваком случају имати ове главне просторије:

I. Одељење за одрасле читаоце:

- а) читаоница одраслих са 200 места,
- б) читаоница за читање дневних листова са 100 места,
- в) читаоница за читање часописа са 100 места,
- г) читаоница за комуналну и јурidичку литературу са 50 места,
- д) музику читаоницу са 50 места,
- ђ) читаоница за карте и уметничке мапе са 50 места,
- е) читаоница слепих читаоца,
- ж) соба за каталоге,
- з) издаваоница одраслих читаоца,
- и) три научна кабинета,
- ј) предаваоница са 800 места,
- к) гардероба.

II. Дечја и омладинска одељења:

- а) дечја читаоница са 150 места,
- б) мала читаоница за читаоце „књиге-слике“ са 50 места,
- в) омладинска читаоница са 100 места,
- г) дечје позориште, епидиаскоп и кинематограф са 500 места,

- д) гардероба,
- ђ) соба за приче са 80 места,
- е) издаваоница књига.

III. Општа одељења:

- а) Магацин за књиге за 1 милион томова,
- б) 2 гардеробе са 100 бројева,
- в) тоалете и умиваонице,
- г) ложоница за парно грејање,
- д) магацин за дечје позориште,
- ђ) трпезарија
- е) тераса на крову, која би подједно у сезони могла служити за читаоницу.

IV. Административна одељења:

- а) 12 одељења за чиновнике библиотеке — свако са посебним улазом и с улазом из одељења у одељење,
- б) кабинет управника са чекаоницом,
- в) одељење за каталоге,
- г) одељење за филијале,
- д) одељење за примање и пакирање књига с посебним улазом,
- ђ) стан надзорног чиновника,
- е) стан кућепазитеља.

V. Специјална одељења:

- а) Књиговезница,
- б) 3 одељења и кабинет чиновника за Музеј Књиге (постанак и развој писмености и књиге од почетка до данас),
- в) 3 собе за институт за Библиотекономију.

Већ смо раније истакли разлоге који војују за то, да се модерне градске Библиотеке подижу у вртovima. Ти исти разлози војују и за то, да се и наша Градска Библиотека подигне у врту. На питање: на коме месту, да се подигне наша београдска Библиотека, потребно је узети у обзир све оне истакнуте моменте, који се односе на комуникационе могућности, градски културни центар, тишину. — У Београду постоје два места, која се сама по себи намећу као најзгодније место за Библиотеку: Парк пред новим Универзитетом, или Калемегдан на месту недалеко од главне трамвајске раскрснице. Оба ова места имају све истакнуте предности, јер су оба у културном делу, где је градска бука знатно мања, а опет у непосредној близини трамвајске пруге.

II.

Као Библиотеке и Музеји су у архитектури нови проблем, а нарочито Градски Музеји, чија је улога многострука.

Неколико општих принципа, које смо истакли за зграде модерних Градских Библиотека, вреде и за зграде Градских Музеја. Нарочито правила, која се односе на избор места и спољнег изгледа. С пуно се права већ одавно означаје као најпогодније место за Музеј града Београда — Горњи Град. Наша читала је наш понос, она је сведок огромне прошлости, небројених векова небројених

народа од Келта, Римљана..... Затим, Музеј града Београда, који би био подигнут у Горњем Граду, спојио би у себи на симболичан начин прошлост са садашњошћу и нагласно старински и историјски карактер овог дела града; општински архитекта ће на сваки начин старину Београда згодно искористити и у архитектури зграде Музеја.

План Музеја зависи од сврхе, којој он служи, од материјала који се у њему мора изложити. Ако узмемо за пример који било од савремених градских музеја, видимо, да они у себи прикупљају све што се односи на живот града, да је његов задатак, да нас упозна са *постанком и развојем града, са уређењем градске управе, са развојем религиозног осећања, са обичајима и постојањем наших предака и са културним манифестацијама личног и заједничког живота*.... Како настојање модерне музејске управе иде и за тим, да Музеје уведе у читав савремени градски културни и духовни живот, мора већ и у плану Музеја бити предвиђено и све оно, што омогућава овакву организацију Музеја. За то, поред осталих одељења, нарочито морају бити предвиђена и одељења за стручну Музејску Библиотеку, предаваонице, музичку салу.

Код посматрања питања: колика се и каква одељења морају предвидети за потребе нашег Градског Музеја, треба нарочито узети у обзир велику старину Београда, његову велику улогу у нашој читавој политичкој и културној историји почимљући од 18. века. Нарочита ће пажња морати бити посвећена: а) Културном одељењу Музеја у коме ће бити смештени разни драгоцени споменици из живота наших изумника, књижевника, песника наши стари рукописи, прве књиге штампане у Београду и материјал, који се односи на развој нашег позоришта као главног фактора у ства-

рању културних вредности нашег града. Исто тако нарочито морају бити предвиђене: б) дворане за оружје разних периода, в) етнографско одељење, г) саобраћајно одељење, д) турско и јеврејско одељење, њ) црквено и судско одељење, е) одељење уметничког занатства и ж) кабинети за излагање: планова, гравира, фотографија старог Београда, портрета општинских председника и људи за служних за напредак Београда, разних повеља и одликовања Београда, ж) ватрогасно одељење.

У административном одељењу мора бити, као и код Библиотеке, предвиђен довољан број соба за рад, фотографско одељење, магацин музеја, гардеробе, умиваонице....

Код размештаја појединих одељења мора се нарочита пажња посветити Библиотеци Музеја, која мора бити смештена у приземљу, имати свој посебни улаз, тако да ће бити омогућен рад у Библиотеци и онда, кад је иначе Музеј затворен. У приземље спада и судско одељење, дворана оружја и саобраћајно одељење ради тежине предмета, а исто тако и већи део административних одељења ради што лакшег саобраћаја са публиком. Док би остала одељења била смештена у првом спрату, у други спрат могли би се сместити поједини научни кабинети, музичка дворана и предаваоница.

Од спољних градских музеја, мора се нарочита пажња обратити на нови Музеј града Минхена, који има укупно 18. дворана за смештај музејских објеката.

Између општих принципа којима мора бити посвећена пажња, нарочито се истиче осветљење и лака и једноставна циркулација посетилаца Музеја. Општински архитекта, код кога се претпоставља познавање градске историје, има у *принципу код изградње Музеја* много одрешеније руке.

Прилози за историју Београда

проф. Гл. Елезовић

Евлија Челебија о Београду

У Цариграду се спремао војска за рат против аустриског бисара. У војску је пошао и Евлија Челебија, неуморни и славни турски путник, туриста и путописац. 4 дана месеца џемади-ул-ахара, у четвртак, хирирске 1070 (17-II-1660 рачунајући по грегоријанском календару) пошао је он из Цариграда и дошао у Једрене. Ту је остао док није грануло пролеће, па се 15 дана месеца шабана (27 априла) исте године крете из Једрена са војском великога сердара Ђосе Али паше у рат „против града Варада у Ердељу“, како то сам Евлија хаџе. И тако он, преко Пловдива, Татар Парзарица, Ихтимана стиже у Софију. Одатле је наставио пут кроз наше земље и преко Пирота, Ниша, Алексинца, Ражња, Параћина, Баточине, Колара и Гроцке дошао у Београд.

Евлија је описао у својим путописима сва важнија места на овом путу. Како је у Београду остао дуже времена, све до бајрама те године, дакле, скоро цео месец мај, то је он ово време поред проводње употребио и да град разгледа до појединости. Своја опажања као и прикупљене податке о граду изложио је у својим путописима, који су објављени под насловом: *Евлија Челеби Сеџахат-намеси*, књ. V, Цариград 1315 (1897), стр. 367—385.

Опис Београда из Евлијиних путописа превео је код нас у изводу још пре 30 година Д. С. Чохаџић у *Споменику С. К. А.*, књ. XLII, стр. 6—14. Али он је тај посао урадио тако да се њиме не може удовољити садашњим захтевима научног истраживања. Његов је превод на много места сасвим нетачан, поједина пак места из оригинала уопште није ни преводио, већ их је напросто прескакао. И сувише далеко би ме одвело, кад бих једну по једну његову нетачност и непотпуност овде изређао. Сматрао сам да ће много корисније и краће бити да се оригинала дам један тачан превод, који ће свакојачко корисно послужити свима онима који се баве испитивањем прошлости наше престонице. Евлијин опис Београда несумњиво је најбољи и најдетаљнији што га уопште имамо из 17 века, те је и са тога разлога оправдано моје настојање да тај важан докуменат дам у једном потпуном и тачном преводу на који се свако може поуздано ослонити.

* * *

Опис тврдога града, чврстога бедема, Београда, каменог града¹⁾.

Ову красну и јединствену тврђаву подигао је један од српских краљева, краљ Деспот. Сви краљеви су жудели да га имају у својој власти. Султан Мехмед Освајач наведен од Ахмед паше, сина Херцегова, заузео градове босанске земље. После тога је на сабљу узео и град Зворник. По том је управно линије свога хата на овај Београд. Пресекло му је долазак лађа и Београд је намах почео трпети глад. Али пошто им је река Дунав била у рукама, то им је храна у изобиљу долазила из Бачке²⁾ и Лашке³⁾ и помоћ са разних страна. Гази Фатих је одмах, не дајући му нимало времена, пошао на град Београд и без прекида га тукао четрдесет дана и ноћи. Но како с друге стране беше наступила оштра зима, то они напустише град Београд, па се постиђени и оштећени вратисше у Једрене.

Висока намера Његовог Величанства Ебул Фетиха⁴⁾ била је да идуће године опет дође против Београда. Али смрт је немилостива. У околини Скутарија, на месту званом Малтепе, он се пресели у рај. На тај начин београдски град не допаде у његове руке.

Кад на његово место постаде султаном његов син Бајазит хан, на Београд се није обазирао, него му је живот протекао у борбама за градове Мореје, за Киликију и Акерман. Кад се и он у вечност пресели, настала је влада Селима хана I. И он је цео век свој провео у борбама са шах Исмаилом на Чилдиран пољу и Акцики, и ратујући по Египту са султаном Гаври. Кад је и он умро и калиф постао његов син Сулејман хан, овај се беше за рана спремио. Изучивши историје

¹⁾ Тако написано. Очевидно је Евлија чуо од неких за старо име Београда — *Strophium*. На основу персијске речи *sestj* што значи камен, Евлија се, ето, домислио да франци — мучани зову Београд *камин-град* — *каменград*!

²⁾ Написано погрешно *Јачка*.

³⁾ Д. Чохаџић је у свом преводу ову реч произвољно заменио са *Влашка* (Споменик СКА, XLII, стр. 6).

⁴⁾ У тур. историјама назив Мехмеда II и значи отац освајача.

уознао се беше са стањем и приликама у свету и, као човек слободан и независан, још као царевих беше се зарекао и заветовао: „Ако ми Бог досуди престо и круну, повешћу рат против Београда, Јајца, Малте и Рода“. Чим је ступио на престо месеца џемади-ул-ахара, године 927⁹⁾ са војском великом као море он прегну да заузме градове који су били са све четири стране Београда.

Прво је заузео у почетку месеца шабана, године 927¹⁰⁾ град *Богурделен*¹¹⁾, који је поред Дунава подигао још Шабан паша по наређењу султана Мехмеда Фатиха и у њ сместио војску. То је место остало у поседу турском пет година, па су га после тога хришћани понова заузели. Срби град прозваше *Шабача*. Доцније, за владе Сулејмана хана, румелиски паша, Ахмед паша, ову тврђаву освоји и понова је прозва *Богурделен*. Он са исламском војском на лађама пређе Саву. На обали Дунава, с оне стране Саве, град *Земун*, који се из Београда види, заузет је руком Хусрев бега. После је Мали Бали бег, син босанског паше, заузео *Сланкамен*, наштавши га напуштена и у њему је сместио војску. Снажним јуришима Хасан бег Аму¹²⁾ бег заузети су градови *Купиник* и *Оршава* и у њима је смештена војска. Тиме је онемогућено слање хране и помоћи Београду доњим Дунавом и непријатељ је у Београду био веома притешњен. После тога Хусрев бег, смедеревски санџак бег и велики везир Пир Мехмед паша, на основу царског наређења, јуначки нападоше београдску тврђаву и опседаше је са седам страна. Седам пута после тога султан Сулејман опаса Београд са 87.000 војника. Поче да туче Београд баљамез¹³⁾ топовима са једнаест позиција. Исто тако тучао га је и с оне стране Дунава и са града *Земун*, и са супротне стране Саве, и са градских ровова, и из метерица у четрдесет редова. И тако, тукући га из дана у дан, направи му рушевине на све четири стране. Остатак непријатеља који у граду беше затворен, био је јако притешњен и престрављен од лагума који су полазили од војске великог везира. Свеколико становништво Београда тад изађе на београдску тврђаву *Небојце*¹⁴⁾ и поче запоматити: „Амаи! (милост)“.

⁹⁾ маја 1521.

¹⁰⁾ 7 јула 1521.

¹¹⁾ По тур.-франц. речнику *De Meunard beyurdèlen*, значи: *batterie de rempart faisant feu le côté (beyur) de la place*. А с. в. *beyur* већ да значи *côté*, *dagin dagri* и *dagin beyuri* значи: *la partie antérieure et les flancs d'une montagne*. *Beyurli* значи: *qui a les flancs développés, long*. У речнику Ш. Сами, *Kamus-i-turki*, с. в. *bögürdelèn* значи који с бока напада, спољно утврђење, тавија.

¹²⁾ Необично турско име, можда штампано погрешно место *Омер*.

¹³⁾ Врста топова, тур. *бал јемез* — не једе мед.

¹⁴⁾ Тур. је штампано *Бојце*, али то је очевито штампанска или преписивачка погрешка. Малом изменом места тачкама и у овако написаног речи може се добити име *Не бој се*, старински облик од садањег имена *Небојша*.

У тврђаву су ушли први: од јаничарског оака Загарии баша¹⁵⁾, смедеревски санџак бег и Мали Бали бег, босански бег. Пошто су им били заузели мунициска слагалишта и ризнице, са кула и бедема је отневан мухамедански езан, и војска поче улазити у град. Али непријатељ по свом злом обичају ни сад се није хтео оканути неверства, у оној гужви, да би војсци причинио штете, изненада са утврђења поче пуцати из топова и нанесе војсци велике губитке. На то војска поче улазити у Београд гомилама, те неке Србе поубија а друге растера. 26 дана месеца рамазана, у четвртак, године 927¹⁶⁾ окончано је заузеће Београда. Та је година изречена у хронистику:

„Заузимање земље угарске“. — 927¹⁷⁾.

Град је био предат Малом Бали¹⁸⁾ бегу, смењеном босанском санџак бегу, с тим да му он буде седиште. За оправку града пак од стране султана издато је 30.000 дуката¹⁹⁾, те целокупна исламска војска за плату приону на посао и за кратко време утврди га као што је и био.

Ради његове одбране остаде у Београду Мустафа паша са 40.000 војника. По том су преко Саве постројени мостови, те је исламска војска са акинџијама опустошила угарске земље: *Срем*, *Осек*, *Пожегу*, *Валпово*²⁰⁾, *Уршклове*²¹⁾, *Печуј* и све до будимских крајева. Варош Београд препунише свакојаким пленом.

Наш отац, покојни дервиш Мехмед Зили, шеф златара високог престола, учествовао је у овом победоносном ратном походу. Ја сам по његовом поузданом казивању, а у границама својих способности, у овом свом путопису покушао тај догађај да опишем. И тако ево суђено је било и мени да видим ову велику варош Београд.

Ја овде почињем његовим описом колико ми способности досежу.

*

У похвалу града Београда. — Реч Београд српски значи напредан, крајни град са лепим грађевинама. Овај град превртљиви Франак зове *Камин крад*²²⁾. На крајинама ромејских земаља²³⁾ има три Београда. Један је у Арнаутлуку. То је „Арнаутски Београд“. И ако је насељен хришћанима, и он је вакуф Меке и Медине.

(Овде је нечијом погрешком изостављен један део реченице која би по смислу имала да

¹⁵⁾ Шеф царских псара. *Загар* ловачки пас.

¹⁶⁾ 30 јула 1521.

¹⁷⁾ 1521 год.

¹⁸⁾ *Кучук бали бег* син је Јајца паше, брат Јајца Мехмед паше.

¹⁹⁾ Написано: *Сике-и-хасене* здраве паре, чисто злато.

²⁰⁾ Штампано *Вали*.

²¹⁾ Не знам на које то место Еванђа мисли.

²²⁾ *Дијар-и-рум* турске земље у Европи, Румелија.

гласи: други је Београд), престоница краљева Ердеља, који је потчињен Османлијама. Један је опет близу Будима, удаљен два конака од немачке престонице, наш Столни Београд. Најзад је овај Београд који се за разлику од свију других Београда зове „Дунавски Београд“, који је седиште смедеревског санџак бегла. Тако је то велика варош да се описати не може.

Земљиште града Београда. — Лежи на узвишеном земљишту. Налази се на врху једног каменог рта, на месту где се са стају Сава и Дунав. Река Сава сакупља воду на југу чак са крајина Босне, Хрватске и Славоније, па из Санџака: *Крка, Бихаћа, Корпе*²¹⁾ *Костајнице*, и од градова: *Удине, Лике, Цернице*²²⁾, и са планина: *Галба*²³⁾ и *Дудушке*²⁴⁾, даље из планина земаља: *Везир Огли*²⁵⁾, *Јећан Огли*²⁶⁾ и *Надаж Огли*²⁷⁾. Испред града *Лерче*²⁸⁾ улива се у реку *Врну*²⁹⁾. И ова река скупља воде које се стачу са планина санџака херцеговачког, на крајини босанској, са планине *Чемерна*, са *Загора*, са планина *Улук*. У *Фочи* спаја се са реком *Тихотином*³⁰⁾, противе поред вароши: *Устиколине*, босанског *Вишеграда*, *Сребрнице*, *Ваљева* и још пуно других села и вароши. После тога протиче испред града *Зворника*, вароши *Белине* и ту се река *Дрина* улива у ову *Саву*. Поставши велика као море, протиче поред града *Богурделена*³¹⁾ па затим ударајући у београдску тврђаву султана Сулејмана, која се налази на рту доњег града, улива се у велику реку Дунав.

Град вароши Београда као и сама варош подигнути су на једном високом каменом рту који се налази између ових двеју река...

Облик града Београда. — Ова лепо саграђена тврђава пуна дивоте, налази се на обалама река Саве и Дунава. Утврђење је од девет појаса тврдих, бесконачних бедема, којима нема равних, а разнолико су испреграђивани. Са најнижег дела утврђења и најјачи стрелци, кад би свом снагом запели и бацили своја копља да полете, тешко да би до унутрашњости града могли добацити. Толико је у овој тврђави висок *горњи, унутрашњи град*³²⁾. Око овог града ни са које стране нема ниједног положаја који би над њим доминирао. Тако је то једно јако утврђење, прави драги камен од тврђаве!

Укупно има свуд унаоколо деветоструке преграде, а израђено је на петострукој основици. У обиму има 5100 корака. На угловима деветоструких градских бедема има укупно 116 кула. На бедемима градским има 5060 зубаца³³⁾. Осим тога постоји и доњи град. Кад је град овај опседао Ебул Фетих, овога доњег града није било, него је било једна тескобна варош поред реке Дунава. Чим се султан Мехмед, не освојивши град, вратио, овај доњи град је из основа нов саградио краљ по имену *Силагош* и на тај начин Београд је још већма утврђен.

Ово доње утврђење има четири реда ниских али јаких бедема се преградама, украшених са четири масивне гвоздене капије, искићене тврдим кулама: капија „барутана“, капија великог пристаништа³⁴⁾, капија малог пристаништа³⁵⁾ и мала тајна капија (угрун)³⁶⁾.

У доњем граду четири одељења међусобом комуницирају кроз поједина унутрашња врата. У ова четири одељка доњег града има укупно 400 високих и ниских ћерамидом покривених кућа, без вртова и воћњака. У овом делу града има пет џамија. Џамија султана Сулејмана хана покривена је оловом, па затим ту су још џамије: *Хаџи Велијина џамија*, мала *Хаџи Велијина џамија* и још једна џамија Сулејмана хана. Ту има још: један *хаммам Сулејмана хана*, затим *ћерана*³⁷⁾, *барутана*³⁸⁾ и *ковница новца* (тарапана). Велика тврђава Сулејмана хана налази се у овом доњем граду. Изван града, поред реке Дунава, има једно велико пристаниште³⁹⁾. У њему могу да се сместе до 50 „транса“ званих бродова. Царски ђумрук налази се испред овога града а поред саме реке Дунава.

Горњи, унутрашњи, град. — И овај град има исто тако четири капије. На источној страни је *Сахат капија*, којом се саобраћа са доњом вароши⁴⁰⁾. Овде има једна сахат кула. Звук њеног звона чује се са даљине од једног конака, чак тамо преко Саве!

Са угла ове сахат куле силази се у доњи град код доње казанџиске чаршије у вароши. Тајна (угрун) капија, која се отвара у источном правцу, гвоздена је капија на главном путу. Одатле се у западном правцу силази на реку Саву. Ка југу води пут кроз малу гвоздену капију која је затворена. Кроз једну се капију силази и у Доњи град. Мала капија на басамацима окренута је северу. У овом унутрашњем граду има укупно 200 кућа, али и овде има једна џамија Сулејмана хана, а покривена је модрим (сивим) оловом.

²¹⁾ Тур. *ич кал'а*.

²²⁾ Франц. *срџепа*.

²³⁾ Тур. *искеле-и-кебир*.

²⁴⁾ Тур. *искеле-и-сагир*.

²⁵⁾ Угрун тајни, сакривен.

²⁶⁾ Перс. *кјар-хане* раднишница, млекациница; јавна кућа.

²⁷⁾ Место где се израђује или где се чува барут.

²⁸⁾ Тур. *лиман-и-адам*.

²⁹⁾ Тур. *ашаги шехер*.

²¹⁾ Погрешно могла место *Крупа*.

²²⁾ Написано *Черница*.

²³⁾ Написано тако може бити место *Габела*.

²⁴⁾ Од тал. *tedesco* немачки, Немачка.

²⁵⁾ Тако написано место *Зрин Огли*.

²⁶⁾ Погрешно штампано место *Баћан Огли*.

²⁷⁾ У половини 16. в. био је, поред Англије Батори, *Тома Надажди* главни заповедник угарске војске.

²⁸⁾ Погрешно штампано место *Рача*. О Рачи види *Годишњину Н. Чушћа*, кн. XXXI, стр. 266, ил. 30.

²⁹⁾ Штампано тако место *Дрин*, *Дрина*.

³⁰⁾ Погрешно штампано место *Техотина*.

³¹⁾ *Шабан*.

То је цамија пуна светлости, са елегантним, високим, стабилним мунаретом, које је чаробно. Главни мајстор ове грађевине, немар Сиан, о овом дивном мунарету чак је рекао: „У Београду, који је у пределима немачким³⁸⁾, под Угарском, своје знање и вештину изразио сам посредством овог мунарета“. Велика је то вештина. Други грађевинари тешко да би једно овако уметничко мунаре могли израдити и од дрвета. Толико је ово место за оглашавање мухамеданске молитве (мунаре) танано и високо! Испред овог мунарета, у шанцу витке тврђаве, има једна чесма пијаће воде старог Мехмед паше Соколовића. Хроностих њеног грађења гласи:

„Ходи, мој беже, ако желиш дерш и пшви живу воду овога света“ — 1006³⁹⁾

У овом горњем (унутрашњем) граду станују војници, градска посада. Другима је ту боравак забрањен. Становништво му је стално на окупу и пред диздар агом постројено и под пуном ратном спремом увек је у приправности.

Испред михраба ове цамије има један тврди бедем. Гази Ебул Фетих порушио га је, а био је по јачини као бедем града Јеџуца⁴⁰⁾. Кад су Хришћани изгубили овај предео, зид који је сад испред њега, изнова је сазидан и начињен као Александров бедем⁴¹⁾. Но кад би се по свемоћном царском наређењу оправио онај старински зид, који је унутра остао, град би постао још једном јачи, те би био налик на град Кахкаха⁴²⁾. Нови тврди бедем испред старог широки је пуних 30 стопа, а висок 80 меканских аршина⁴³⁾. Пољана испред овог зида, с оне стране рова, зове се *Ат пазар*⁴⁴⁾. Ров на тој страни је немилосрдна страховита, отсечена стена, која је широка 80 аршина. Но ров није богзна колико дубок.

*Красна унутрашња тврђава*⁴⁵⁾. — Ово утврђење диже се на углу западне стране у Горњем граду. Саграђена је изванредно чврсто. На четвороуглој основи сазидана је од тесаног камена. Друга два одељења су јака утврђења, и у њима осим диздара, градског

имама и муезина, друга жива душа не станује. Има само мала текија⁴⁶⁾, магацини за храну и цистерне за воду. Између двеју гвоздених и тврдих капија које гледају на исток у диздар-агиној диван хани⁴⁷⁾ свуд у наоколо по зидовима повешана стоје разноврсна ратна оруђа. Ту су: оклопи, штитови, кациге, панцирли кошуље, шлемови и визири за главу, секире, ножеви, бодови, сулице, копља, пушке, стреле, лукови, сабље, гадаре⁴⁸⁾, федери за бацање, тешке топузине, топузи са синцирима за бацање на даљину, небут⁴⁹⁾, ласа и још много других овима сличних оруђа за борбу од велике вредности. Дворана је била тако искићена да у држави османског царства штогод овоме сличног још једино ако се нађе у Багдаду.

Испред ове капије, преко шанца, има један дрвени покретни мост, који се сваке вечери помоћу котурача подиже испред градске капије ради њене заштите. Ова се капија отвара свакога јутра после молитве и благодарјења за Сулејмана хана. Обичај је том приликом сваки пут да се принесе на жртву по један ован, који се подели за севап. Шанац испред овога града врло је широк и дубок; у унутрашњем (горњем) граду шанчеви су толико дубоки да се у њима налази још један спрат утврђења. У овој држави ми смо имали прилике да видимо много ретких градова са опкопима, но овако савршено тврдих, мало их има. Око ове уздигнуте и витке тврђаве има пет високих кула чији се врхови у небо дижу; оловом су покривене, округле и уметнички израђене. Свака је од тих кула по прилици као кула звана Галата у Цариграду. Између осталих ту су: велика *Небојша*⁵⁰⁾ кула, *Црвена кула*, *Крвава кула*⁵¹⁾ — зликовице и крволоке затварају овде — *Зиндан*⁵²⁾ кула и *Шахин*⁵³⁾ кула. У њима све наоружање, и топови, и муницијска слагалишта — све је то поклон и успомена на победе султана Селима I.

У овом високом граду има један бунар дубок 50 хват⁵⁴⁾. Ови су бунари помоћу тамница у вези са текућом савском водом. У граду има и једна паклена тамница која као да је *Гаја*⁵⁵⁾ звана јама или вавилонски *Кахкаха*⁵⁶⁾. У ову ужасну јаму оновремени неверници су на конопце спуштали Мухамедове следбенике, а сужње су отуд вадиле чекирком на пајване. То је у камен усечена јама у којој, како кажу, може да стане до 3000 људи. Сад је, после толико стотина година,

³⁸⁾ Тур. *дијар-и-алеман*.

³⁹⁾ Година коју је дао Емилија одговара 1597 или 1598 год. Кад се међутим хроностих по обред рачуну реши, мени није изашла година 1006, него 1011 (1602).

⁴⁰⁾ *Сед-и-Јеџуц*. Често се помиње у друштву са *меџуц*. Јеџуци су били митолошко некако племе. Против њихове инвазије, по причи, подигао је Александар Македонски некакав бедем у Кавказу. Кад хоће Емилија да направи компарацију за какав врло тврди град он употребљава израз: *сед-и-Јеџуц*.

⁴¹⁾ *Сед-и-Искендер*. Свакако се омет мисли на овај митски бедем из прича о Александру Великом.

⁴²⁾ *Кахкаха-и-Бабил*. Под именом *Кахкаха* био је град у Хоросану. Биће као тај град да је био други тврди град у Вавилону.

⁴³⁾ *Зира-и-мек*.

⁴⁴⁾ Место где се коњи продају.

⁴⁵⁾ *Нарин кала* хисари у старо тур.; унутрашњи град, унутарње утврђење. Код Д. С. Чохарића ова је реч *нарин* узета погрешно као особно име.

⁴⁶⁾ *Завије кут*, мала текија.

⁴⁷⁾ Дворана, веранда.

⁴⁸⁾ Врста тешких мачева са сечивом с обе стране.

⁴⁹⁾ Нека врста оружја, мени непозната.

⁵⁰⁾ Написано: *Небојсе*.

⁵¹⁾ *Канли куле*.

⁵²⁾ *Зиндан* тамница, апсана мрачна и страшна.

⁵³⁾ *Шахин соко*. Има и особно име на пр. лала *Шахин*.

⁵⁴⁾ *Чак-и-гаја*.

⁵⁵⁾ Тур. *колач*.

из страха од опсаде, тај бунар испуњен просом и неокруженим пиринчом све до врха и све стоји у таквом стању као да је сад са њиве донесено и ту у житници смештено.

У горњем делу града, на углу *Ат-пазара*, поред куле *Толхане*, има једна четвороугла, красна, велика кула, оловом покривена. С те стране град се не може лагумом поткопати, јер су ту све сами тесани блокови стена. На тој страни је и шанац, широк, дубок и стрмен.

Доњи град међутим нема рова, јер где год се будаком у земљу закопа, ту одмах изирије дунавска вода. На по неким местима градски зидови су потонули у реку Саву и Дунав, и тако стоје. С те стране ни на који начин метерици нису могући.

Испред капије сахат куле има један киоск чист и светао са кога је изванредан поглед на темишварску равницу. Исто тако има и други диван киоск који гледа на реку Саву и са његових тераса (балкон)⁶⁰) види се цело земунско поље.

Кад је овај град Сулејман хан узимао из руку српског краља, он је из баљемез топона са реке Саве дотле тукао *Доњи град*, докле га није опустошио. После тога наредио је да се лађе које су биле на Сави поређају једна до друге и преко њих је ударен кров. Тако поређане лађе пуштене су низа Саву. Све су се те лађе збиле на оном узаном месту испод града и застале. Тад су сви муслимански борци на поменутим лађама са исуканим сабљама стали јуришати. Прво су на сабљу освојили *Доњи град*⁶¹). Четири недеље после тога опет на сабљу освојили су и *Горњи град*⁶²). Истина је жива да је Сулејман хан делио капом дукате муслиманским борцима. Ето таквим је царским наградама овај град, сличан рају, постао читаво море од људи. Због тога што се у вароши налазила овако многобројна војска, назначено је 27 заповедника⁶³).

Кад је, доцније, освојен град Будим, записан је смедеревски санџак у Будимски вилает, са седиштем санџак-бега у Београду. Мали Бали бег назначен је за првог војног старешину⁶⁴).

Представници власти града Београда. — Најпре је од царске стране смедеревском санџак бегу дат хас чији приходи износе 540.260 аспри, а обухвата 16 зимајета и 155 тизра. Он укупно, са џебхелијама, даје 2000 војника. Ови војници сремско-смедеревског санџака никад пред непријатељем нису окретали леђа.

Београд има свога алај бега, цери-башу и јузбашу.

Смедеревски санџак бег према царском хасу издржава 1000 момака. У свом санџаку заповеда и управља. По закону и по правди годишње убира он 17000 гроша. У који се год рат одреди, иде.

Овде је седиште великог кадије (муле) од 500 аспри. Мула сваке године добија 30 кеса. Муле од санџак бегова никад и ни у којој прилици не примају наређења. То је не-обично високо звање.

Командант града (диздар ага) Београда има под својом командом џебхелије, градску посаду⁶⁵) и војску из Арабије. Овде је седиште и хаје спахијског. Јаничарима је заповедник (сердар) један из Цариграда одређени чауш, јер се овде цео свет управља по јаничарским прописима. Старешина џебхелија такође је један џебхелиски чорбација, који је из Цариграда одређен и ако ретко има војника џебхелија. Један од заповедника јесте и капетан (адмирал) Дунава. Све лађе на Сави и Дунаву, од Видина па до Будимске крајине, под његовом су командом. У свако доба он крстари по Дунаву са 10 фрегата⁶⁶) (лађа) и са 1000 војника Арапа. Опсежну власт има и може да изриче све врсте казне, па чак и смртну.

Царински управник сваке године наплаћује по 17 хиљада гроша ђумрука.

Управник војног слагалишта има под својом управом сав материјал који се налази у слагалиштима што су поред реке Саве.

Мухтесиб⁶⁷) ага има под својом командом све трговце, привреднике и занатлије⁶⁸).

Баждар⁶⁹) наплаћује таксе и пијачарину од свеколике трговачке робе која на пијаци дође или кроз њу прође, и покупљене суме предаје као закупац државној каси.

Алај бег⁷⁰) им заповеда свима, занимима и тимар сајбијама.

Цери-баша је старешина џебхелијама, чирахорима и минерима⁷¹).

У овој вароши један заступник мулин расправља све кривице људи из привредних редова и према кривицама одређује и казне.

Под управом одељења заступника кадије су сви имами, хатиби и шеихови, јер у свако доба мула није ту присутан. Догоди се да из престонице касно дође. У овој вароши има три заступника шеријатског судије. Старешина месних првака је један потомак од чисте,

⁶⁰) Написано *феркеша*.

⁶¹) Нека врста финансијског чиновника који је наплаћивао пијачарину на робу која је на трговима излагана продаји.

⁶²) *Ехл-и-хиреф* занатлија.

⁶³) Врста финансијских чиновника који су наплаћивали транзитну таксу на робу која прође кроз један трг.

⁶⁴) Пуковник.

⁶⁵) *Лагим ербаби*.

⁶⁶) *Шах-нишин*.

⁶⁷) *Ашаги кала*.

⁶⁸) *Јукари кала*.

⁶⁹) *Хаким*.

⁷⁰) *Хаким-и-урф*.

⁷¹) *Хисар ерлери*.

пророкове лозе, и он је заповедник над сејдима, пророковим потомцима.

И ако има шеих-ул-ислама, који би властао да издаје фетве, ипак је за то овлашћен градски мула, а нарочито Абд-ур-рахим ефендија који је онда био и мула и шеих-ул-ислам, јер је то био веома учеван човек и писац књижевних дела.

Београдски харач-ага годишње покупи по 50000 на име цизије⁶⁸⁾.

Грађевине и варош. — Варош је обухватила град Београд са севера, истока, од стране кибле, са југа и запада. Само са североистока и северо-запада су Сава и Дунав. Све остало је варош велика као варош Сарајево. Варош са градом ни са једном од пет његових страна нема везе. На месту званом Абаза пашина вила и сад се још на много места види један старински ров, не много дубок, који полази од реке Саве, па досеже до реке Дунава, тако да ова варош остаје као на врху од једног носа и ту се развила.

Доције, благодарећи даровима Сулејман ханових молитава, у колико се више ова варош развијала, многа места поменутог шанца су остала у самој вароши, а многа његова места остала су у баштама. Чак и сама задужбина Чинили хамам подигнута је у том шанцу. Због тога сада око ове вароши нити има бедема ни шанца. Ван вароши, од Саве до Дунава, има 3500 корака растојања. Кад би се измерило од крајњих кућа па поред града, поред Саве и поред Дунава можда би изнело и 20.000 корака. У овој вароши живи које муслимана а које немуслимана (раја) 98.000 душа. Остало је војска, великаши и улема. По казивању харач-аге варош има 21.000 душа који плаћају порез звани цизије. Поред Саве има три махале Цигана⁶⁹⁾. Поред реке Дунава су три махале Грка. Три су махале српске и бугарске. Близу ових махала, поред града, има Јевреја. Има једна махала Јермена. Франака (Млечана) нема. Муслиманске махале налазе се у најлепшем крају вароши на високим и проветреним местима.

Махале. — Доњи град, горњи град, агина махала, казанска махала, Чукур чесма⁷⁰⁾, махала нови хан, махала имарет, махала Зејнедин агина, шабачка махала, Бајрам бегова махала, Ине хан бегова махала, Чик Салим махала, махеме⁷¹⁾ махала, махала Ибрахим Челебије, Ташлик⁷²⁾ махала, махала Чинили⁷³⁾ хамам, махала Челебина, Хаџи Садикова махала, Чауш махала, Идрис бегова махала,

Бит⁷⁴⁾ пазар, Ферхат пашина махала, хаџи Незирова махала, Бениш агина махала, махала хаџи Салих агина цамија, махала Намазџах⁷⁵⁾, Емир Хасанова махала, Ат пазар, махала хаџи Пирине цамије, Коска махала, махала код Амбара⁷⁶⁾, махала средње гробље, махала Тирбала, махала хаџи Халилове цамије, махала Абдул Цибара, махала Факир⁷⁷⁾ хаџи Алије, махала Оваџик⁷⁸⁾, махала Цин⁷⁹⁾ Алије. Имена ових махала исписао сам из судских протокола. Све укупно записано је да броје 17.000 кућа, свака од по 5—10 одељења.

Куће угледних првака. — Има укупно 160 великашких сараја. Нама су познати следећи: Неимара Али аге, Зулафикар аге, Хусеин аге без прстију⁸⁰⁾, Рамадан аге у чаршији Бајрам беговој, Ибрахим Челебије, Ибрахим Челебије из Крушевца⁸¹⁾, сарај Шит ефендије, имама имарет цамије што је у близини Чинили хамама, сарај коџа Јусуф агин, сердара Али аге, сарај Еминов, палата судска, сарај муфти ефендије и двори Хаџи Заделер⁸²⁾.

Све остале куће, мале и велике, добро су опремљене, покривене су ћерамидом, а само по где која покривена је шиндром и свака има врт и воћњак, и балконе, и високе киоске. Куће су удаљене једна од друге, а како су подигнуте на узвишци, фасаде су им и прозори окренути Дунаву и Сави, те имају диван изглед на земунско поље. Домови су им украшени леним бацама и са великим двокрилним порта-капијама.

Цамије. — У Београду има 217 михраба⁸³⁾. Ми ћемо споменути само оне цамије у којима се петком служи служба. На првом месту то су цамије: задужбине султана Сулејмана у Доњем и Горњем граду, затим Мехмед агина цамија, Зејнеддин агина цамија, горе је цамија Бајрам бегова, цамија Ине хан бегова, Дургут бегова цамија, Хаџил ефендијина цамија, цамија Чик Салим, цамија хаџи Ибрахимова, цамија Ибрахим Челебина, хаџи Садикова цамија, цамија Кадри баше, цамија Мустафа Чауша, Идрис бегова цамија, цамија на Бит пазару, цамија Ферхат баше, цамија хаџи Незирова, цамија Хасан агина, цамија хаџи Салихова, цамија звана Намазџах, цамија Емир Хасан агина, цамија хаџи Пире, Коски бегова цамија, Турбе цамија, ца-

⁶⁸⁾ Бит пазар трг где се продају старе ствари, брико брак, телашнице.

⁶⁹⁾ Намазџах место где се обавља муслиманска молитва.

⁷⁰⁾ Хаџибаб житница.

⁷¹⁾ Факир сиромаш.

⁷²⁾ Оваџик мало поље.

⁷³⁾ Цин див.

⁷⁴⁾ Тур. пармак прст; Пармаксис без прста једног или свију.

⁷⁵⁾ Тур. Алаџа Хисар.

⁷⁶⁾ Хаџи Заделер код нас Хаџиџи, синови хаџиџи.

⁷⁷⁾ Михраб у цамији место испред кога клања имам, одговара у цркви олтару, а окренут је кибла, Јемени.

⁶⁸⁾ Пореза коју су од главе плаћали немуслиманци у Турској. Цизија се у Турској плаћала све до половине 19. в.

⁶⁹⁾ Кипши.

⁷⁰⁾ Чукур јама, рупа. Чукур чесме чесма у рупи, јами.

⁷¹⁾ Махеме судица, зграда где је смештен суд.

⁷²⁾ Ташлик камењар, каменит.

⁷³⁾ Чинили са чинијама, украшен плочама од мајолике, порцулана. Чини кинески.

мија хаџи Халилова, џамија табачка, Абдул Џибар ефендија џамија, Факир хаџи Алијина џамија, Авва џамија, капуцина џамија, Џин Али бегова џамија. Имарет џамија има велики џемат, многи у њој клањају зато што се налази у доњој чаршији, где се много света купи. И ако јој средње кубе није зидано од тврдог материјала, зато су јој на четири угла четири кубета од камена зидана, затим су јој побочни и велики тремови оловом покривени. Ову џамију подигао је од ратног плена један од султан-Сулејманових везира по имену Јахјајали гази Мехмед паша⁹⁵⁾. Ова џамија пуна светлости служи на понос Београду.

Над главним улазом урезан је овај хроностих:

Зејни (име песника) кад је видео довршену ову задужбину, овако јој срочи хроностих:

„Ово је једна богомоља за народ божјег посланика Мухамеда“.

955⁹⁶⁾.

Кад је муфтија Абд-ур-рахим ефендија овде умро, сахрањен је испред михраба ове џамије.

Над главним улазом џамије Шехидлик⁹⁷⁾ исписан је овај хроностих:

У путу господње саргаи трговац Мухидлин једну високу џамију. Зејнија висоим гласом јој изрече хроностих: „Тамо клањајте својих пет молитава пером прописаних“.

982⁹⁸⁾.

Над главним улазом џамије хаџи Алијине урезан је овај хроностих:

Буфти (име песника) размисљајући о хроностиху, састави јој језан леп хроностих који гласи: „Како је дивно саграђена ова красна џамија“.

1040⁹⁹⁾.

Други јој хроностих гласи:

Молилац Дара (име песника) састави хроностих „Беспримерна џамија — осветљано место“ — 1061¹⁰⁰⁾.

Месциди¹⁰¹⁾. — У горњем граду има седам месцида. У доњем граду и у вароши забележио сам ове месциде: Капудан, Казакли, Дур Заде хаџи Хусеинов месцид, Кокулак Таш, Панан Хатун, Сулејман-хана, месцид Болме Хисар, месцид Пазар баши, месцид Кучук Пазар баши, месцид Ђестенеџије¹⁰²⁾, месцид хаџи Сепаха и месцид Мусе паше.

Ја, убоги, изашао сам на велико мунаре џамије Сулејман хана у Горњем граду, које

⁹⁵⁾ Јахјајали Мехмед син је Јахја пашин, брат је малог Бали беге, првог турског гувернера у Београду после његовог пада 1521 год. У Скопљу су ми назвали да је његова џамија била т. зв. *Батал џамија* која је негда била онде где се сад подиже зграда за Народну скупштину.

⁹⁶⁾ 1548 или 1549.

⁹⁷⁾ *Шехидлик* гробље у коме су сахрањени изгинули муслимански ратници.

⁹⁸⁾ 1574 или 1575.

⁹⁹⁾ 1630 По ебед рачуну излази 1060 а не као што је Евалија израчунао 1040. По другом хроностиху излази год. 1061.

¹⁰⁰⁾ 1651.

¹⁰¹⁾ Месцид махалска џамија у којој се не служи служба у петак, капела.

¹⁰²⁾ *Ќестанеџи*.

је високо 105 басемака и одозго сам бацио поглед на ову голему варош. Одатле сам видео: 65 зграда од тврдог материјала, 70 јавних зграда оловом покривених.

Има 8 медреса „дар-и-тахсил“. Најчувеније су: медреса Имарет џамије и медреса Бајрам бегова. Овде нема школа званих „дар ул-кура“. Има око девет школа за учење читања курана званих „дар-ул-хадис“. Од доласка муфтије Абдурахим ефендије овде се почело са учењем илм-и-хадиса, тумачења курана. Основних школа има 270, а око 17 текија. У правцу кибле, близу Абаза пашине виле, налази се текија Дервиша Мехмеда Хоросанца. Текију је подигао Авали Мехмед паша. Старешина јој је неки по имену Дервиш Мехмед.

Има 26 чесама. Хроностих на чесми коју је начинио у шанцу Горњег града Соколовић Мехмед паша гласи:

Ову чесму је дело об-овно добротника Мехмед паша.

984¹⁰³⁾.

Према величини вароши, чесама има мало. Но пошто се налази између двеју река, вода се разноси по вароши у сакама на коњима и мазгама.

Себилхане¹⁰⁴⁾. — Има 600 себилхана за воду. Највише ради она Соколовићева која се налази у великој чаршији, затим себилхана џамије Јахјајали Мехмед паше, па Лачин агина, Бајрам бегова, Ине хан бегова и др.

Караван сераји. — Има их шест на броју. Соколовићев караван серај има 160 које високих које ниских одељења ојаклија, са шталама, са одељењем за камиле. То је караван серај као град, са гвозденим капијама. У њему свако вече вратари и ноћни чувари пре затварања капије ударају у бубње. Над његовим главним вратима има овај хроностих:

Сви који су у овом хану отесали, поново су отпутовали.

У Доњем граду је караван серај султана Сулејмана хана. И овај караван серај покривен је оловом и има гвоздену капију.

Имаретски хан звани, такође је Богу завештан. Задужбина је Јахјајали Мехмед пашина. У овом хану човек да остане и месец дана, не плаћа ништа, него се само помоли за душу ктитора ове задужбине, па иде.

Трговачки ханови. — Има их 21 на броју. Најпознатији су: нови хан¹⁰⁵⁾, хан у бази-стену, хан у Арасти¹⁰⁶⁾, хан шехидлук, Чукур хан, Селви хан¹⁰⁷⁾ и хан на пазаришту¹⁰⁸⁾.

¹⁰³⁾ 1576 или 1577. По ебед рачуну излази година 961 а не 984 као што код Евалије стоји.

¹⁰⁴⁾ Мале аграде и киоскови обично уз џамије и друге задужбине, у којима се бесплатно служи вода за пиће.

¹⁰⁵⁾ По ебед рачуну излази година 1078 (1667).

¹⁰⁶⁾ *Јени хан*.

¹⁰⁷⁾ *Араста* део чаршије где се налазе поређани дукани једног еснафа. У старија времена тако се звала покретна чаршија која би се импровизирала уз војни логор.

¹⁰⁸⁾ *Селви* чемпрес, кипарис.

¹⁰⁹⁾ Написано: *Пазар јери хани*.

Собе за самце — То је једна царска чаршија са 3700 дућана и нема јој равне. На женском тргу¹⁰⁹⁾ има красан безистен.

У дугачкој чаршији¹¹⁰⁾ смештене су сваковрсне занатлије. Ова чаршија протеже се од капуцијине цамије па све до рибарске пијаци, у дужини 3000 корака¹¹¹⁾. Овде се наоуди роба одасвуд донесена. Даље имамо чаршије: казанциску, рибарску¹¹²⁾ пијаци, средњу¹¹³⁾ пијаци, чаршију Бајрам бегову, табачку¹¹⁴⁾ чаршију где су каване и малу пијаци¹¹⁵⁾. Све су то лепе пијаци. Како улице у чаршији и на пијацама, тако и сокаци по махалама, све од реда су калдрисане као рибља лећа, калдрмом од обла и бела камена.

Боја лица становника је румена. Чувени су по лепоти и мушкарци и женскиње, а нарочито је на гласу лепота Латинки и Српкиња.

Неупоредивих су квалитета београдски одаковићи и прваци. На гласу су: кова Муса пашалија, кова Јусуф ага, Мехмед ага, Рамадан ага заде, Капудан заде ефендија, Ханџи заде, браћа Челеби ефендије и Шит ефендија.

У медицини је Хатвани Ахмед ефендија велики мајстор и зналац као Фисагорос, а исто тако чувени су мајстори још: берберин хаџи Килич, хирург Алија, Јеврејин Јакуп и Латини Мићо.

Од побожних шеиха најзнаменитији је шеих Куруџи-заде, ученик Махмуд ефендије из Скутарија. Он је старешина дервиша реда Халвети¹¹⁶⁾.

Одаковићи у вароши облаче самур, атлас и хзра¹¹⁷⁾.

Средњега стања људи облаче се у просту чоху и носе ћуркове постављене лисчином.

Сиромашнији облаче од чохе одело и кафтане од богасије¹¹⁸⁾.

Раја носи одело од шајака, црвеног и белог сукна и бошњачки калпак.

Њихове жене носе фереце од чохе. На глави имају широку тарпош капу. Лице покривају печом и јашмаком, и пристојно ходају.

Мушкарци се зову по надимцима као на

пример: Лафи заде, Шит заде, Чово заде, Баџи заде.

Женскиње им носи оваква имена: Хава, Мерјем, Хума, Мунире, Умихан, Бануја, Рабија, Асија.

Њихови робови зову се: Бајко, Зухраб, Сијами, Зуко, Зафир, Џафер, Сијагуш.

За прелаз војске која је пошла против града Варада начињен је један велики дрвени мост преко Дунава близу Гроцке¹¹⁹⁾ на 77 тумбаса¹²⁰⁾, одатле па све до града Панчева на супротној страни, на територији темишварској. Дужина му је износила 800 а ширина 50 корака.

На једном уздигнутом земљишту поред самог Дунава подигнута су војна слагалишта. Дужина државних магацина од тврдог материјала износи 300 корака¹²¹⁾. Они су пуни: масла, пиринца, пшенице, јечма и других животних намирница.

На крају градског шанца има једна шупа, као штала за камиле. Ту је једно топовско слагалиште. Сваки топ у њему вреди једну мисрску хазну¹²²⁾.

Заслужује да се види тополивица која се излази поред реке Саве.

Ван вароши има једна зграда и једна барутна радионица. Она је под засебном управом¹²³⁾, има 160 људи. Ту се сваке године израђује по 1000 кантара¹²⁴⁾ барута. Тачкове и долупе му коњи окрећу. Необична је и чудна радионица.

Грчких, јерменских, српских, бугарских, јеврејских богомоља има девет на броју.

Има 11000 бунара по кућама. Вода у њима је помало слана.

Према квадрантима круга Београд се налази у петом климату¹²⁵⁾.

Дужина дана му износи десет и по часова и два минута. И најдужа ноћ износи толико. Степен ширине му је 60.

Има седам јавних купатила. Сва су оловом покривена. Познатији су: Нови хамам, који је Соколовића Мехмед паше, средњи хамам, хамам султана Сулејмана хана, хамам Доњега града, Чукур хамам, Чинили хамам¹²⁶⁾, хамам Бајрам бега. По казивању овдашњих првака¹²⁷⁾, овде има још 7000 приватних купатила по угледним кућама.

¹⁰⁹⁾ Авреш пазари. Авреш жена. Женски трг.

¹¹⁰⁾ Узун чарши.

¹¹¹⁾ Има једна реч герме као трибут уз реч корак.

¹¹²⁾ Балик пазар.

¹¹³⁾ Орша пазар.

¹¹⁴⁾ Дабалхане.

¹¹⁵⁾ Кучук пазар.

¹¹⁶⁾ Име једног дервишког реда. Припадници његови полагају много на усамљивање, а обреле своје обављају на некакав тајанствен начин. Њихово богослужење је за нечланове неприступачно.

¹¹⁷⁾ Некаква материја што се прелива као мрамор, моаре.

¹¹⁸⁾ Богаси поставља, платно за поставу, америкаш, франц. бојсес.

¹¹⁹⁾ Тур. Хисарџик.

¹²⁰⁾ Врста понтона.

¹²¹⁾ Герме корака.

¹²²⁾ Некад је једна турска хазна као јединица за бројање новца прелазла 16.000 гроша. Очевидао да је мисрска хазна прелазла више по обичају.

¹²³⁾ Тур. стоји: башкаџе бир агалик.

¹²⁴⁾ Кантар као јединица за мерење тежине означава 44 оке. И тежина кантара је варијала по провинцијама.

¹²⁵⁾ Иклим-и-хамис. Стара су космографи делили познати им део земље (басен Средоземног Мора) према дужини најдужег дана на појединим тачкама у 7 појасева који су се пружали паралелно с екватором. Ти су се појасеви рачунали од југа према северу и звали су се климатима. О томе више в. *Годишњаца Ник. Чушка*, књ. XXXI, стр. 247, вил. 64.

¹²⁶⁾ Чинили украшен, опточен плочицама од мазолске порцелана.

¹²⁷⁾ Ајан.

Има 600 коњских сувача и воденица на Дунаву, које све мељу чисту пшеницу. Овде се налази пшеница црвеног, жутог и белог дна; јечам, бугрица¹¹⁷⁾, леће, просо, овас, раж. Од жита званог хеља раја меси хлеб.

Поред реке Саве Цигани у својим махама израђују од гвожђа мајсторске твоздеке столице, од калаја и гвожђа чибукe, бакрачлије, роштиље, синцире¹¹⁸⁾ и букарије.

Казанџије су им врло вешти мајстори, да израђују сваковрсне сахане, тенџере, врло укусне за шербет, зделнице, кадонице, прскалице за ружину воду.

Становници му се деле у шест класа. Једно су војници, другу класу сачињавају трговци на суку и мору, треба је класа надинџар и послуга. Има нешто мало виноградара и бањована, једни чине групу бродара и најзад једна група обухвата занатлије и привреднике.

Има само једну гостионицу за сиротињу. Она се налази у Доњој чаршији. Задужбина је Јахјајали Мехмед пашина. Имарет Бајрам бегов затворен је.

И београдска баклава чувена је. За свадбе и друге свечаности праве једну врсту баклаве, велику као точак од кола, од 1000 јуфки од ћулача¹¹⁹⁾ и чистога белог брашна. Јуфке кропе младим маслом и пуне бадемом. Тако начињена баклава им је врло укусна. И зерде са бадемом, циметом, каранџилићем и шафраном врло им је укусно. Хваљена су им још јела: ћуреће печење, капама од пуњене кокошке, ћувеч од шарана и јесетре; исто тако чувени су њихови бели латински сомун, кљмак и кисело млеко.

У Мунир ефендијиној башти има сочних кајсија званих „кумри“ од којих је једна тешка 40 драма¹²⁰⁾, сочне шефтелије му мере по 100 драма комад, а успева: грожђе, динђа и лубеница.

Чувени су им црвени шербети од вишања, муселес¹²¹⁾ и хардалија¹²²⁾.

Варошких винограда има врло много. Од његове стране окренуте кибла, па до села *Вашњике*, и до варошких чесама, па затим до виле Абазе пашине, па до града *Хавалска* река, сав тај простор прекрили су виноградима којих има око 38000 донума, колико је по књигама записано да порез плаћају. Виноград Јахјајали Мехмед паше овде нису урачунавали, пошто су они ослобођени пореза.

Теферичи и места за разонођење. — Су-башина бекташијска текија, вила Абазе пашин-

¹¹⁷⁾ Некаква врста зрнасте хране, турски написано *бугрица*.

¹¹⁸⁾ *Марбел*.

¹¹⁹⁾ *Ѓулац* врло танке јуфке од нишеста које служе за спрдавање нарочите врсте теста као што је баклава и слично.

¹²⁰⁾ Драм тежа 3,78 г.

¹²¹⁾ Нека врста слатког пића од воћа трипут кувана са разним мирисима и зачиницама.

¹²²⁾ Врста неког пића од сока од воћа који се помоћу слачице — хардал сачува да не пресари — укусне.

¹²³⁾ *Јајчи* трговац који тргује са маслом.

на, виноград Хаџи-Алије јаџије¹²³⁾, Топџијско село¹²⁴⁾, град на Авали, Савска стена¹²⁵⁾ и др.

Посебан дијалекат и начин говора. — Београдски домородци и ако су потурице¹²⁶⁾, говоре и српски, бугарски, латински¹²⁷⁾, бошњачки¹²⁸⁾. На пример кад се нечему чуде рекну: Илахи дилеминшум, шајед буниши ишлеминшиши (што би значило: Нека ме Бог убије, ако ти то ниси учинио, урадио!). У знак поштовања својим госпођама кажу: *Синко, кадо!* Кад се расрди рекне: *Шајед собада кизмиш сини* (као да си се у пећи пржио). Неки пут ће да кажу: *Мемо ја каблица*¹²⁹⁾ гетире. А то им значи: Мехмеде, дед донеси каблић¹³⁰⁾.

Српски језик. — Свеколико становништво његово и они који су раја и они који су слободни¹³¹⁾ Срби су. Сви кочијаши који терају кола звана *срем*¹³²⁾ од те народности су. И ако су Срби близу бугарске и бошњачке земље, они ипак имају некако друкчији, искварен говор. Они су један од старих народа, вере хришћанске. Јевзићеље су превели на свој језик. Многи од њих знају и: хрватски, галиски¹³³⁾, словенски¹³⁴⁾, талијански језик. Имају добре и верне историје. Бројеви су им бошњачки: Један¹³⁵⁾, два, три, четири, пенте, шест, седам, осам, девет, десет; крух, вода, месје (месо), сир, капула (црни лук), лук (бели лук), јање (јагње), овца, ован, удри не бој се, пенез (бакарни новац), бан (маријаша који у Београду циркулишу), умори (уморих се), зима (хладно), нема, Бог, душа, човик, кобила, коњ, кочијаш и имају пуно других овима сличних речи.

О приходима у опште у вароши Београду. — У сва пристаништа доноси се разновр-

¹²⁴⁾ Турски *Топџилер* *квоја*, топџијско село, валада Топџилер.

¹²⁵⁾ Тур. *Сана мехри кајаса*. *Каја* литица, стена.

¹²⁶⁾ Написано *потур*. Г др Јов. Ралонић, *Годишњица Н. Чушћа*, кн. XXIX, стр. 57, нап. 81 вели: „Потурима називали су Маџаре муслимане“. Мени се чини да га је др Карачић ту преварио. *Потур* и *потурце* значи: потурчмак или наш језик којим су говорили потурчени Срби.

¹²⁷⁾ *Латин* код Евлије значи људи који нису раја турска, говоре нашим језиком, а као да су римокатоличког зачона.

¹²⁸⁾ Језик босанско-херцеговачких муслимана.

¹²⁹⁾ Ову нашу реч Евлија је схватио да значи *дрвени бакрач* зато што тур. *каб* значи суд а онај други део училило му се да је постало од тур. *алач* дрво.

¹³⁰⁾ *Раја* немуслимански поданици турске царевине, који су некад плаћали цизију или харач, а нису ишли у војску. *Бераја* било је оно становништво које није плаћало харач, без обзира које је вере било.

¹³¹⁾ *Срем* врста коњских кола са арђевима. Сремска кола валада су тако Турци прозвали нарочиту врсту кола која су затекли у Срему, а која су се без сумње разликовала од њихових. У Вучитрну се и сад зову таква кола *стрем*, а онај који таква кола тера зове се *стремџија*. И у Нишу је та реч била у употреби до ослобођења његова од Турака (*Годишњица Ник. Чушћа*, кн. XXIX, стр. 72, нап. 16).

¹³²⁾ Написано *галија*.

¹³³⁾ Написано: *ислогуш*, можда словачки.

¹³⁴⁾ Штампано очевидно погрешно *једло* место *једно*.

сна риба на бродовима које овде зову барка. Риба има много без краја и конца. Из многих места која су дуж Дунава, долази безброј лађа, те чине да је у Београду велика јефтиноћа, тако на пр.: 300 драма чиста, бела хлеба стаје једну аспру, овче месо је по шест пенеза, а говеђе пет пенеза, један каблић који хвата три оке кисела млека продаје се по два пенеза, петнаест комада јаја за један пенез, бреме¹²⁵⁾ јабука, црна лука, краставаца, тикава, купуса, празилука, бела лука, продаје се за један пенез, но пиринач и шећер скупи су. Солун је од ове вароши удаљен 12 конака. На коњима и камилама сваке године дође по 5—6000 колских и камилских товара сваковрсне робе арапске и персиске, из Египта, Дамаска, Триполиса, Саида, Бејрута, Смирне. Ова се роба овде увози и одавде извози за све крајеве Маџарске, Пољске, Чешке, Шведске, за Босну, Млетке и др. Из ових опет земаља та-

натерају да поново приреди гозбу. До тога је степена становништво ове богате вароши наклоњено веселу и уживањима.

Захваљујући молитвама и благословима Сулејмана хана ово место из дана у дан све више напредује.

Житељи ове вароши врло осуђују лаж и оговарање.

Побожни и праведни, као што су, имају пуно људи древних старца. Имао сам задовољство да разговарам са старцима који су остали још из времена кад је Сулејман хан ово место освојио¹²⁶⁾. Али је снага ове изнемогле старце издала. То су поштовања достојне личности које су достигле 170 година свога мучнога живота.

Сви су хаефиског¹²⁷⁾ учења правоверни и побожни који се у свему управљају по прописима верским.

Имају децу бела тела, љупка стаса и од-

кође се овде довози разноврсна трговачка роба. Јер ова варош је румелиски Мисир. Становници су му сви урођени трговци. Због тога што је ово једно живо, прометно место, на хиљаде људи из других крајева долазе и овде се насељавају.

Житељи су му гостољубиви људи и воле веселе и уживање.

Без замерке трпезе су им спремне, а врата су им отворена.

Зими, кад се река Дунав зармзне, кад се ухвати девет педи дебео лед, због тога што тад престане сваки промет споља, нити има пазара ни пијачарине, тад дође на стотине кола трговачке робе и тад раја и нераја сви тргују и пиљаре, и лепо зараде. Сви се сиромаси његови обогате.

У то доба београдски грађани међутим приређују у својим топлим одајама гозбе са разноврсним јелима. Гомилама се тада веселе и провађају. Само татлија има десет врста. Ако се деси да је на гозби код некога било

мање од десет врсти слатких јела, тога онда решитог говора. Жене су им као Рабија побожне и чедне, а уз то су и лепе кадуне. Девојке су им чисте као звезде, врло побожне и уздржљиве од свакога греха и свака је девица бисер нетакнути и пупољак нерасцветани. Добре су и лепе, миле и умерене, то су девојке лепе као виле. Осим свога оца лице другог човека нису угледале, нити су чуле реч другог мушкарца.

У овој вароши има много башта са ружама и воћњака лепих као рај. Број цвећа и дрвета у њима знаће једини и вечни Бог. Београд је једна варош весела и пријатна изгледа, са довољно плодног и богатог поља. Плодови су му изобилни. Са пуно извора и текућих вода. Предели су му лепо. Његове земљиште чисто као амбра у свету је цењено.

Грбови који се похађају. — Гроб газне Ахмеда — лака му земља! налази се у самој

¹²⁵⁾ Овде је Евлија претерао. Ретко се виђају људи од 170 година да по земљи ходе.

¹²⁷⁾ Нарочито исламско учење кога се држе правоверни Турци. Названо је по Хаефији, једном од четири главна имама, који су основали посебна учења и имали своје присталице.

¹²⁶⁾ Тур. написано *арка-јуки* товар који се на земљи носи.

чаршији. Гроб Мунири ефендије и гроб шеих -ул-ислама Абд-ур-рахима у имарет цамији су. Кара Каш паша, за време похода против Хотина, као будимски везир, пао је од куршума под Хотимом. И ако је место где је погинуо ван града Хотима, његово чисто тело налази се овде. У Доњем гробљу почивају сви исламски борци који су пали код Београда за време Мехмеда освајача и Сулејмана хаџина. Светлост господња нека их свагда озарави! То је гробље ограђено са све четири стране зидом. Средње гробље — и овде почивају многи мужеви који чине чуда и откривају тајне.

Гроб Гази Порче. — Налази се у граду Авала, удаљен од Београда у правцу кибле један сат хода.

Међе Београда. — Један сат хода удаљен у правцу кибле налази се град Авала. Варошица **Ваљево** удаљена је два конака. На истоку му се налази шест часова удаљена **Гроцка**¹³⁸⁾ поред самог Дунава. С оне стране Дунава је, на територији темишварској, град **Панч-ова**¹³⁹⁾ на земљишту сремског санџака, поред Саве, у сусеству са градом Земунском¹⁴⁰⁾ који се из Београда види. На западу му је варош **Митровица**, удаљена један добар дан хода. Близу ње је варош **Немсе**¹⁴¹⁾. Опет поред реке Саве удаљено један дан хода налази се град **Богурделен**. Око Београда нема великих градова.

Пошто смо овако на тенане разгледали ову варош Београд и пошто смо се са свима пријатељима и познаницима опростили, ми се под оружјем кретосмо на пут кроз Смедеревски теснац¹⁴²⁾.

¹³⁸⁾ Хисарџик.

¹³⁹⁾ Тако написано место **Панчево**.

¹⁴⁰⁾ Написано **Земин**.

¹⁴¹⁾ Немци сев.-западно од Моровића.

¹⁴²⁾ **Семендра богалари**.

* * *

Наш полазак у рат против Варада после бајрамске службе у Београду 1078 године¹⁴³⁾.

Најпре пређосмо преко дрвеног великог моста који је подигнут на реци Дунаву близу Гроцке за један сат ниже Београда преко 70 понтона начињених од трансa и тумбаз бродова и стигосмо у Панчево, у темишварском вилајету. То је једна четвртаста паланка саграђена од дрвета, издигнута, у једином зеленом пољу, онде где се река Сава¹⁴⁴⁾ улива у Дунав. У обиму има 100 корака. Има свога дыздара, 50 војника посаде, у довољној количини џебане, једну цамију, један хан и малу чаршију. Јавног купатила међутим нема. Куће су му већином покривене трњем и трском. Река Темишвар извире чак из планина градова Шеша¹⁴⁵⁾, Лугоша, Фачета, Солмоша¹⁴⁶⁾ у Ердељу. Кроз ровове Темишвара протиче и овде утиче у Дунав. Ова вода није велика и глибовита је.

Панчево је повлашћена варош под управом Темишвара. Кадилук је од 150 аспри...

Одатле идући северу стигосмо у село **Зедеш**¹⁴⁷⁾. Ово је село алајбегово. У овој равници нема камена ни колико једно зрно боба. Трава и биље тако је обилно и бујно да се у њој човек на коњу не види.

¹⁴³⁾ Овај део и ово даље што следује из Евлијиног пута до Варада превео је г. д-р Јов. Радоњић у *Годњици Николе Чушића*, књ. XXIX, стр. 40 по мађарском преводу *Dr. Karácsony Imre, Evlija Cselebi Magyarországi utazásai 1660—1669*, Budapest, 1904, стр. 4 и даље.

¹⁴⁴⁾ Погрешно место Тамиш.

¹⁴⁵⁾ Мисли ваљда на **Карансебеш**.

¹⁴⁶⁾ Шољмош према Липови на Морнишу.

¹⁴⁷⁾ Мисли без сумње на **Селеуш** код Алибунара. И ако има места која имају имена више налик на име овога места како је код Евлије записано: **Седеч** и **Селдеш**, но та места нису на том путу.

Политички живот Београда :

Отварање Народног Претставништва

Пошто је у Народној Скупштини и Сенату 15 јануара извршен избор часништва, о томе је писмима председника Сената и Народне скупштине извештен Председник Владе. Седница Народног претставништва, коју сачињава Сенат и Народна скупштина, одржана је на дан 18 јануара г. г. у 11 часова у згради Народне скупштине.

Њ. В. Краљ Александар I

Још око десет часова пре подне, већина посланика и сенатора била је на окупу. Дворана Народне скупштине је добила свечан изглед и нарочито је удешена за тај дан. Она је била сва декорисана ћилимима националне израде. У 10.45 часова сви присутни сенатори и министри били су на својим местима. На председнички подиум излази председништво

Сената и Народне Скупштине, а за њима г. г. министри: Д-р Милан Сршкић, Алберт Крамер, И. Пуцељ, Драгутин Којић, Б. Максимовић, Лазар Радивојевић, С. Шибеник, И. Прека, Драг. Ж. Стојановић, Милорад Ђорђевић и Драган Краљевић.

Председник Сената г. Анте Павелић, узима председничко место и отвара прву заједничку седницу Народног претставништва, изјављујући да ће председавати истој наизменично са председником Народне скупштине Д-р Костом Куманудијем, и молећи господу сенаторе и народне посланике, да остану на својим местима, ради дочека Њ. В. Краља, који ће Престоном беседом отворити прво заседање Народног претставништва. Чланови Краљевске Владе и председништво Сената и Народне скупштине напушта дворану и упућује се у сусрет Њ. В. Краљу.

Тачно у 11 часова Њ. В. Краљ ушао је у зграду Народне Скупштине, и пошто се поздравио са председништвом Сената и Народне Скупштине, као и са члановима краљевске Владе, ушао је у скупштинску дворану и уз клицање Народног претставништва, заузео је место на говорници, пред којом је био намештен микрофон, који је говор Њ. В. Краља преносио широм целе земље. Чланови Владе са председником г. Петром Живковићем стојали су с десне, а чланови претседништва Сената и Народне Скупштине са Г. Д-р Анте Павелићем и Д-р Костом Куманудијем с леве стране.

ПРЕСТАНА БЕСЕДА Њ. В. КРАЉА:

Њ. В. Краљ Александар отворио је Народно Претставништво следећом Престоном беседом:

„Господо сенатори и народни посланици!

Са великом радошћу, пуни вере у нашу лепу националну будућност, поздрављах све вас и цео југословенски народ, који ви достојно претстављате.

Историја свега југословенског народа, откако се слегао у лепе крајеве ове наше домовине, пуна је великих догађаја, судбоносних преокрета, тешких посрнућа и силних полета док, најзад, величанственим победама над свима непријатељима слободе и јединства Срба, Хрвата и Словена,

пенаца није крунисано велико дело националних пророка, мученика и јунака југословенске мисли.

Пуних дванаест векова је протекло у мукама и надчовечним борбама за одржање наших племенитих индивидуалности. Веома снажни народи и привлачне цивилизације ударили су на наша раздвојена племена и државе. Па ипак, у низу свих протеклих столећа можемо се тиме поносити, никад није мисао међуплеменског братства и југословенске заједнице била угашена. Она је вечито живела у етнич-

организујемо са савременим институцијама снажну националну државу, да у њој припремимо најбоље услове будућности.

Уставом од 28 јуна 1921 године настојали смо решити и тај наш државни и национални задатак. Али се све јасније показивало да национална мисао није добила у Уставу троимене државе свој прави израз ни снагу једне организоване националне целине. Са свима оним траговима прошлости који су нас племенски раздвајали, нисмо могли у пуној мери, синтетично, развијати све наше националне

И. В. Краљ чита Престону беседу

ним елементима југословенског јединства и у видовитој свести најбољих синова нашег народа. И онда, када је свако наше племе морало посебице и само да се бори за свој опстанак!

Најзад је етничка истина југословенске мисли проломила све препреке, вековима нештачки стваране, и у завршном периоду наше мученичке и крваве националне револуције и светског рата, доспела до стварања једне недељиве Југословенске Краљевине, са једним народом у једној држави.

Када сам, после сјајних победа, 1 децембра 1918 године имао срећу да свечано прогласим уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, по слободно израженој вољи свега нашег народа, захвалили смо искрено срца Богу што је остварен сан и вековни медал наших славних предака, најбољих Срба, Хрвата и Словенаца.

Уједињени и слободни, имали смо да

одлике у неопходном унутрашњем јединству и хармонији.

У таквом државном уређењу наш јавни и организовани политички живот једва је и покушао да са поуздањем и искрено нишје из уских племенских оквира. Могли смо победити све спољне непријатеље али себе, своја искључива посебна схватања, било нам је најтеже победити. Као да оно што је племенско не добија баш у јединству, у целини своју највишу вредност, свој крајњи циљ!

Али најтежи удар државној и националној мисли дошао је од заслепљених партиских страсти и њихове међусобне борбе. Злоупотреба политичких слобода и парламентарног реда била је до те мере тешка, да је био доведен у питање напредак и развитак целокупног нашег народног живота. Узалуд су била сва очекивања да ће развој унутрашњег живота нашег довести до срећења прилика у земљи.

Наша национална и државна целина била је озбиљно угрожена. Прегило нам је духовно расуло и народно разједињавање.

Ниједног тренутка није се смело заборавити да народно уједињење није дело једне генерације ни последица историјског случаја. То је дело непрекидних напора, вековних националних живих сила и резултат моралних и историјских тековина. Народна јединство и државна целина не могу никад бити предмет никаквих погађања; они морају бити увек изнад

у трагичном дељењу и раздвајању наших племена.

Одушевљено прихватање свих одлука од целог народа, са неподељеним поверењем у свима крајевима наше Отабине, што сам и лично могао утврдити у непосредном додиру са народом, учврстило је Моје уверење, да је Југославије једнако мила домовина свима Србима, Хрватима и Словенцима, и да се налазимо на правом путу за трајно изграђивање наше националне државе. (Бурна аплауз и сложени узвици: Живео!)

Народно Претставништво слуша Престону беседу Њ. В. Краља

нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса. (Опште бурно одобравање, пљескање и одушевљени узвици: Живео Краљ! Живео! Живео!)

Господе сенатори и народни посланици!

Ја сам одлуком од 6 јануара 1929 године... (Бурна аплауз и громки узвици: Живео 6 јануар!) пресекао оно зло стање. То је била Моја света дужност пред нацијом и историјом. Мојој Влади, којој сам тада поверио управу земље, ставио сам у задатак да добром управом што пре стиша страсти и ојача у народу веру у будућност. У том погледу Краљевска Влада улагала је са успехом највеће напоре.

Законом од 3 октобра 1929 године наша Краљевина добила је своје право име... (Бурна аплауз и одушевљени усклици: Живела Краљевина Југославија!) и раскинула са видним траговима прошлости, оним вештачким границама управне поделе, које су постале историјске

Вера својој речи и традицијама Мога Дома, Уставом од 3 септембра прошле године дао сам основе са остварење оних установа, оне државне управе и државног уређења, које ће најбоље одговорити општим народним потребама и државним интересима. (Аплауз и одушевљени усклици: Живео Краљ!)

Начела новог Устава дају све могућности здравом националном и социјалном напретку и нормалном развоју политичког живота. Сва та начела имају бити лојално примењивана у њиховој правој замисли: национално јединство и државна целина ван сваке дискусије; у децентрализованом унитарној држави један слободан, равноправан, национално недељив народ, пуни поштовања и љубави за веру, надахнут свим што је лепо и узвишено, и свестан своје велике дужности у људској заједници. (Опште бурно одобравање и одушевљени усклици: Живео!)

Ви ћете, господе, имати да у духу тих

начела, и у органској вези са њима донесете важне законе, који ће обезбедити светлу и напредну будућност наше Краљевине, будућност достојну великих безбројних жртава свега југословенског народа за националне идеале. Пут вам је за то одређен а велико поверење, које вам је народ указао, за вас је најсигурнији ослонац и јасно изражена воља.

Господо сенатори и народни посланици!

Састали сте се у озбиљно време. Народном Претставништву налази се пред тешким задаћама. Општа и незапамћена привредна криза захватила је цео свет. Њезини таласи нису се усталили пред границама Југославије. Напори свих народа уперени су на то, да се нађе здрав излаз из садашњег тешког стања. С њима удружујемо ми све своје снаге, шта нам је у толико лакше, јер живимо са свима у добрим одношајима и сарађујемо са пуном лојалношћу и разумевањем међународне солидарности. При томе Ми је нарочито задовољство да истакнем, да је наша спољна политика у пуној подударности са политиком наших савезника и пријатеља. (Буран аплауз и громки узвици: Живели Савезници!) Југославија хоће да остане и у будуће одлучан поборник мира и реда у Европи. (Аплауз.) Доследни томе ми ћемо суделовати при решавању двају крупних проблема, који су постављени у овој години на дневни ред међународних састанака. У питању разоружања примитћемо све жртве, које се могу довести у склад са интересима наше безбедности. Наша војска никад није била инструменат за угрожавање мира и туђих права. (Опште френетично одобравање и усклици: Живела војска!) Она ће остати и у будуће одбрана народа и школа за његово национално васпитање. (Дуготрајно плескање и бурни одушевљени узвици: Живео Краљ! Живела војска!)

Проблем одлагања плаћања репарација поставио је нашу државу у врло тежак положај. Ми не можемо да на једној страни носимо терете жртава за победу општих принципа слободе и правде, а да на другој страни будемо лишени могућности да пакнадом за учињене нам огромне ратне штете издељимо тешке ране наше земље. Наше становиште је диктовано најбитнијим интересима нашега народа и створеном немогућношћу да драгојаче поступимо. (Живо добравање и узвици: Тако је!)

Чинећи крајње напоре за ублажење опште економске кризе, Краљевска Влада посвећивала је и посвећиваће и у будуће своју највећу пажњу оздрављењу наших привредних прилика.

Неопходно је потребно да се у читавом нашем јавном газдинству уведе највећа штедња и доведу у склад јавни расходи са реалношћу прихода и финансиском снагом народа. (Бурно одобравање.) Краљевска Влада предложиће Народном Претставништву државни буџет, који ће водити рачуна о тим начелима. Принцип највеће штедње мора да се спроведе и код бановина и код општина... (Живо одобравање.) и треба тражити пута и начина за упрошћење и појевштиње администрације што не мора да буде у противности са оправданим захтевом њезиног сталног поправљања и усавршавања. (Одобравање.)

Са I седнице Народниог Претставништва: Дипломатски кор у својој ложи.

Господо сенатори и народни посланици,

Привредна криза тражи хитне и одлучне, али и добро промишљене мере. (Одобравање.) Незапамћен пад цена пољопривредних производа створио је врло тешке прилике у нашем сељачком свету. (Живо одобравање и усклици: Тако је! Живео Краљ!) Омогућити сељаку примерном ценом његових производа напредан живот, подигнути опет његову потрошну снагу и створити му повољније услове за привредни кредит, главни је проблем који стоји пред вама. (Аплауз и узвици: Живео!) Довршењем аграрне реформе остварено је начело, да је земља онога ко је ради, (Бурно одобравање и повици: Живео Краљ! Тако је!) и тиме су за све крајеве створени социјални и привредни услови за здрав развитак нашега села. Краљевска Влада ће настојати да целисходном пољопривредном политиком подигне квалитет наше сељачке производње и да систематским развијањем задругарства ојача привредну снагу нашег земљорадника. (Опште бурно одобравање, плесак и повици: Живео Краљ!)

Наша спољна трговинска политика уложиће све снаге за очување и ојачање наших аграрних тржишта у иностранству не пуштајући из вида заштиту равномерног развојка свих грана привреде.

Једнако ће се Краљевска Влада брижљиво старати и за оправдане интересе домаћег занатства и индустрије чију делатност морамо чувати, јер је с њима везана egzистенција великог дела нашег радног народа. (Пљесак и повици: Живео Краљ! Тако је!)

Добро смишљена привредна политика неће губити из вида потребу постепеног израђивања социјалног законодавства. Руководећи се начелом народне солидарности треба све подузети да се терети тешке привредне кризе подједнако и праведно расподеле на све слојеве народа. (Бурно одобравање, пљесак и повици: Живео Краљ!)

Краљевска Влада и Народно Претставништво при доношењу привредних закона послужиће се стручним мишљењима Привредног Већа, које ће удружити главне претставнике свију грана нашег привредног живота. Увођење у живот Привредног Већа биће једна од првих задаћа нашег законодавног рада. (Живо одобравање и узвици: Живео!)

У систематском раду на израђивању нашег унутрашњег уређења поставља се на дневни ред Народног Претставништва и дефинитивна организација општинске и бановинске самоуправе, тих најважнијих јединица народног живота. Краљевска Влада ће спремити потребне законске пројекте и предложити их Народног Претставништву на решавање.

Господо сенатори и народни посланици,

Поред поменутих задатака вас у законодавном раду чекају и многа друга питања, која ће развој државног и народног живота на дневни ред постављати. Од нашег смишљеног рада, од осећаја одговорности коју сте примили на себе, од нашег разумевања народних и државних потреба и од наше увиђавности зависи успех великих задатака пред које је постављено Народно Претставништво, коме је народ у тако реткој једнодушности покљонио поверење у једном историском моменту нашег националног развоја.

Нека би вас Божја Милост и помоћ пратила у раду у корист народа и на част Краљевине Југославије. (Оштите, бурно и дуготрајно одобравање и громки одушевљени усклици: Живео Краљ!)

Проглашујем да су седнице Народног Претставништва отворене. (Поново одушевљено, дуготрајно одобравање уз непрекидне громке усклике: Живео Краљ! Живео! Живео! Живео!)

Пошто је завршио Престону беседу, и објавио да је заседање Народног Претставништва отворено, Њ. В. Краљ у 11.20 часова у одушевљено клицање чланова Народног Претставништва и присутне публике, напустио је скупштинску дворану у праћњи Председника Владе г. Петра Живковића, Сената и Народне Скупштине.

Истога дана у 4^{1/2} часа по подне постављена је заједничка седница Народног Претставништва, на којој је изабран Адресни Одбор.

Први Сенат Краљевине Југославије

Гласање за избор сенатора извршено је у целој земљи на дан 3 јануара 1932 г. На основу чл. 5 и 6 закона о избору сенатора, по коме се на сваких 300.000 становника бира по један сенатор, а Београд са својим управним подручјем бира једног сенатора, Државни одбор, према званичним резултатима пописа, одредио је број сенатора на 46. За изборе сенатора постављена је по једна листа, само је Зетска бановина имала две листе. За прве сенаторе Краљевине Југославије изабрали су следећа лица:

1) За подручје Управе града Београда, Јован Станковић, бивши министар и државни саветник у пензији, из Београда;

2) За Дунавску бановину: Коста Тимојевић, министар без портфеља; Д-р Станојло Вукчевић, пом. министра у пензији, из Пожаревца; Емил Гаврило, публициста из Вел. Бечкерек; Милан Марјановић, адвокат из Пожаревца; Стеван Мицалцић, прота из

Брањине; Милутин Петровић, председник суда у пензији из Београда; Антон Видаковић, земљорадник из Суботице и Милан Ј. Поповић, новинар из Београда;

3) За Моравску бановину: Димитрије Илијановић, адвокат из Ниша; Милоје Јовановић, министар у пензији из Београда; Владимир Митровић, ректор Универзитета у пензији из Београда; Милан Симоновић, министар у пензији из Крушевца и Крста Радовановић, касациони судија из Београда.

4) За Вардарску бановину: Васа Богојевић, трговац из Тетова; Петар Костић, директор гимназије из Призрена; Трајко Хаџи Бошковић, трговац из Скопља; Спира Хаџи Ристић, индустријалац из Скопља и Д-р Царфер Сулејмановић, лекар из Тетова.

5) За Дринску бановину: Атанасије Шола, опуномоћени министар у пензији из Сарајева; Павле Вујић, директор гимназије у пензији из Ужица; Матеја Поповић, прота из

Тузле; Шериф Арнаутовић, директор Вакуфа из Сарајева и Стјепан Јанковић, помоћник министра у пензији из Сарајева.

6) За Приморску бановину: Никола Прека, министар без портфеља; Др. Урош Десница, индустријалац из Сиска; Д-р Фране Кукуљевић, адвокат из Сплита.

7) За Врбаску бановину: Павле Убавић, прота из Грезова; Васо Глушац, директор гимназије у пензији из Бања Луке; Асим бег Алибеговић, трговац из Дервенте.

8) За Савску бановину: Д-р Станко Шварцуга, министар без портфеља; Д-р Марко Костренчић, министар социјалне политике и народног здравља; Д-р Људевит Гај, велики жупан у пензији из Загреба; Петар Теслић, индустријалац из Сиска; Д-р Фране Кукуљевић-Сакцински, велики жупан у пензији и поседник из Костела; Томо Јалжабетић, земљорадник из Ђурђевца; Д-р Љубомир Томашић, адвокат из Загреба; Д-р Иван Гмајнер, адвокат из Љубљане; Д-р Фран Новак, адвокат из Барковића.

9) За Дравску бановину: Д-р Владимир Равнихар, адвокат из Љубљане; Д-р Мирослав Плој, велики жупан у пензији из Марибора; Јанко Рајар, ветерински делегат у пензији из Љубљане; Д-р Фран Новак, адвокат из Љубљане.

10) За Зетску бановину: са листе Марка Радуловића, председника Великог суда у пензији из Подгорице; Марко Радуловић и Д-р Алекса Станишић, државни саветник у пензији. Са листе Гаврила Церовића, бившег министра и адвоката из Никшића; Гаврило Церовић.

Како према чл. 50 Устава Краљевине Југославије, Сенат састављају од Краља наименовани и бирани посланици, то су Указом Њ. В. Краља од 9 јануара о. г. постављена за сенаторе следећа лица:

Д-р Исак Алкалај, врховни рабинер из Београда, Алтипамарковић Јован, адвокат из Битоља, Д-р Андрић Владимир, бивши министар из Сарајева, Бањанин Јово, публициста из Загреба, Виловић Осман, бивши министар из Тузле, Д-р Гавриловић Богдан, професор Универзитета у пензији из Београда, Д-р Грасл Георг, начелник у Пензији из Земуна, Драговић Милутин, земљорадник из Лебана, Д-р Карамехмедовић Хамдија, бивши министар из Сарајева, Ковачевић Тома, земљорадник из Сибиња, Д-р Љубибратић Саво, референт епарфиског савета из Сарајева, Д-р Мажурашић Желимир, бивши министар из Загреба, Махмудбеговић Сефедин, поседник из Пећи, Д-р Мишић Миће, адвокат из Дубровника, Муфтић Салем, председник улема меџлиса из Сарајева, Обрадовић Паја, свештеник из Небљуса, Д-р Павелић Акте, лекар из Загреба, Поповић Дака, бивши министар из Новог Сада, Д-р Рожић Валентин, професор у

пензији из Љубљане, Самуровић Јанко, земљорадник из Прњавора, Смиљанић Крста, бивши бан из Београда, Томић Светозар, државни саветник у пензији из Београда. Д-р Тринајестић Динко, адвокат из Крка, Д-р Франгеш Ото, бивши министар из Загреба, Иван Хрибар, бивши опуномоћени министар

Претседник Београда г. инж. Милан Пешић са члановима Бирачког одбора за избор сенатора за управно подручје града Београда.

из Љубљане, Д-р Шиловић Јосип, бивши бан из Загреба, Д-р Шуперина Бењамин, бивши министар из Загреба.

ПРВИ ПРЕТХОДНИ САСТАНАК

На дан 11 јануара о. г. одржана је у палати Министарства саобраћаја, чија је велика мермерна сала преуређена и удешена за седнице Сената, прва седница Сената Краљевине Југославије. Седница је заказана за 9 часова пре подне. Први је дошао прота Стеван Михалцић, а за њим су дошли господа министри и остали сенатори. Претседник Краљевске Владе г. Петар Живковић, дошао је тачно у девет часова. Дотле је већина господа сенатора већ била на окупу и почели су улазити у сенатску дворану. Пошто је ушао председник Краљевске Владе г. Петар Живковић, са осталом господом министрима, прва седница Сената отворена је у 9.30 часова. Сенатор г. Саво Љубибратић, предложио је да се за привременог претседника изабере најстарији сенатор, као што то и закон прописује, а у исто време је предложио г. Ивана Хрибара, бившег опуномоћеног министра из Љубљане, за претседника. Сенатори су овај предлог примили акламацијом.

Г. Хрибар је устао са своје клупе и заузео претседничко место, и на основу чл. 2 закона о пословном реду Сенат је отворио прву седницу првог Сената Краљевине Југославије. Потом је за секретаре предложио: Д-р Васу Глушца, и Д-р Ивана Гмајнера. Сенат је овај предлог примио и изабрани секретари заузели су своја места.

Пошто је извршено привремено конституисање Сената, Председник Сената дао је реч Председнику Владе г. Петру Живковићу, који је прочитао Указ Н. В. Краља о наименовању сенатора, које је Он поставио на основу чл. 50 Устава. Господа сенатори су Указ Н. В. Краља саслушали стојећи.

После тога, секретар Сената г. Д-р Васо Глушац прочитао је извештај Државног одбора о изборима сенатора, а затим је Председник Сената г. Хрибар позвао биране сенаторе, да предаду своја пуномоћја, ради верификације. Када су господа сенатори предали своја пуномоћја, г. Хрибар, Председник Сената, устао је и одржао следећи говор:

Пришаћете ми, господо сенатори, да је за мене нарочита чаша и срећа да могу у овако ваљаним годинама свога живота отворити овај први састanak Сената Краљевине Југославије, који је саставни део преставништва нашег народа, новог преставништва које значи за нас ново доба. Тиме што је ова велика част и дужност мени пала испуниле су најмилије жеље које сам од својих најмлађих година гајио.

Господо сенатори, Сенат је део Народног преставништва, дакле нов чинилац у нашем уставном животу, а то врло много значи. Видовански устав, који је примила уставотворна окупација, није познавао тај други законодавни чинилац у управи наше државе. Мени се чини да је то била велика грешка, јер да га је познавао, сигурно не би дошло до таквих неприлика у нашем парламентарном животу до каквих је нажалост дошло. Ми се морамо угледати на друге напредне демократске државе, нарочито на западу. У њима Сенат већ одавно постоји и та је институција показала врло добре резултате. Ми Словени нарочито имамо пуно разлога да се радујемо што је оживотворен наш Сенат и то ради тога јер је међу Словенима више него и у једном другом народу старешинство увек одлучивало у стварима једног добра. Нарочито је то било код Вас браће Срба и браће Хрвата, где су још до нашега доба старешине имале одлучивати у уском кругу обитељи и где су увек били поштовани у јавном животу. Сенат је дакле нов чинилац у нашем државном животу. Ми смо на тај начин дошли до новог доба у развоју нашег државног живота.

Време наших међусобних унутарњих размислица закључено је.

Праводобно дошао је спас, од оне стране, од које смо спас и помоћ и очекивали, јер смо видели да иначе јуримо у пропаст. Дошла је помоћ од оног великог јунака, који је оживотворио нашу нову државу. Био је то наш преуспели Краљ Александар Први. (Сва господа сенатори устају и узвикују бурно и одушевљено: Живео Краљ!), Н. В. Краљ је наше горе лист. Он је одгајан и васпитан у традицијама славне српске прошлости, из које тако криво сјаја мудрост и величина цара Душана и самопрегор до крајности Милоша Обилића. Он се угледао у ирмине Својих Великих

Она и потпуно је појмио, као и Он, своје велике владалачке дужности. Крепком руком, снажним својим мачем пресекао је онај узам, који се све више заплитио, услед међусобних размислица сва три брата, која су дошла до самоосталности своје заједничке куће. Он је те учинио да би спасо нашу Државу од несрећног стања у које је дошла била за време пређашњег парламентарног режима.

Сада је на нама, господо, када смо се сакупили у ово ново доба, да се снажним радом бринемо за будућност наше велике, уједињене и крајне Домовине. Све нас мора да води једна мисао.

Кад живимо у једном заједничком Дому, и ако смо раније живели под различитим околностима, ми сви морамо тежити једном једном циљу: да се наш народ високо дигне и да наша држава буде поштована у целом свету. Ништа друго не треба да нас спаја него узајамна братска љубав, јер је сигурно да смо се сви остали са истом и једнаком љубављу. Велики четки песник Јан Колар у својој крајоној делу „Слава Цару“ каже: Ко ти? Ја Чех, Ко ти? Ја Срб, Ко ти? Ја Полак јестем. — Нехте тога, дубки моје: мулвате Славијан!“ То је био онај велики проповедник велике словенске мисли у коју сам ја био свагда тврдо уверен да ће некада победити. Тим више је потребно за све нас да престанемо једном уводити све оно што би нас подељало на племенску поделеност, већ да се свагда осећамо као један велики народ, југословенски народ, који има своју државу, која је велика, и која мора, ако само хоће, да буде срећна. Ми морамо тежити томе, да сваки наш држављанин свагда и у свакој прилици може рећи: „Ја сам југословенски држављанин“, као што је некада поносно могао говорити римски држављанин: „Civis romanus sum“.

Сенат ће за неколико дана отпочети своје редовно пословање. Ма да је његов делокруг нешто суженији од делокруга Народне Скупштине, Сенат ће ипак имати веома важан домен рада у нашем уставном животу. И моћиће давати Краљевској Влади своја посебна мишљења о појединим питањима и предметима, који долазе у његову компетенцију. И нас у Сенату као и Народној Скупштини чека велики и важан посао. Као што видите, данас у свету је завладала општа криза, па и ми ту кризу доста осећамо. Није било ни једног народа и ни једне државе за време светског рата која је припала толико жртава и у добримма и у животима, као што је то учинила српска држава и српски народ. Па ипак, после свих тих великих жртава постоји велика опасност да изгубимо оне репарације које су нам биле одређене. Наша влада се снажно томе одупрла, и ми смо срећни што видимо како она чува наше стањениште и земалске интересе. И Сенат ће сигурно бити срећан, ако буде могао својим радом подупрети Владу у њеним настојањима. Како се ствари, на срећу, развијају, ја се надам, да ћемо моћи да постигнемо потпуну сагласност између Народне Скупштине и Сената у свим стварима и да ће та сагласност уродити најбољим резултатима. Та сагласност биће најбоља залог за срећу наше до-

мошће, јер ће се, услед ње, наша држава моћи консолидовати изнутра и бити поштована споља. Ми треба да надомошимо у миру оне огромне вредности, које нам је рат уништио. За то сам и кажао да нам је потребан сложац рад.

Ви ћете сигурно, господо, сви радити на свему томе и на тај начин извршити задатак који су Вам дали Ваши бирачи, који су Вас оном послали. А таквим својим радом и ми, који смо имали велику срећу и част да будемо наименовани за сенаторе од Њ. В. Краља, оправдаћемо то високо поверење које нам је поклоњено. И тако ћемо се сви окупити у свима приликама око Његовог Величанства Нашег Светлости Краља. Он је најлепши пример родољубља, најлепши пример државничке и владалачке мудрости, и најлепши пример пожртвованости. Он нас је довео на прави пут, којим сви треба кречно да идемо, да бисмо постигли оно што је Он желео, наиме: величину и срећу наше велике Домовине Краљевине Југославије.

Да живи Краљевина Југославија! (Сва господа сенатора устају и сложио узвицу: Живела!).

Да живи Његово Величанство Краљ Александар Први! (Вури, громка и одушевљени трократни узвици: Живео Краљ!).

Да живи Превошњи Краљевски Дом! (Вури и одушевљени узвици: Живео!).

После говора г. Хрибара, закључен је први претходни састанак Сената у 10 часова, а идући је заказан за 12 јануар о. г. ради избора верификационог одбора.

ИЗБОР ВЕРИФИКАЦИОНОГ ОДБОРА

Други претходни састанак Сената, који је одржан на дан 12 јануара 1932 г. отворио је привремени претседник г. Д-р Иван Хрибар, у 10.15 часова пре подне. Пошто је претходно констатовано, да је присутан довољан број сенатора, колико се по закону тражи за гласање, претседник Сената г. Д-р Иван Хрибар извао је секретара г. Д-р Васу Глушца, да прочита записник са прошле седнице. Пошто нико није ставио примедбу на записник, то је исти примљен. Потом је претседник известио Сенат, да је према закону направно списак сенатора и позвао секретара да га прочита. На предлог сенатора г. Д-р Станка Шврљуге, Сенат је решио да се списак не чита.

Друга тачка дневног реда био је избор верификационог одбора. Пошто је Претседништву достављен предлог чланова верификационог одбора, као и предлог да се исти изабере акламацијом, који је предлог усвојен, секретар г. Д-р Васо Глушац прочитао је предлог Мил. Симоновића и другова, који гласи:

„Част нам је предложити Сенату следећу листу за Верификациони одбор: Коста Тимо-

тијевић, Марко Радуловић, Осман Виловић, Дака Поповић, Д-р Желимир Мажуранић, Д-р Јосип Шиловић, Димитрије Илијановић, Д-р Урош Десница, Д-р Фран Новак, Милутин Петровић, Јован Алтипармаковић“.

По прочитаноме предлогу реч добија г. Гаврило Церовић, који изјављује да је против бирања Верификационог одбора акламацијом, већ да се исти бира појединачним гласањем. После одговора предлагача г. Милана Симоновића, претседник је ставио на гласање листу чланова верификационог одбора и већина усваја. Претседник је предложене чланове огласио за изабране и позвао их да се конституишу.

Ради конституисања верификационог одбора седница је прекинута и дат је кратак одмор. Десет минута после тога, седница је настављена. Пошто је Претседник г. Иван Хрибар позвао сенаторе, да одаду пошту пок. Јосипу Штајнеру, организатору свесловенског соколства, господа сенатори су устали и са узвиком: „Слава му“, одали му почаст. Претседник је затим изјавио да се Верификациони одбор конституисао на следећи начин: Претседник Д-р Јосип Шиловић, а секретар Јован Алтипармаковић. Пошто је изјавио да према закону привремено претседништво прелази у руке претседника Верификационог одбора, седница је закључена у 11.15 часова пре подне.

Верификациони одбор је свој посао свршио у току истога дана, а пошто није постојала ни једна жалба, Верификациони одбор је све мандате оснажио.

ИЗБОР ПРЕТСЕДНИШТВА СЕНАТА

15 јануара у 4.30 часова одржан је последњи претходни састанак Сената, који је отворио г. Јосип Шиловић, претседник Верификационог одбора. Седница је одржана у присуству Сенатора и свих чланова Краљевске Владе. Прочитан је извештај Верификационог одбора, који је оснажио све мандате, а поводом оставке Николе Прека, Министра грађевина и народног посланика, који је задржао положај народног посланика, одбор је предложио да се на његово место позове Петар Ђирлић, публициста из Сплита. Сенат је без дискусије и једногласно примио извештај Верификационог Одбора и како је г. Ђирлић био у Београду, то је он још у почетку седнице заузео своје место и учествовао у даљем раду сената.

Пошто је примљен извештај Верификационог Одбора, то је Г. Шиловић, позвао да се приступи избору сталног претседништва.

Претседништво Сената Краљ. Југославије: Седе се леба на десно: гг. Д-р Јован Алтипармарковић, претседник Д-р Анте Павелић и Д-р Фран Новак. Стоје гг. Васо Глушац, Иван Гмајнер и Милан Поповић, секретари Сената.

Гласало се тајно, путем листића. По извршеном избору Претседник Верификационог одбора, објавио је резултат гласања. Гласало је 69. сенатора. За претседника је изабран Г. Д-р Анте Павелић, са 66 гласова, а за потпретседника: Јован Алтипармарковић са 62 гласа и Фран Новак са 66 гласа. За секретаре су изабрани г.г. Д-р Иван Гмајнер, Д-р Васо Глушац и Милан Поповић. По објављеном резултату претседник г. Шиловић позива г. Д-р Анте Павелића, да заузме своје место, што овај и чини.

Пошто је Д-р Павелић, заузео претседничко место, он у своме говору износи развитак политичког стања од 1 децембра 1918 г. па до данас и благодарећи на поверењу закључује седницу Сената.

16 јануара т. г. одржата је седница клуба сенатора, на којој је после дуже дискусије усвојен Статут клуба сенатора.

Избор Претседништва Народне Скупштине

Народна скупштина, после једне дуже паузе на дан 15 јануара т. г. одржала је четврти претходни састанак, на коме је извршен избор сталног претседништва. Састанку су присуствовали сви чланови Краљевске Владе.

Тачно у 10 часова пре подне, председник Верификационог Одбора Г. Милан Симоновић, отворио је четврти претходни састанак и прочитао Указ Њ. В. Краља о наименовању нове Владе. Пошто су извршена нека саопштења и донето решење по молбама, прешло се избору сталног председништва Народне Скупштине. Гласало се тајно, листићима. Гласање и пребројавање листића трајало је до 1 часа по подне, и пошто је исто завршено председник Верификационог Одбора Г. Милан Симоновић, саопштио је следећи резултат. Гласало је 235 народних посланика и то за г. Д-р К. Кумануди 171 а за Д-р М. Суботића 112., те је према томе, а на основу Закона о Пословном раду у Народној Скупштини, Председник Верификационог Одбора, објавио да је за председника Народне Скупштине изабран Д-р Коста Кумануди.

За потпредседнике изабрани су г.г. Карло Ковачевић и Д-р Авдо Хасанбеговић, а за секретаре г.г. Д-р Д. Станојевић, Д-р Д. Јевремовић, Анте Ковач и М. Мравље.

По саопштеном резултату Г. Д-р Коста Кумануди, председник Народне Скупштине заузима своје место, а тако исто и остали но-

Претседник Народне скупштине г. Д-р Коста Кумануди

воизабрани чланови скупштинског председништва. Пошто је заузео своје место г. Кумануди изјавио је благодарност на указаном му поверењу, и како је дневни ред био исцрпљен, г. председник закључио је седницу у 1.15 часова.

Д. Д.

Привредна хроника

ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПОМОЋНОГ ОСОБЉА У ТРГОВИНИ

До пре неколико година помоћно особље у београдској трговини било је нешто мало обезбеђено и то искључиво на случај болести. Јуна 1927, као орган Средишњег Уреда за осигурање радника, основана је при Београдској Трговачкој Омладини Болесничка Благајна. Помоћно особље до тада осигурано код Округлног Уреда, прешло је у Благајну. Из године у годину ова је установа стално напредовала, али се ускоро показало да су њене услуге, нарочито за данашње време, недовољне. Њена помоћ, одређена законским одредбама, у много случајева није могла бити довољна; код тежих случајева морала је бити прекинута онда када је бивала највужнија итд. Стога се морало мислити да се она празнина барем колико толико попуни, да се нају сретства за боље и свестраније здравствено старање. То је сада спроведено оснивањем специјалног Потпорног Фонда при Београдској Трговачкој Омладини чији је задатак да допринесе општем побољшању економско-социјалног положаја трговачког помоћног особља.

Потпорни Фонд служи не само за допуњавање, већ и за проширење услуга, које је до сада уживало чланство Болесничке Благајне. Потпоре члана Потпорног Фонда, поред оних које ужива у Благајни, јесу:

1) разлика болничких трошкова између II и III болничке класе за време уживања лечења по Закону о осигурању радника (д. класе уживање II класе болнице);

2) Продужење лечења (лекарске неге, лекова и справа за лечење, болничког лечења у III класи и вађење зуба) по исцрпљењу законског.

3) бабичну помоћ, ако чланица исту не може добити по Закону о осигурању радника;

4) посредовање у циљу уписења; правну заштиту и Савет у спору насталом из радног односа;

5) путни трошак до места новог уписења у случају незапослености;

6) помоћ у случају незапослености, која је одређена обзиром на време чланства у Потпорном Фонду и износи: од 1—2 год. чланства за месец 500 дин., од 2—3 год. за 2 месеца 1000 дин., од 3—4 год. за 3 месеца

1.500 дин., од 4—5 година за 3 месеца 1.800 дин., од 5—10 год. за 4 месеца 3000 дин., преко 10 година за пет месеца 5000 дин.

Увећане су и потпоре брачног друга и деце члана по исцрпљењу права по Закону о осигурању радника и то: Продужење лечења, болничко лечење у III класи још за четири недеље, бабичка помоћ ако се на исту нема право, посмртна помоћ у случају смрти члана. Право на посмртну помоћ стиче се после тромесечног чланства, а висина исте зависна је од дужине претходног чланства и износи:

До	1 год.	2000 дин.
После	1 ..	2200 ..
После	2 ..	2600 ..
После	3 ..	3000 ..
После	4 ..	3400 ..
После	5 ..	3800 ..
После	6 ..	4200 ..
После	7 ..	4800 ..
После	8 ..	5600 ..
После	9 ..	6400 ..
После	10 ..	7300 ..
Од 11—15 ..		8200 ..
Од 15—20 ..		9250 ..
После 20 ..		10500 ..

Право на продужење лечења стиче се одмах по истеку двомесечног чланства у Фонду и траје: а) за члана: испод једне године чланства 9 месеца; од 3—5 год. чланства 6 месеци; од 5—10 год. чланства 9 месеци; преко 10 год. 12 месеци; в) за чланове породице: испод 1 године чланства 28 дана, од 1—3 год. 1½ месец, од 3—5 год. 2½ месеца, преко 5 год. 3 месеца.

Најзад, уплатама за раније године омогућено је да се одмах стекну права на посмртнину и на осигурање у случају незапослености.

Нема сумње, да ће установа Потпорног Фонда допринети побољшању социјалног положаја београдског трговачког помоћног особља. Свакако, још увек смо далеко од идеалног обезбеђења, али и овакво какво је ипак ће бити корисније но до сада. С тога би било потребно да сви трговци осигурају своје особље и омогуће му стицање ових корисних права обезбеђења. То је потребно у толико пре, јер радни однос у овој грани скопчан је са великим тешкоћама како у погледу природе посла тако и његова трајања.

Сем тога, у питању је обезбеђење оног најбеднијег — шегрта, који чини гро особља. Сада се не може рећи да је све ово особље осигурано. И поред строгих санкција Закона, добар део помоћног особља у трговини још увек се налази ван осигурања. То је на штету друштва и привреде. Брзо исцрпљен на послу овај подмладак за кратко време пропада физички, а после тога долазе и остале негативне последице. На тај начин смањује се и количина радне снаге, која стоји на располагање привредној радности.

На крају треба напоменути неколико недостатака Правилника о Потпорном Фонду, који би се без знатнијих финансијских жрта и на коришћење медицинским специјалитетима на које чланство сада нема права. Ноторна је ствар да се сваки специјалитет не може заменити. Ограничење лекара у погледу приписивања лекова требало је свакако отклонити новим правилником и избећи тиме врло честа искушења савести лекара у која их доводи законска одредба. Исто тако из права уживања посмртне помоћи нису се могли искључити случајеви наступели за време епидемије или услед елементарних непогода већих размера. Најзад, требало је право уживања посмртне помоћи, природно у мањој размери, проширити и на чланове породице на ма и по цену повишења чланског улога. Исто тако, није требало пропустити одредбу у погледу евентуалних промена курсне вредности новца.

Чинећи ово неколико примедба не мислимо да негирамо значај нове установе. Она је врло корисна и тиче се неколико хиљада трговачког помоћног особља у Београду, које треба боље здравствено да се обезбеди и, што је нарочито важно, колико толико обезбеди у беспослици, која се све више осећа. Како улог за Фонд није тако велики надати се да ће сваки трговац примити за своје особље целокупну уплату.

СОЦИЈАЛНА ПОМОЋ НЕВОЉНИМА.

Привредна криза и беспослица поставиле су велике градске општине пред тешке социјалне проблеме. Питање је у збрињавању незапослених и материјално слабих у току зиме. Не поставља се само на комуналну политику, већ исто толико зависи и од широке организације приватне иницијативе имућнијих слојева. Отуда видимо да се у свима великим градовима приступа озбиљном раду у циљу организације помоћи. Не сумњамо да овоме послу неће приступити и наша општина, која у последње време чини велике напоре на пољу унапређења привредне радности и решавања социјалних питања Београда. Стога налазимо за потребно да истакнемо пример Загребачке општине у којој је акција приватне иницијативе, по нашем мишљењу, дошла до најпунијег изражаја.

Акцију у Загребу, између осталих хума-

них и социјалних организација, повео је и Савез трговаца. Савез се обратио на све трговце са апелом, да се 12 децембар одреди као дан помоћи загребачкој сиротињи. Трговци су умољени да тога дана одвоје по један део свога пазара, у новцу или у напути, и намене овој помоћи. Прилози, на тај начин прикупљени, предати су Савезу, који је потом извршио њихову расподелу.

Ова акција загребачких трговаца заслужује пажњу пре свега због тога, што је потекла спонтано из кругова оних, који су, ипак, најпозванији да учествују у пружању помоћи. С тога сматрамо да би сличну акцију требало и код нас организовати, јер је број незапослених из дана у дан све већи, а, сем тога, услови живота и онако се налазе у сталном погоршавању (пораст цена извесним животним намирницама, све веће опадање прихода и т.д.).

ПРОБЛЕМ ОГРЕВА.

Београдско тржиште огревом у овој години показало је неколике чињенице, које ни најмање не иду у прилог београдских потрошача отежавајући њихово снабдевање. Ми смо на ово већ указали у једном од ранијих бројева „Београд. општ. новина“, али због његове важности, сматрамо за потребно да га понова истакнемо. На име, на почетку сезоне на тржишту огрева одмах се осетило дејство два картела. С једне стране картел индустријалаца огревног дрвета, а с друге картел трговаца угљем. Дејство ових споразума осетило се одмах у повећању цена. Цене су се формирале тако да је огрев у Београду постао врло скуп, знатно скупљи него ли прошле године. Сем тога, пре неколико недеља, када је стегао први мраз, показала се још једна неповољна чињеница. Продавци дрвета и угља одмах су приступили даљем подизању цена рачунајући са моментом у коме се огрев безусловно мора набавити по цену лишавања осталих, макар и неопходних, потреба.

Овакав поступак продаваца огрева није ни најмање социјалан и заслужује много више од тога да буде само осуђен. Данашњица најмање допушта искоришћавање потрошача по сваку цену. Већина београдских потрошача огрева није у стању да се истим снабде у време повољнијих цена. Што је, пак, главно и продавци нису у томе положају да се снабдевају од момента до момента, јер, према нашим информацијама, расположу довољно и на време снабденим лагерима.

У интересу београдских потрошача треба спровести још једну важну реформу у дрварској трговини. На име, када се дрва продају она се обично мере у парочите рамове. Вршећи једну анкету код дрварских трговаца ми

смо дошли до saznaња да ти рамови у много случајева нису тачни те и на тај начин служе обмани потрошача. Да би се овоме стало на пут треба извршити нужне реформе. Реформа би се могла учинити на тај начин, *што би општина или полицијска област извршила преглед ових рамова и ове, по мери тачне, жиговала нарочитим жигом.* На тај начин, потрошач би се обезбедио са ове стране и када је већ принуђен да огрев плаћа скупо, онда је право да мера буде тачна.

ПАРОЛА „СВОЈ СВОМЕ“ И ИНТЕРЕСИ ПОТРОШАЧА

Београдски потрошач се налази пред две интересантне чињенице: с једне стране су картели, који својом политиком цена онемогућују спуштање истих, а на другој страни све је јача пропаганда са паролом: *купуј домаће производе!* Између тих двеју чињеница стоји трећа: све мање куповно способни потрошач. И док се са стране произвођачке радиности апелује на националну свест потрошача, докле се ни мало не води рачуна о простоме факту, да прво треба створити потрошачку моћ, па онда апеловати на некога како ће и зашто ту моћ искористити.

Нико не може бити противу домаће радиности. То је ван дискусије. Али исто тако као што произвођач штити своје интересе, то исто мора чинити и потрошач. Последњи у снабдевању има један једини циљ: да купи што бољу и јефтинију робу. Ова психолошка црта потрошача долази до изражаја нарочито онда када опада његова куповна моћ и када је принуђен да се лишава многих потреба и редуцира свој животни стандард. Произвођач, међутим, да би своју робу наметнуо потрошачу јасно је које услове има да испуни. У чисто привредној функцији, која се огледа у размени добара, тешко је апеловати на осећања и томе слично. Не ради се о психолошким и моралним, већ чисто економским факторима, који не познају осећајне слабости и бољевости људске природе.

Наша привредна радиност — индустрија и занат — не могу се пожалити на одсуство царинске заштите. Ова је у већини случајева врло издашна а у много чему и претерана. Да би се што потпуније искористила, поједине привредне гране организовале су картеле. На тај начин одржавањем цена ове гране радиности успевају да свој рентабилитет одрже и поред смањивања потрошње. Тако се примећује оче-

видна чињеница да, на жалост, брже пада цена увозној, него ли домаћој роби. То и поред тога што се увоз знатно смањује. Међутим, када домаћа радиност апелује на потрошаче њена би прва дужност била да се потруди и своје цене саобрази страним производима. Да би повећала потрошњу својих производа мора им пре свега оборити цене. У противном апели на свест и акције разних хуманих и других друштава не могу имати никаква успеха. Наша привреда све до дана данашње кризе није апеловала на потрошача. Потрошач и привреда ишли су консеквентно низ линију својих интереса. Данас се, међутим, ситуација изменила. Радиност је у кризи. Али је исто тако, и још у знатно већој кризи и потрошач. Прећи преко тога факта значи игнорисати стварност. А економска стварност је уистини сурова. Гро београдских потрошача чини економско најслабији човек, упућен на дневне, недељне и месечне зараде. У време, када се његова куповна моћ стално смањује, од њега су све даље обзира моралне природе. Купити што јефтиније без обзира на провинцијенцију артикла — то му је једини циљ. Тешкоће живота толико притискују да већини потрошача и не пада на памет да при куповини врши избор између домаће и стране робе. Такође су све ређи они који су а priori претпостављали страну домаћој роби.

Акција произвођача са паролом — свој своје — открива нам с друге стране и економску необразованост и неупућеност нашег потрошача. Он је пред овом акцијом равнодушан исто тако као и пред оном кад пленарна седница Београдске Трговачке Коморе јавно устане противу индустријских картела и тражи заштиту битних потрошачких интереса. Тај исти потрошач још је неразумљивији када уопште не покушава да се сам помогне удружен у велике градске кооперативе способне да утичу на формирање цена. То сведочи о неекономичности нашег потрошача. Он је несвесан своје моћи; у одсуству тоталне економске необразованости неспособан је да брани и штити своја права. А он би имао данас и веће право и способности да натера прерађивачку радиност на снижење цена (нарочито оних које држе картели), него ли да ова натура своје производе не чинећи при томе оно основно да исте учини приступачнијим, док с друге стране непрестаном редукијом радника и надница све више смањује куповну моћ и доприноси све несразмеријој подели социјалног продукта чија је несразмера већ и онако превелика.

Прослава Занатског дана у Београду

19 јан. о. год. прослављен је како у целој земљи тако и у Београду Занатски дан

Београдске занатлије свих еснафа одржале су тога дана своју свечану, манифестациону конференцију. Она је била одлично посећена, што је један доказ више са колико сталешке свести и разумевања наше занатлије прате своје професионалне проблеме као и рад својих одличних и снажних сталешких организација.

Свечана конференција београдских занатлија одржана је у сали „Славије“.

По отварању конференције, г. Милан Стојановић, председник Београдске занатске коморе и Земаљског савеза занатских удружења и еснафа, прочитао је Посланицу Савезне управе, упућену свима занатским организацијама.

Посланица занатлијама, у којој су изложени сви сталешки, економски, социјални и културни проблеми наших занатлија, између осталог, подвлачи и ове по развој нашег занатства значајне моменте:

„Један од основних привредних закона, чији је недостатак много погађао занатлије, јесте Закон о радњама. Због тога је у безброј махова наглашавано од стране занатлија, да је брзо доношење јединствених закона о радњама ствар неопходне потребе.

Нови Закон о радњама од 5 новембра 1931 највећим делом водио је рачуна о основним захтевима заната.

Принцип стручног оспособљења

Са чисто економског гледишта стручност занатлија је главни фактор у занатској производњи. Рад у занатској радионици потпуно је концентрисан у једној личности. Занатлија је у исто време организатор и извршилац посла, те према томе од његове стручне способности зависи и успех његове радње.

Негирање принципа стручности довело би у опасност стручно оспособљење нових генерација. У недостатку довољног броја стручних школа, данас свака занатска радионица претставља школу за стручно васпитање подмлатка, без кога се и сам развитак индустрије не може замислити. Заведен је принцип, да само онај који је стручан може некога нечему да научи.

Закон о радњама од 5 новембра 1931 у потпуности је усвојио жеље занатлијства у погледу завођења принудног стручног оспособљења као предуслова за упражњавање занатске радње.

Спречавање бесправног рада

Свима је познато, а то и сви осећамо, да један од узрока, који и према својој замашности и према својој тежини кочи развитак занатске радности, јесте постојање и стално ширење бесправног рада.

Код таквог стања ствари у интересу је

правних занатлија, самог занатског подмлатка и његове стручне спреме, да се бесправан рад гони.

И о овом дугогодишњем захтеву занатлиста нови Закон о радњама водио је рачуна тиме, што је поштрио санкције, упростио поступак и предвидео затварање радње оног момента, када се на лицу места установи обављање бесправног рада.

Потпомагање и унапређивање занатске радности — установљење стручних занатских школа

Само стручно способан занатлија моћи ће да се прилагоди савременим потребама рационализације занатских предузећа, која је од извесног времена изнета на тапет и која се све више намеће као предуслов животне способности једног великог броја занатских бранши. Од не мање важности је питање комерцијалног, односно трговачког васпитања занатлија.

У том циљу занатлиство је захтевало: 1) одржавање течајева за мајсторе и помоћнике; 2) установљење стручних занатских школа за нижу наставу; 3) средњих занатских школа; 4) виших занатских школа за више занатско усавршавање т.зв. модел школе; 5) установљење музеја; 6) приређивање изложбе; 7) помагање и издавање стручне занатске литературе; 8) рад на унапређивању занатског задругарства; 9) поклањање нарочите пажње спремању стручних наставника и 10) приређивање привредних дана у циљу пропагирања потрошње робе искључиво домаћег порекла.

Нови Закон о радњама у §§ 295—309 говори о стручним продужним школама и предвиђа све што је потребно за њихово постојање.

Законска заштита домаће радности

Данас, када се нашој земљи онемогућава рентабилно пласирање наших пољопривредних и шумских производа, треба настојавати, да се обезбеди што шире поље нашим домаћим привредницима. Држава и самоуправна тела са своје стране могли би у своје погледу да учине много. Послове занатског карактера, као и оне који се могу у земљи израђивати, па и онда ако су нешто скупљи од иностраних, треба поверавати искључиво домаћим произвођачима. На тај начин, не само што би се помогле извесне радности које се моментално налазе у кризи, већ би и утрошена средства остала у земљи и тиме утицала на развијање наше целокупне привреде.

О предњим захтевима нови Закон о радњама у својим §§ 196—205 водио је такође

рачуна, тако да ће домаћа занатска радност бити довољно заштићена од стране конкуренције код свих набавка државних и самоуправних тела.

Установљење система посебних занатских комора

Један од основних захтева наших јесте установљење посебних занатских комора у целој Краљевини са надлежношћу делегирање обртне власти.

Када су претставници 90% дела занатлија из целе земље истакли овај свој захтев, руководили су се овим разлозима:

1) Посебне занатске коморе условљене су постојећим посебним интересима појединих привредних грана.

2) Аутономне секције са заједничким пленумом ни у ком случају не пружају гаранције занатском сталежу, да у најодлучнијим питањима, по којима пленум доноси решење, неће бити мајоризирања и запостављања тога сталежа.

3) Посебне занатске коморе целисходније су и за саме државне власти.

4) Принудна занатска удружења треба да имају своје врховне сталешке установе у виду занатских комора.

5) Историски развитак комора у иностранству, као и искуство наших заједничких комора показује, да је систем посебних занатских комора за заштиту интереса занатлија много бољи од система заједничких комора.

Преко овога захтева, заснованог на изложеним аргументима, законодавац није могао прећи. У § 393 Закона о радњама предвиђа се установљење посебних занатских комора, ако се занатлије за то изјасне. До сада су се за посебне коморе изјаснили поред Србије и Лужне Србије, отсеци заједничких комора у Загребу, Осеку, Сарајеву и Великом Бечкереку, док су се све принудне и непринудне занатске организације у држави изјасниле за посебне занатске коморе, изузев Мариборске Звезе обртних задруга.

Осигурање занатлија

Као један од веома важних захтева занатлија јесте завођење обавезног осигурања занатлија за случај болести, несреће, старости, изнемоглости и смрти.

Егзистенција највећег дела занатлија и њихових породица уско је везана за способност занатлије да обавља послове.

Како је највећи број нашег народа осигуран на извештан начин, намеће се социјална дужност држави, да створи законске могућности и за осигурање занатлија, тога најзначајнијег елемента наше градске привреде.

Осигурањем занатлија постигле би се две основне корисне ствари:

1) Социјално збрињавање читавог једног сталежа, коме треба заштита, чиме би занатлије, будући сигурнији за своју будућност и услед благовременог и бољег лечења, повећали интезитет свога рада; и

2) што би се завођењем осигурања створили велики фондови од уплата занатлија, који би се ставили занатлијама на расположење у виду јефтиног и дугорочног кредита за набавку нових и савремених алата и машина.

Овом дугогодишњем захтеву занатлија изашло се у сусрет.

Новим Законом о радњама ствара се нов период у историји занатлиства. То ће бити период напорног рада на изради уредаба и правилника за спровођење закона у живот, период реорганизације целокупног покрета у земљи и сливање његово у једну јединствену југословенску занатлиску идеологију, из које треба да поникне и нов програм покрета. Овај ће рад бити тежак и напоран. За његово извођење потребно је, да свест наших занатлија буде на достојној висини, да схватање занатлија буде једнодушно, а акције оличене у потпуној солидарности и слози целога сталежа.

Као сталеж бићемо поштовани само у толико, у колико смо и сами јаки. Бити јак, значи познавати своје дужности, без којих нема ни права. Од тог сазнања зависиће будућност наша, као и будућност заната и сталеж коме припадамо".

Успех конкурса за најбољу скицу грба града Београда

На конкурс за најлепшу скицу Грба града Београда, који је расписан на основу решења Суда Општине града Београда од 30. септембра 1931. год. О. Бр. 26.018, поднето је укупно 56 скица.

Оцењивачки одбор, у коме су били: Претседник Општине града Београда госп. инж. Милан Нешић, професори универзитета г. г. Д-р Станоје Станојевић, Богдан Поповић, арх. Бранко Поповић; академски сликари Урош Предић, Бета Вукановић и академски вајар Ж. Лукић, одржао је укупно две седнице и то у просторијама Библиотеке Општине града Београда. На првој седници, која је одржана 5. новембра о. г., од чланова Оцењивачког Одбора присуствовали су: г-ђа Бета Вукановић, акад. сликар, Претседник Општине инж. г. Милан Нешић, г. г. Богдан Поповић, Д-р Станоје Станојевић, Д-р Бранко Поповић и Ж. Лукић.

Пошто је Оцењивачки одбор установио број пријављених скица, приступило се њиховом појединачном отварању. Велики број скица онемогућио је, да Оцењивачки одбор већ на првој седници донесе своје решење. Рад се морао ограничити на темељити преглед и одабирање скица за ужи конкурс.

За ужи конкурс одабрано је укупно 20 скица и то:

1) Под шифром „3”	3 скице
2) Под шифром „Вардар”	1 скица
3) Под шифром „17”	1 скица
4) Под шифром „Урби Ренасцен- ти Сигнум Ренатум”	2 скице
5) Под шифром „Атма”	3 скице
6) Под шифром „Етерно” Д. 12	1 скица
7) Под шифром „М”	6 скица
8) Под шифром „Бели град”	1 скица
9) Под шифром „Авала”	1 скица
10) Под шифром „Звечан”	1 скица
Укупно: 20 скица	

Друга седница Оцењивачког одбора одржана је 12. новембра 1931. год. Седници су присуствовали: г-ђа Бета Вукановић, г. г. Претседник Београда инж. Милан Нешић, Богдан Поповић, Д-р Станоје Станојевић и Урош Предић. Све скице грбова, које су на првој седници одабране за ужи конкурс биле су нарочито изложене, да се олакша поједи-

начин преглед сваке скице, као и њихово међусобно упоређење.

Општу пажњу чланова Оцењивачког одбора привукле су одмах три скице, које су биле поднете под шифром „Црвена тројка”. Исто је тако велики интерес побудила скица означена шифром „Етерно” Д. 12 и једна скица означена шифром „Урби Ренасцен-ти-Сигнум Ренатум”.

Чланови одбора дали су најпре сваки своје посебно мишљење о свим изложеним скицама, а онда се приступило коначном одабирању скице за награду.

Прва награда од Динара 5.000.— додељена је скици под шифром „Црвена тројка”.

Друга награда од Динара 3.000.— додељена је скици под шифром „Урби Ренасцен-ти-Сигнум Ренатум”.

Скица под шифром „Етерно” Д. 12 нарочито је истакнута и похваљена.

Скице грба, које су добиле прву и другу награду израђене су тачно на основу елементата наведених у конкурс, док су на скици „Етерно” Д. 12 ови елементи комбинирани с елементима са старих београдских грбова и додати потпуно нови: во, коњ, кључ.

Након извршеног избора скица за награду, приступило се отварању запечаћених коверата, које су садржавале имена аутора награђених скица. Установило се, да је скицу награђену првом наградом израдио београдски сликар Андрејевић-Куи, скицу награђену другом наградом академски сликар г-ђа Вера Бојничкић, Загреб, а похваљену скицу акад. сликар Мординов из Београда.

Чланови жирија сложили су се, да се на скици, која је добила прву награду, изведу извесне незнатне измене и то:

- 1) да се на четвртастом камењу допишу куле мотриље онаквог истог облика, како су претстављене на другој поднетој скици г. Куна;
- 2) да се замрачени простор у дубини капије пробије тако, да се добије у перспективи отвор;
- 3) да се водоравна линија брега, на којој стоји град, засече почев од ивице зидина, како би се на тај начин боље истакао сам положај Београда.

Ове су измене биле такве природе, да ни су могле дирати у индивидуалност награђене скице.

Награђена скица грба, која је примљена од Одбора Општине града Београда на седници од 10. децембра 1931 год. као градски грб Београда, има облик штита, који се у дну свршава лаким шиљком а састоји се из следећих елемената:

- 1) националних боја;
- 2) река као симбола исконске снаге Београда;
- 3) римске лађе (трирем), као симбола старине Београда;
- 4) белих зидина с кулом и отвореном капијом: зидине претстављају варош, куда — град, отворена капија — слободан промет;
- 5) земљиште у клину грба, међу рекама и под зидинама је црвене боје, као симбол крви, вечног страдања и патње Београда; реке су беле боје према хералдичким законима, зидине вароши и кула су беле боје као симбол „Белог града, Београда”, небо је плаво, као симбол наде, вере у бољу будућност.

О предложеној скици господин Андрејевић-Кун дао је ово своје тумачење:

„Штит грба је упроштеног барокног облика, који се доле завршава једним оштрим углом. Простор штита је подељен на два дела, и то: земља заузима две петине, а град са небом три петине.

На зидинама града налазе се две осматрачнице, које су карактеристичне за београдски град. А између њих се издиже кула са четири прозора. Капија града је отворена и то тако да су њена крила на спољној његовој страни. Цео град лежи на једном узвишењу. Испред града у доњем делу штита су таласасто означене две хоризонталне реке, и на првој од њих налази се римска лађа трирем.

Грб је рађен у боји и тушем по хералдичким законима. На њему су заступљене наше националне боје и то: град, реке и једра на трирему су бели; небо плаво; земља црвена.

Из живота аутора награђене скице морамо напоменути, да је он београдски уметник. Његов отац, Београђанин, ради као ксилограф у Народној Банци. Своје уметничке студије започео је у Београду, где је свршио Уметничку Школу. Три године, које је уметник провео у иностранству на даљим уметничким студијама благодарећи меценатству београдског индустријалца Илије Ранкића, отворили су му нове уметничке перспективе. У Риму, Венецији, Фиренцији и Паризу имао је прилике, да се упозна и са старим класич-

ним мајсторима и с новим уметничким правцима. Од 1929. учествовао је у престоници на свим изложбама, 1930. на Југословенској изложби у Лондону, а своју прву колективну изложбу приредио је 1931. год. у Београду. Ради као члан Уметничке Групе „Облик”. Поред сликарства нарочито се бави и графиком.

Избором скице завршен је рад Оцењивачког Одбора, а тим и питање грба града Београда приведено у своју завршну фазу.

Решењу питања грба града Београда приступљено је на основу налога претседника Општине града Београда од 8.-III-1931. год. О. Бр. 5.252. Елементе новог грба, који су предложени Одбору О. Г. Б. утврдила је за то нарочито установљена комисија. Ова је комисија одржала укупно три претходне седнице. Проучавање историјске стране старих грбова града Београда било је нарочитом судском одлуком од 4.-V.-1931. О. Бр. 10282. поверено нашем познатом истраживачу проф. Д-р г. Алекси Ивићу.

Да се дође до што боље скице новог грба на темељу утврђених елемената и да се омогући што шире учествовање наших уметника и позваних лица у решењу овог значајног питања за Београд, расписан је конкурс, који је, уз израду скице на темељу комисијски утврђених елемената, предвидео и израду скица на основу потпуно слободне замисли.

Како међу члановима Комисије за одређивање елемената грба, тако и у Оцењивачком Одбору били су заступљени највиши преставници наше Општине преко чланова Суда и Одбора О. Г. Б. као и преставници наше науке и уметности, чији је круг и учешће још и знатио проширен самим конкурсом.

Од увек се извесним фигурама, физичким објектима придавало конвенционално значење, симболички карактер. Своје симболе имали су и појединци, породице и државе. Грбови, као симболички знакови, појавили су се у западној Европи у доба хришћанских похода. У вези с њима настала је и посебна помоћна историјска дисциплина: хералдика, наука о грбовима, која изучава питање грбова и одређује правила, којим грбови морају одговарати. О томе, да ли је поједини грб хералдички тачан, или не, постоје читаве расправе. Но сваки грб осим с ове чисто „канонске” стране претставља велики интерес и с формалне стране, јер поједини хералдички амблеми могу имати и велику уметничку вредност.

Београд као један од најстаријих европских градова и градова, који су од увек стајали између Истока и Запада био је увек приступачан свим новинама. Градски грбови, који су постали синоним градске самосталности, независности и старине, нашли су своју примену и у Београду. Београд је имао свој грб и за доба Деспота Стевана и касније. Та традиција нестала је с турским господством,

јер Турци нису познавали ову врсту симбола. Традиција је у XVIII веку обновљена, да опет нечезне с новим турским господством. Није било ништа природније, него да се питање грба у наше доба опет покрене.

Нови грб Београда, и по општем мишље-

њу, и с уметничке стране и по дубини и богатству своје симболике стоји над досадашњим грбовима Београда, који су увек у себи имали и елементе, који су специјално представљали и ону туђинску власт, која је у то време владала Београдом.

Отварање дечјег обданишта на Душановцу

На самоме крају Београда, испод Вождовца а преко Пашиног Брда, простире се београдско предграђе Душановац. У томе крају, махом, станују занатлије и радници, који још пре зоре крећу на посао у разне раднице и фабрике. Редак, сасвим редак је случај, да из тих породица поред оца на посао не одлази и мајка. У таквим случајевима деца, веома често сасвим мала од две до четири године, а има и одојчади, остају у кући сасвим сама и без ичијег надзора.

Зато свако предграђе изискује насуну потребу дечјег обданишта. Подићи за ову децу обданиште најхуманији је гест градске заједнице који се да замислити. Сачувати и спасти децу, чији се родитељи преко дана муче за насуну хлеб, највеће је дело културног човечанства.

Општина београдска последњих година, уз искрену и пожртвовану сарадњу многих

било дечје обданиште и предграђе Душановац.

На трећи дан Божића, у част рођендана Њ. В. Краљице Марије, а у присуству изасланика Њ. В. Краљице, ађутанта г. Мундорфера, изасланика председника Владе г. Дуњића, врховног инспектора, изасланика председника Београдске општине г. Д-р Ђуре Ђуровића, шефа одељења за социјалну политику О. Г. Б., као и многобројних грађана са Душановца отворено је дечје обданиште Св. Николе на Душановцу.

Црквени обред при отварању овог обданишта обавио је свештеник г. Никола Стефановић.

Веома дирљив тренутак је био за све присутне када је председница обданишта, г-ђа Јелена Бран. Стефановића, са четири мала сиромашна детета пресекала божићни колач.

Затим је свештеник г. Стефановић у своме хришћанском говору изнео велике тешкоће и прилике у којима живе и муче се његови парохијани. Сви присутни били су необично дирнути судбином многе дечице, остављене улици и бризи суседа, док им мајке раде у вароши.

Шеф одељења за социјалну политику и изасланик председника г. инж. М. Нешића, г. Д-р Ђуре Ђуровић, после говора г. Н. Стефановића, званично је отворио обданиште. У своме говору г. Д-р Ђуровић изјавио је, да ће овакве и сличне установе увек бити свесрдно помогнуте од стране Београдске општине.

Председница обданишта, г-ђа Јелена Бран. Стефановића, која, са осталим вредним госпођама из овога краја, има највише заслуга за ову хуману установу Душановца, поздравила је госте топлим и бираним речима.

Тако, отварањем овог обданишта деца на Душановцу од сада живот ће постати много блажи и милостивији, а грађани са Душановца биће задовољни што у своме крају имају једну овако лепу хуману установу.

Дечје обданиште на Душановцу

београдских хуманих друштава, посветила је нарочиту пажњу подизању и отварању дечјих обданишта у свима крајевима Београда. Тако је, после отварања дечјег обданишта на крајњој периферији у Булбулдеру, најзад до-

Годишња скупштина Београдских Сокола

Свих 6 соколских друштава Београдске жупе одржали су своје скупштине у исти дан

У свима крајевима Београда, у уторник 19 о. м., одржане су годишње скупштине београдских Сокола. Ово је први пут да свих шест соколских друштава у Београду одржавају своје скупштине у исти дан. Тиме је

Београдска соколска жупа хтела да истакне и манифестује снагу нашег престоничког соколства. На свима скупштинама владала је потпуна сагласност у свима питањима нашег соколства.

Нарочито и са пуном похвалом подвлачимо нова стремљења наших сокола у питањима социјалне политике и културних проблема, на коме пољу рада они могу такође дати одличних резултата. Мило нам је, и овога пута то морамо забележити, што су наша соколска друштва унела у свој програм и многе социјалне задатке и што их већ са примерном пажњом спроводе у живот. Ово смо им предложили*) приликом Свесловенског слета.

Из секретарских извештаја виде се одлични напредци и резултати, које су наши соколи дали у прошлој 1931 год.

Нарочиту захвалност Соколи из свију крајева Београда одали су Њ. В. Краљу, који је од увек са пуно љубави помагао развитак нашег соколства. Бурним и одушевљеним клицањем Соколи су поздравили свога старешину Њ. Кр. В. Престолонаследника Петра.

На свих шест скупштина Соколи су одали достојну пошту сећањем на свога недавно преминулог брата д-р Јосифа Штајнера, старешину Словенског соколског савеза.

Скупштина најстаријег београдског соколског друштва „Матица“

У Савамалској основној школи, у Босанској улици, одржало је своју скупштину најстарије соколско друштво у Београду „Матица“, које ће друштво ових дана прославити и своју педесетогодишњицу. Ову скупштину отворио је адмирал г. Драг. Прица, старешина друштва.

Из извештаја друштвене управе види се, да чланство у друштво стално напредује и да је друштвена управа својим солидним радом водила ово најстарије друштво сталном напретку. Нарочито је значајно, што је друштво основало нову сеоску соколску јединицу у селу Баћевцу и соколски отсек на Белим Водама.

Просветар г. д-р Милан Главинић, инспектор Мин. просвете, поднео је извештај о просветном раду из кога се види, да је у току године у друштву одржаван већи број предавања из соколске идеологије са одличним резултатима.

Друштво се спрема да прослави педесетогодишњицу свога живота и припрема се за слет у Прагу и стогодишњицу Тиршову.

Велико задовољство произвело је саопштење г. Растка Драгића, члана надзорног одбора, да је приликом последњег вучења ратне штете амортизована серија обвезница од којих друштво има 144 комада. На тај начин у марту месецу у друштвену касу унеће се 147.600 динара. Друштвена имовина представља вредност од 1.341.061 динар.

*) Види: „Социјални задаци соколства“ — чланак г. Слободана Видаковића — „Београдске општ. Новине“ бр. 13 за 1931 год.

После тога извршен је предлог за ново старешинство које у главном остаје исто као и досадашње. За старешину предложен је г. Драгутин Прица, адмирал; за заменика старешине г. Миливоје Смиљанић, архитекта; за секретара г. Јован Јовановић, чиновник; за председника просветног одбора г. д-р Милан Главинић; за начелника г. Ф. Жиц; за начелницу г-ђа Марија Војновић.

У чланове старешинства ушли су: г. г. Душан Цветковић, генерал; Мирослав Војновић, референт Министарства просвете; Андра Дим. Павловић, потпуковник; Отокар Новотни, чиновник Прашке банке; Војислав Тодоровић, бродовласник; д-р Милан Арсенијевић, лекар; Богољуб Крејчик, професор; Драгутин Јовановић, чиновник и Милош Крсмановић, канд. медицине.

Соколско друштво Београд I

Скупштину је отворио старешина друштва г. Јован Бакић.

Г. Фрања Галијан, секретар, прочитао је извештај, у коме је изнео рад друштва у главним потезима.

Начелник друштва г. Мих. Николић прочитао је извештај о техничком раду друштва. Ово друштво, са одличном соколаном у центру Београда, стоји на завидној висини, постижући увек одличне резултате на свима пољима соколског рада. Ово велико београдско соколско друштво има 1526 чланова.

Просветар г. Драган Илић и лекар г. д-р Мил. Феликс дали су извештаје о просветном и лекарском раду.

Г. Ф. Вањик, економ, изнео је прегледну слику о вредности друштвене имовине, која износи 450 хиљада динара.

Друштво је летовало у Сутомору, на најјужнијем делу нашега Приморја.

Друштво је као новину основало социјалну секцију „Соколско срце“, која ради на материјалном помагању сиромашнијег чланства и на сузбијању тешких последица економске и социјалне кризе. Ова секција скупљала је прилоге и делила помоћ сиромашном чланству.

После поздравља делегате жупе, г. д-р Б. Чипића, предложено је једногласно следеће старешинство:

Старешина г. Ј. Бакић; заменик старешине г. д-р Јоже Равник; секретар г. Фр. Галијан; просветар г. Драган Илић; начелник г. Ђорђе Илић; начелница г-ђа Дана Илић; благајник г. Гојко Тебо; економ г. Фр. Вањик; статистичар г. Милан Чупић; лекар г. д-р Милорад Феликс; чланови управе: г. г. Олга Константиновић, Урош Влаховић, Драгољуб Марковић, Драгиша Мича, д-р Игор Видиц и Радивоје Матић.

Соколско друштво Београд II

Скупштину соколског друштва Београд II отворио је старешина друштва г. д-р Иван Рибар у свечаној дворани основне школе код Саборне цркве.

Друштво је у току године развило рад према принципима соколства и у своме раду забележило је лепе успехе. И у овоме друштву број чланства порастао је на 451. Управа друштва добила је од Београдске општине земљиште за соколану у непосредној близини универзитетског парка. Осим тога друштво Београд II добило је лепо летње вежбаониште, које се налази у Горњем граду.

У току године код свих вежбача био је сталан прираштај. У току 1931 одржано је 432 часа у вежбаоници и летњем вежбаоништу.

Г. Бура Брзаковић, просветар друштва, дао је критички преглед о просветном раду.

За старешину изабран је г. др. Иво Рибар, адвокат. За заменика старешине г. Мих. Лукаревић; за начелника г. Милан Роксандић; за начелницу гца Љубица Павићевић; за просветара г. Бура Брзаковић. Остали чланови управе су у главном исти.

Соколско друштво Београд III

Соколско друштво Београд III одржало је своју скупштину у основној школи на Булбулдеру. Ово соколско друштво ради у великом и радном крају око Смедеревског Ђерма, и извршило је већ за кратко време знатну мисију у овоме крају са резултатима који се морају као пример подвући.

Скупштину је отворио старешина друштва увек агилни вођа овога краја Београда г. Добривоје Богдановић. После поздравна и прочитане посланице сви функционери поднели су скупштини своје извештаје.

Ово младо друштво основано је пре две године. За то време извршило је потпуно своју организацију. Број чланства порастао је на 300. У друштву су радили редовно технички одбор, просветни одбор и хигијенско-здравствена секција.

Као специјални успех друштва јесте подизање соколског дома у близини школе код Смедеревског Ђерма. Поред дома подићи ће се и летње вежбаониште. Друштво је приређивало јавна вежбања и соколске академије, помоћу којих је знатно проширена соколска идеја у овоме крају.

После добијене разрешнице извршен је избор новог старешинства. У старешинству су ушли: старешина г. Добривоје Богдановић, адвокат; заменик старешине г. Милу-

тин Магазиновић, свештеник; секретар: Иван Тринајестић, учитељ; претседник просветног одбора г. Стојан Глигоријевић, управитељ школе; начелник г. Тома Владимировић; начелница гца Косовка Филиповић; благајник г. М. Шошкић, чиновник Народне банке; економ г. Миладин Јовановић, трговац; статистичар г. Марјан Черновиц, чиновник; чланови управе: г.г. др. Војислав Станисављевић, Самуило Мандил, Драгољуб Радивојевић, Љубица Магазиновић, Јосип Бизјак и Ђорђе Прокић.

Соколско друштво Београд IV

Соколско друштво Београд IV на Чукарици одржало је скупштину у својој соколани.

После примљених и одобрених извештаја за старешину предложен је г. др. Миодраг Стефановић; за заменика старешине г. Ф. Светличић; за начелника г. Перо Чоловић; за просветара г. Бранко Јанковић; за благајника г. Драгомир Тасић.

Соколско друштво Београд V

Соколско друштво Београд V, које ради на Сењаку, одржало је своју скупштину у Дому културе. Скупштину је отворио старешина г. др. Васа Петровић.

Предложено је старо старешинство да и даље води рад овога друштва. За старешину предложен је г. др. Васа Петровић; за заменика старешине г. Драгиша Стојадиновић; за начелника г. Чеда Ђорђевић.

Соколско друштво Београд VI

Одржало је своју скупштину и најмлађе београдско соколско друштво које ради на Душановцу. Ово друштво ради непуну годину дана и за ово кратко време успело је, нарочито прикупи велики број школске деце са Душановца. Скупштину је отворио старешина г. М. Живковић.

После извештаја управе за старешину је предложен г. Милоје Живковић, капетан; за заменика старешине г. Петар Таназовић; за тајника г. Драгутин Бранковић; за просветара г. Душан Ђорђевић; за благајника г. Мих. Рајнић; за начелника г. Живојин Перић; за начелницу гца Милева Радовић; за економ г. Јован Штрбац; за статистичара г. Божидар Михаиловић. Чланови управе: г.г. Иван Јан, Марјан Цветковић, Бранислав Мијовић, Милан Скерлић, Петар Терзић, Властимир Вучић и Милош Мршић.

Музичка хроника :

Петар Ј. Крстић, композитор

„Морана“

Опера у три чина из народног живота. Текст од Ахмеда Мурадбеговића,
музика од Јакова Готоваца

Опера Народног Позоришта у Београду показала се у овогодишњој сезони необично активна у извођењу нових дела. Тако је у понедељак 4. јануара ове године изведена први пут Готовчева опера „Морана“. То је била четврта оперска премијера у сезони, којој су претходиле: „Таис“ под диригентством директора опере Стевана К. Христића, „Салома“ под диригентством првог диригента Ивана Брезовшека; балет „Дон Кихот“ под диригентством Јована Бандура, младог новоангажованог диригента, а „Морану“ је музички спремно и дириговао Ловро Матачић.

„Морана“ је први пут изведена 29. новембра 1930 године у Народном Дивадлу у Брну и имала је код чешке музичке критике и публике неочекивани успех. „Морана“ се необично допала због богатог југословенског музичког фолклора, мелодиозне певачке линије и бујне инструментације. „Морана“ је прва опера чији је аутор Југословен, а која је своју премијеру имала на оперској сцени у иностранству. Поводом премијере у Брну рекао је у својој критици познати музиколог Д-р Влад. Хелферт: „... „Готовац се у „Морани“ показао као композитор богате музичке снаге. Разумљиво је да све није стилски уједначено у његовом оперском првом делу, али је очигледно да је чврстом руком решио основне оперског проблема. ... Није се дао завести јевтинијим кокетовањем са фолклором... И знао је дати делу особити чар лирскога даха и срчаности. ... Мало која опера је била тако срдечно премљена од публике као Готовчева „Морана“.

„Народни листи“ у Прагу пишу: „У основи узев Готовчева опера је хорска. У тој стилској одлици лежи уметничко језгро „Моране“. Кроз хорова аутор је изнео најтипичније музичке акценте“.

„Народни новини“ кажу: „Готовчеву „Морану“ можемо без устезања убрајати у најлепша дела словенске оперске литературе. Своју партитуру Готовац је написао мајсторски, ослањајући се на елементе народне музике“.

„Моравске новини“ пишу: „Од почетка до краја живимо у атмосфери југословенске

народне песме, која највише провејава у народним сценама“.

У почетку овогодишње позоришне сезоне изведена је „Морана“ са истим успехом и у Загребу у Опери Народног Казалишта.

Јаков Готовац као композитор није био непознат ни београдској музикалној публици. Његове композиције: „Јадованка за телетом“ за мешовити хор и народни коледарски обред „Коледа“ за мушки и мали оркестар, које је први пут у Београду певало Академско певачко друштво „Обилић“ учиниле су његово име и у Београду познатим и популарним.

Готовац је као композитор националиста. Он се одушевљава народном мелодијом. Он је уверен да је у њој почетак и основа наше музике. Он је понесен идеалом, да наша уметничка музика треба да се развије на основу наше народне музике. Те своје националистичке музичке идеале спроводи и у својим музичким делима.

Јаков Готовац рођен је 11 октобра 1895 године у Сплиту, где је учио и свршио и средњу школу. Музику је у прво време учио приватно код Храздире, Хаџеа и Добронића. Контрапункт је учио на Загребачком конзерваторијуму код Ружића, па је затим наставио музичке студије на Музичкој академији у Бечу. По повратку са музичких студија у отаџбину Готовац је основао у Шибенику филхармоничко друштво. Затим је постављен за секретара и диригента у Народном казалишту у Загребу, где је у исто време и хороваћа академског певачког друштва „Младост“, данас „Младост-Балкан“.

Готовчеве су композиције: „Еротични тренуци“ за мушки глас и клавир, „Три дјевојачке песме“ за женски глас и клавир, „Кроз варош“ и „Две анакреонске pjesме за један глас и клавир, „Два мушка хора“, „Приморска свита“ за мушки хор, „Два скерца“ и „Двије pjesме чуда и смијеха“ за мешовити хор, „Коледа“, народни обред, циклус за мушки хор и инструменте, балада „Дјевојка и мјесец“ за алт и „Два сонета“ за бас уз пратњу малог оркестра, „Симфонијско коло“ за оркестар, опера „Морана“ и још неколико мања дела.

Сиже за „Морану“ узео је Ахмед Мурадбеговић из једне далматинско-херцеговачке бајке, која датира из паганског (нехришћанског) доба нашег народа. То је историја љубави дивне Моране са стаситом Бојаном, којој се противе родитељи па стога беже у планину. А када треба да буду спаљени на ломачи по суду народном, њима живот спасава гајдаш Гојен и све се свршава весељем и радошћу. Тада раздрагани младенци кличу: „Велик је народ наш у проклетству и у љубави!“ У знак весеља народ запали ломачу. Око ватре се игра обредна игра, а народ се клања божанској љубави и слави намучене љубавнике. Песмом и игром се завршава апофеоза чисте љубави.

Ахмед Мурадбеговић написавши либрето за „Морану“ није створио значајно литерарно дело. То му свакако није ни била главна намера, већ и по томе, што је тема у „Морани“ тако стара, колико је стара и литература у опште. Ново је међутим при томе то, што је ту тако много у књижевности искоришћену тему везао за нарочиту средину и обојио је фолклорним елементима нашег народа. При свем том литерарни део „Моране“ — либрето — у основи је примитиван и наиван. Али је Ахмед Мурадбеговић један од оног малог броја наших књижевника, који се дао приволети, да се окуша у једном не лакој послу, који захтева нарочиту сценску технику, — да једном домаћем композитору напише либрето за оперу. И ма да Мурадбеговић у томе послу није опробани мајстор, (свакако да му је то први покушај те врсте), он је са обзиром на сврху пружио у „Морани“ композитору пуно разноврсних могућности за сценску музику. У тексту преовлађује лирски и драмски елемент (епски се јавља у најмањој мери), а они су и најпогоднији за музичку обраду. И са обзиром на литерарни облик, у тексту има места чисто оперског стила, као: арија, дуета, великих ансамбла са хоровима и тако даље. Композитору је пружена могућност да развије оперски стил у пуном смислу те речи.

Композитор Готовић је запазио ту добру страну либрета. Композитор од талента, који је створио већи број успешних вокалних дела без пратње и са пратњом, осећао је у себи нагон, да створи музичко дело већег замаха и обима. Својом опером „Мораном“ Готовић је показао још у јаснијим бојама своје музичарске способности и свој композиторски таленат. Треба имати на уму, да су музичарске способности и композиторски таленат две разне ствари, које не морају ићи упоредо, не морају бити еквалентно заступење у једној личности. Под музичарским способностима треба разумети музичку технику, музички занат — оно што се мора учити, да би се нау-

чили и знало. Композиторски таленат је нешто што се не да научити, што је изнад занатскога, што се налази у души, у уметничкој природи личности, којој је природа доделила стваралачку моћ. На пример, музичарске способности Мусорког су биле веома скућене према његовом композиторском таленту. И обрнуто, има изванредно много музичара, који су перфектно владали композиционом техником, нарочито међу професорима композиције (да не набрајамо имена), а њихов композиторски таленат је био минималан или никакав. С тога те две ствари треба делити. То је било овде непотребно рећи, јер при оцени једног музичког, као и сваког уметничког дела, мора се узети у оцену и једна друга чињеница.

Ако на основу музике из опере „Моране“ хоћемо да изведемо закључак о музичарским способностима композитора Јакова Готовића, ми ћемо анализирајући ту музику доћи до закључка, да Готовић потпуно влада оркестарском техником, он оркестрира вешто уме према потреби оркестарско ткиво да подреди и приреди сцени, да диференцира звучност оркестра у односу на звучност певачког тона на сцени. Готовић уме да развије мелодијску линију ширег замаха лирски распевану, уме да напише оперску арију, оперску дует, оперски хор и т.д. Из свега тога излази да је Готовић зрео уметник са солидним музичким знањем и техничким способностима.

Рекли смо раније да је Готовић композитор националиста. Он воли народну мелодију, воли „народни тон“. Зато је и тражио и нашао либрето из народног живота, да њега унесе народне мелодије, које ће образложити хармонски и оркестрално на свој начин и по свом укусу, или да сам створи оригиналне мелодије у „народном тону“ на основу мелодијских елемената нашег музичког фолклора. У тим деловима партитуре је Готовић најјачи, поглавито с тога, што у његовој музичкој обради народни мелос није изгубио од своје специфичне карактеристике. Ка главни носиоци народног музичког елемент истичу се хорови, који су на сцени у сва три чина и који испуњавају велики део партитуре Готовићеве „Моране“. Ти фолклорни музички елементи су у „Морани“ са уметничког гледишта сасвим оправдани, они су у потпуној хармонији са народним костимима из северне Далмације.

Из музике у „Морани“ избија и изразит композиторски таленат Готовићев. Он се огледа у музичком изразу, који је скоро увек, свакој сцени погођен, природан, нетражећ спонтан. То је оно што стоји изнад занатскога, изнад музичарске технике. „Морана“ је опера, и музички израз Готовићеве музике је поглавито оперског стила, мелодијског

мање, управо само местимиче драмскога стила, музичко-декламаторски. Готовац је мелодичар, који се у лирским сценама између Моране и Бојана уме да распева јужњачким темпераментом, ма да су му те сцене мање оригиналне и националне.

Поред свих ових врлина Готовчева „Морана“ није стилски потпуно уједначено дело. Та стилска неуједначеност мање се осећа због места, која су — тако рећи — индивидуалног стила то јест, издвајају од националног стила, мање због местимичне мешавине оперског и музичко драмског стила, више због неуравнотеженог хармонског стила, којим се аутор служи, а који се креће у границама од најпримитивнијих хармонизација народних мелодија па до хармонских комбинација које налазимо код Пучинија, Р. Штрауса и других.

С друге пак тачке гледишта, посматрана као национално музичко дело, у „Морани“ преовлађују национални музички елементи, међу којима се јасно истичу и народни мотиви из северне Далмације, који су необично прости и примитивни. Та превага националних музичких елемената чини, да дело није нашим националним стилем, да га осећамо нашим, и да је по обради народних игара — бола — сродан стилу Крешимира Барановића у његовом „Лицитарском срцу“. Као такво оно претставља знатну добит у нашој оперској литератури.

Приказ „Моране“ на нашој сцени био је пристојан. Музички део опере је спремио и водио Матачић, који је у пуној мери осетио Готовчеву музику, дао јој прави израз и појета. Режирао је са успехом Рудолф Ерта,

члан Београдске опере. Декоре је поетски из- радио позоришни сликар Беложански. Костимска опрема — делимично прављена нова — била је у стилу. Балет — кола — је увежбала шеф балета Н. Кирсанова, ну овом приликом није био јасно стилизован и није постигао очекивани успех.

Насловну улогу „Морану“ је певала млада чланица опере Бланка Кезер, својим лепим сопраном и успела је својом фигуром и младешћу да створи тип највише, понесене младачким љубавним жаром. Њеног драгана „Бојана“ певао је као гост Марио Шименц, члан Загребачке опере, уносећи познате квалитете свога великог гласа у широке мелодијске линије своје партије.

Гајдаша „Гојена“ певао је М. Пихлер, који се у тој улози одлично снашао и певачки и глумачки. Она му у свему одговара.

Оца „Његована“ је убедљиво и достојанствено приказао М. Јовановић.

Интриганткињу „говедарку“ приказала је музикално и глумачки необично убедљиво Е. Пинтеровићка. У епизодиој улози матере „Гораве“ била је Бугариновићка на свом месту. Успеху делу допринели су и сви носиоци епизодних улога: Дубска, Врхунац, Манојловић, Хитрина, Петровић, Милутиновић, Јанковић и Митровић.

Хорови добро увежбани, звучни и прецизни у ритму.

Оркестар на своме месту.

„Морана“ је на премијери примљена са одушевљењем. Присутни аутор, композитор „Моране“ Јаков Готовац био је небројено пута изазван и бурно поздрављен од одушевљених слушаца.

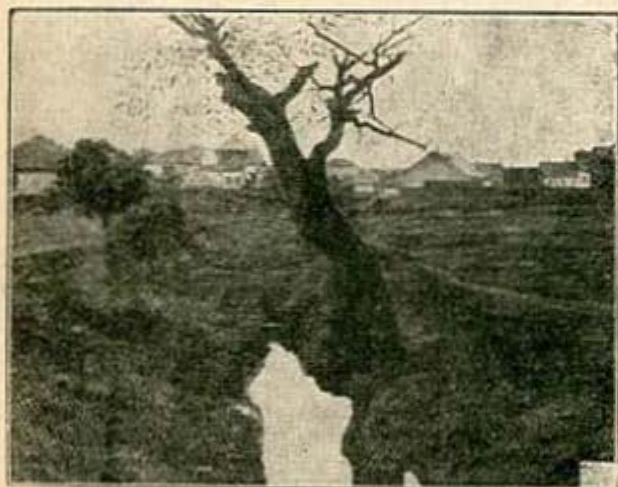
Уметничка хроника:

Сава Поповић, акад. сликар

Изложба слика старог и новог Београда

Десетог овог месеца, приликом прославе годишњице оснивања општинског музеја и библиотеке, председник општине г. Инж. Милан Нешић отворио је изложбу слика старог и новог Београда, која је смештена у општинском музеју, овим лепим говором:

— Ја волим Београд дубоко и искрено. Волим га не само као председник његове Општине већ у првом реду као грађанин, који своју љубав према њему носи дубоко у својој души и коме је сваки његов напредак и манифестација тога напретка у исто време израз његовог сопственог осећаја љубави према Бео-

Б. Стефановић: Чубуреки поток (гале)

граду. Ето, из тога разлога, господо, ја данас осећам једно особито задовољство, да отворим ову изложбу слика у којој нам наши савремени уметници приказују наш стари и нови Београд.

Међутим, ко хоће да се унесе у уметничку страну Београда, тај мора да пређе онај свакодневни суви стил пословнога говора. Београд ствара песничке концепције. Размишљајући и уживљујући се у његове поједине видике, његов живот, борбу између старог и новог, његов дневни и вечерњи ритам; у свем оном што је у њему створила и рука човечија и сама вечна природа, није могуће не осетити

огромне контрасте који му дају његову особиту лепоту и занимљивост.

Забављени стварањем новог живота, ми често пролазимо поред свега тога али ипак све то и несвесно на нас делује и појављује се у нашој свести као нешто сасвим реално чим нас један или други разлог стави пред задатак да одговоримо на питање: зашто волимо Београд? Зашто? — Ко пред својим духовним очима може себи да створи слику Београда у целини и у појединостима, тај заиста неће ни постављати овако питање, јер ће осећати оно што и ми сами осећамо. Анализа осећаја није, најзад, увек ни потребна, она је често сувишна; волимо, јер не можемо друкчије...

Но, да у нашем случају доиста постоје и конкретни и објективни разлози наше љубави; да постоје реалне премисе, а не само наш инстинкт везаности за родно место или место трајног живљења, место где се врши наша духовна и општа делатност, погледајмо га сасвим реално, погледајмо у стварности његове улице и његов општи изглед, поједине старе зграде и тихи живот у њима, па ћемо се уверити да је реалност још лепша и занимљивија од фантазије.

Уметник се много труди да појединим драмама, трагедијама на позоришној сцени, даде нужан сценарио, или уопште графичку претставу великим песничким замислима. У Београду, пак живом, оваквом какав он јесте, без свакога напора наших инвентивних снага, имамо цео низ слика, које личе на сан, често мистичан, али увек диван сан. Требало би много тражити, много гледати, па да нађемо негде лепшу слику од оне, што је на пр. пружа једна једина алеја у нашој тврђави, која води над ровом испод високих дрвећа, поред леве тврђавске стране на којем се узвишењу диже наш данашњи Географски институт. Или што је поглед у ноћи, или с вечери, са калемегданске терасе; поглед који може да створи читаву једну скалу мисли и осећаја, посебно душевних расположења и изазове асоци-

јацију са најуметничкијим креацијама човечијег духа.

Можда ни у једној епоси свог дугог живота, Београд није у тој мери тражио свог уметника, као данас, кад јури са толиком снагом у нови живот. Он није, као многи други градови, у својим архитектонским објектима сачувао стилове разних епоха, ал' нам је у појединим старим кућама, у појединим старим улицама — уз стил наших старих зграда 19 века — остао траг његовог старог патријархалног живота у коме је расла и sazрвала

Бета Вуџановић: Кула Небојска (сепија)

велика напредна духовна мисао данашњег доба. Нови живот потискује старе споменике. На читавом низу места, место старих грађевина, капија, славулка, остала су само њихова имена, по успомени и по традицији. Лице се Београда мења невероватном брзином. Уметник Београда, који на платну утврди један његов део, приказујући темпо његовог данашњег живота, његову данашњу физиономију, не ствара само уметничку слику, већ отрже од заборава и пропасти један докуменат који га чини заслужним пред лицем града у коме ради, он справља грађу која је од непроцењиве вредности за

историју Београда, за развој и одржање љубави и појимања Београда.

На изложби су заступљени скоро сви наши београдски уметници. Ту је г. Балаж који настоји да да ритам Београда, његове шишове, раднике, као његов социјални сликар; г-ђа Вуџановић, коју привлаче београдске старине; г. Бора Стефа-

М. Голубовић: Доситејева школа у Јебремојој улици (уље)

новић, кога инспирише београдска околнина; г. г. Бијелић, Беложански, Бешевић, Петровић, Голубовић, Настасијевић, Војновић, на чијим су сликама приказане поједине типичне улице и куће старог Београда; ту су фини Рихтерови бакро-рези, ту је Хакман са својим отменим начином приказивања; ту је и лиричност г-ђице Чађевић — све је то заступљено на овој изложби.

Чињеница да су се Београдом бавили сви наши уметници, без обзира на поје-

Жиборад Настасијевић: Стара улица у Београду (уље)

дине уметничке правце које заступају, доказује, да Београд у себи садржи све елементе, да је многострук, да је доиста подешен за све темпераменте...

Ова је изложба врло срећна идеја не само зато што даје живу слику умирања старог Београда и рађања нове престонице, но и зато што показује колико има историског материјала које би уметници могли нотирати потомству, и овај би материјал био у толико интересантнији што га већи број уметника, са разним погледима на уметност, прикупља. Сама ова изложба, ма да малена по својим размерама, већ показује повољне резултате, ма да у исто време показује и то да београдски уметници нису искористили сликарске мотиве Београда у оној мери у којој то Београд заслужује.

Главну пажњу привлаче Бора Стефановић нарочито са околином Београда (Св. 54),

Живорад Настасијевић, чије пуне улице диву животом сакривеним иза ћепенака и иза завеса по тамним загушљивим собицама (св. 29), Бијелићева улица а ли Вламенк (св.8), Голубовићева стара улица (св. 11) која изгледа као да ју је опрао београдски пљусак, и Рихтерови нешто романтични бакрорези, док „мотив из старог Београда“ од Васе Поморишца, слике сликане наивно и ваздушасто даје утисак наглог ишчежавања старих крајева. Пастухов и Беложански пате од сентименталности, они се не могу отарасити божићних карата. Балаш је лепо портретирао једну интимну црту Београда у његовом тастерашу као и знаке нових времена у цртежима зидања моста на Сави.

Изложба вајара Ораовца

Одмах по завршетку изложбе „Сто мајстора пет векова“ отворена је десетог Јануара изложба радова београдског вајара господина Ђорђа Ораовца. Наравно атмосфера

можда је баш та одлика, то поштење у његовом раду, које чини да он не личи ни на кога до самога себе и јесте највећа одлика Ораовца

Ораовац: „Роџен“

Ораовац: „Туга“

је била сасма промењена, док су се приликом прошле изложбе људи мучили да разумеју зашто је једино дело оригинално а друго не, овде то питање није поницало, овде су сви радови несумњиво радови Ђорђа Ораовца. И

као скулптора. Кроз све радове се толико огледа једна тежња за даљим знањем, за продубљивањем да, на први поглед, многе скулптуре изгледају као студије, као ствари које су више служиле као пут за постигнуће из-

весног saznaња но као чисто уметнички циљ у самима себи. Ораовац је, као скулптор, млад и зато ова особина и јесте знак озбиљности његова схватања. Са његовим школовањем, он је могао врло лако примити и идеолошки схватити ма који од многобројних портрета на страни и вратити се у Београд да нам покаже „како се ради у Паризу“ место свега тога Ораовац је учио само једну ствар: занат остављајући своме таленту да се испољи у току рада.

Случај Ораовца је у толико интересантнији што се је одао уметности тек после завршене универзитетске спреме. Изашавши из рата са деветнајест рапа и без леве шаке, он бира физички најтежу грану уметности, скулптуру и после свршене београдске уметничке школе и три године рада у Паризу враћа се да продужи самосталан рад у Београду.

Он са одушевљењем, и као о својој највећој срећи, говори о томе како му је први учитељ био наш велики вајар Тома Росандић и како му је велики Бурдел био учитељ за време студирања у Паризу.

Од изложених радова највише падају у очи портрети, они имају живости и карактера, а нарочито портрети Анри Барби-а, Стеве Тодоровића, Д-р Боре Ђорђевића и Боже Николића. Мале фигуре имају неке елегантне дражи и третиране су шире и слободније но већи актови.

О стварној вредности Ораовца као будућег мајстора је тешко рећи одређено. Он је тек на почетку своје каријере и ту већ показује све одлике доброга мајстора, а колико ће он те одлике развити, до које ће он висине

доћи као вајар то ћемо видети тек из његовог будућег рада, а према ономе што је до

Ораовац: „Аутопортре“

сада показао он заслужује сваку пажњу и као уметник и као озбиљан и солидан радник.

Филм Београда:

Вор. Н. Гавриловић

Филм: „Београд, престоница Југославије“

У суботу, 16 о. м. у биоскопској дворани „Уранија“ приказан је филм „Југословенског просветног филма“: *Београд, престоница Југославије*. Како је ово први филм о Београду и, истовремено, један од првих особитих покушаја наше домаће филмске индустрије, потребно је проговорити мало више о њему.

У нашој земљи чињени су, до сада покушаји домаће филмске производње. Значај филма уочен је и свакако да би било излишно писати о његовом васпитном дејству, о филму као моћном и најмодернијем сретству пропаганде. Али, сви ранији напори сведени су на покушај, захваљујући отсуству капитала. У земљи, коју је рат опустошио и коју је ваљало обнављати и изграђивати, од порушених темеља, тешко да се је и могло наћи капитала за инвестицију у предузећа, са чијом се активношћу не може рачунати за извесан низ година. А филмска предузећа не могу се ни замислити без капитала, јер то је њихова основа.

У Београду, пре неколико година, Министарство народног здравља, почело је да израђује филмове, у циљу пропаганде за очување народног здравља. У раду је било и успеха и не може се рећи да ови филмови нису корисно послужили својој задаћи. Са друге стране било је и покушаја израде уметничко забавног филма, али без успеха.

Отприлике, у исто време, покушавано је у Загребу да се на филмску пантљику пренесу поједини догађаји из наше народне историје (Потхват г. Тита Штроци), а претпрошле године, у режији драматурга Загребачког казалишта г. Јозе Ивакића и са члановима загребачке драме, реализован је филм *Грешница*. И овај последњи филм рађен је са задатком да укаже широким масама на извесне непријатеље породице и човека, уопште, — са већ ранијом тенденцијом Министарства народног здравља.

Први свесоколски слет Сокола Краљевине Југославије, 1930 године, био је повод да се у Београду изради уистини први озбиљнији филм, који је обухватио у целости ову величанствену манифестацију идеје југословенског јединства и словенског братства. Рађен по директивима г. Милана Марјановића, шефа Централног пресбирора, овај филм, у ду-

жини од око 2000 метара, репродуковао је, у солидно израђеним снимцима, свесоколски слет и са успехом га приказао популаришући идеју соколства и словенске узајамности.

После овог филма дошао је филм: *Београд, престоница Југославије*. Ранији покушаји производње домаћих пропагандних филмова, обухватајући лепоте наших крајева, садржавали су и поједине наше градове, њихове знаменитости и моменте који би могли да побуде интересовање странаца. Филм о Београду нема сличности са овим филмовима. Филм о Београду у ствари је један велики филм, чија садашња дужина достиже 2.000 метара. Он не приказује Београд са неколико снимака, „изгледа“. Он приказује престоницу каква је била и каква је данас, он је један део њене историје, као што је веран документ њеног данашњег интензивног живота, модерног развоја, изградње, динамике великог напретка, значајне улоге у државном, народном и међународном животу.

Београд који нестаје и Београд који се рађа, Београд како напредује, са живомшћу пред којом застају странци, Београд како живи, од јутра до мрака. Велики западни градо-

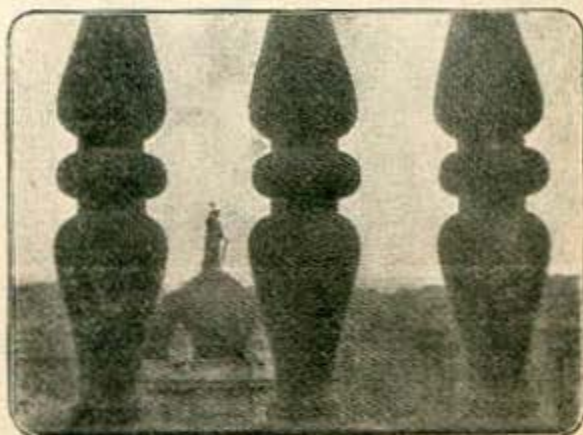
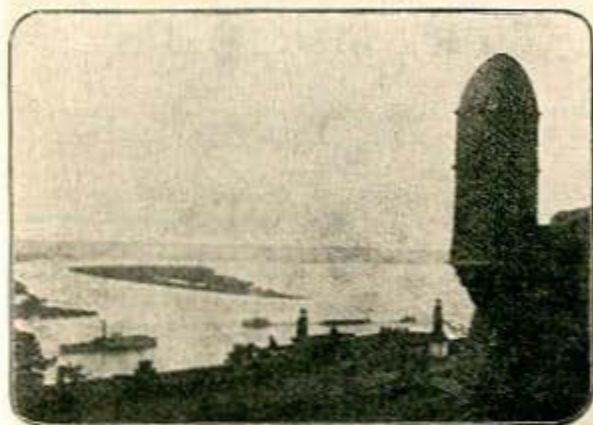

ви у својим архивима чувају овакве филмове — најјасније документе развоја и ликове својих градова. Београду овакав филм потребнији је још, јер мало градова има који као он садрже у себи контрасте временске и животне.

Произвођач овог филма је „Југословенски просветни филм“, а снимањима је руководио г. Војин М. Ђорђевић. Приказивање филма била је уствари пробна пројекција, пред позивним личностима. Произвођачи су хтели да прикажу ограниченом броју личности оно што је урађено, с тим да пре дефинитив-

и свакоме ће бити пријатно да види Београд, за који, иако у њему живи, не може да каже да га сасвим познаје.

Београдска општина, са своје стране, свакако ће прихватити овај филм. Његов редитељ г. Ђорђевић, у сопственој режији, снимно је још пре пет година један мањи филм о

ног пуштања филма у промет изврше коректуру и уклоне све што би могло имати карактер сувишног, непотребног. Тако ће од овог филма, дугог око 2.000 метара, остати највише неколико стотина метара. Тиме се морају избећи непотребна понављања појединих момената а извесне ствари скратити или потпуно изоставити.

Снимци су узимани брижљиво и често пута изненаде гледаоца. У овоме погледу филм је богат и деловаће подједнако пријатно на странца као и на Београђанина. Овај филм, који ће се ускоро почети да приказује у Београду, треба да види сваки Београђанин. Има места која ће многим бити сасвим нова,

Београду. Немајући сретстава морао је да обустави даље снимање, а ондашња општинска Управа није показала никако разумевања за овај његов напор и оставила је да снимљени филм пропадне. Међутим, Београд је у оно време имао други лик, и грешка је што се није сачувала његова копија.

Филм *Београд, престоница Југославије*, у сваком случају треба поздравити и примити га, и поред свих његових mana и недостатака, срдечно. Он је доказ једног напора домаћих људи да се почне са стварањем које ће, несумњиво, уродити плодом. Он је и као филмска продукција добар и његов успех после дефинитивне редакције неће изостати.

Предузеће за инсталацију водовода, канализације, централних и етажних грејања

ДУШАН ТОДОРОВИЋ

Београд, Приштинска улица 1
Телефон 23-942

8-4

Свима општинама у нашој Краљевини

Најбоље и најквалитетније сортирана радња са канцеларијским материјалом јесте

КЊИЖАРА „ЛА ФРАНС“

Поенкареова ул. број 32 у Београду.

Ова има велики избор писаће хартије свију врста као и хартију за писаће машине, шпартану хартију и упијаћу хартију. Разне канцеларијске куверте, мање и веће, рукавици за цео табак и палтисне куверте. Најбољи избор пера: Леонард, Милер и Шулер, огромно велики избор оловки: Црних, црвених, плавих, црвено и плаво мастиљавих и чисто мастиљавих, Мастило: Атрацев, Пех, Леонард и Гинтер Вагнер, такође исто и црвено (кармин) туш; гумнарабике мале и велике флаше и у зрну, убадачи за пера, зржаље, патент оловке и перо заједно, пак-папир, бели плави и зелени, мушете за сто, упијачи, патент и обични, паслони за пера и штампиле и т.д. Сва роба се шаље поштом на доплату или возом на повуку брзином авиона. Ценовник на захтев шаљем бесплатно.

Драг. С. Тешњ, књижар
Поенкареова ул. 32, Београд, тел. 25-309

Беловодски пешчар

и више врста најбољег гранита

*за све врсте грађевинских радова,
најбрже и по солидним ценама испоручује и извршује све радове у њима*

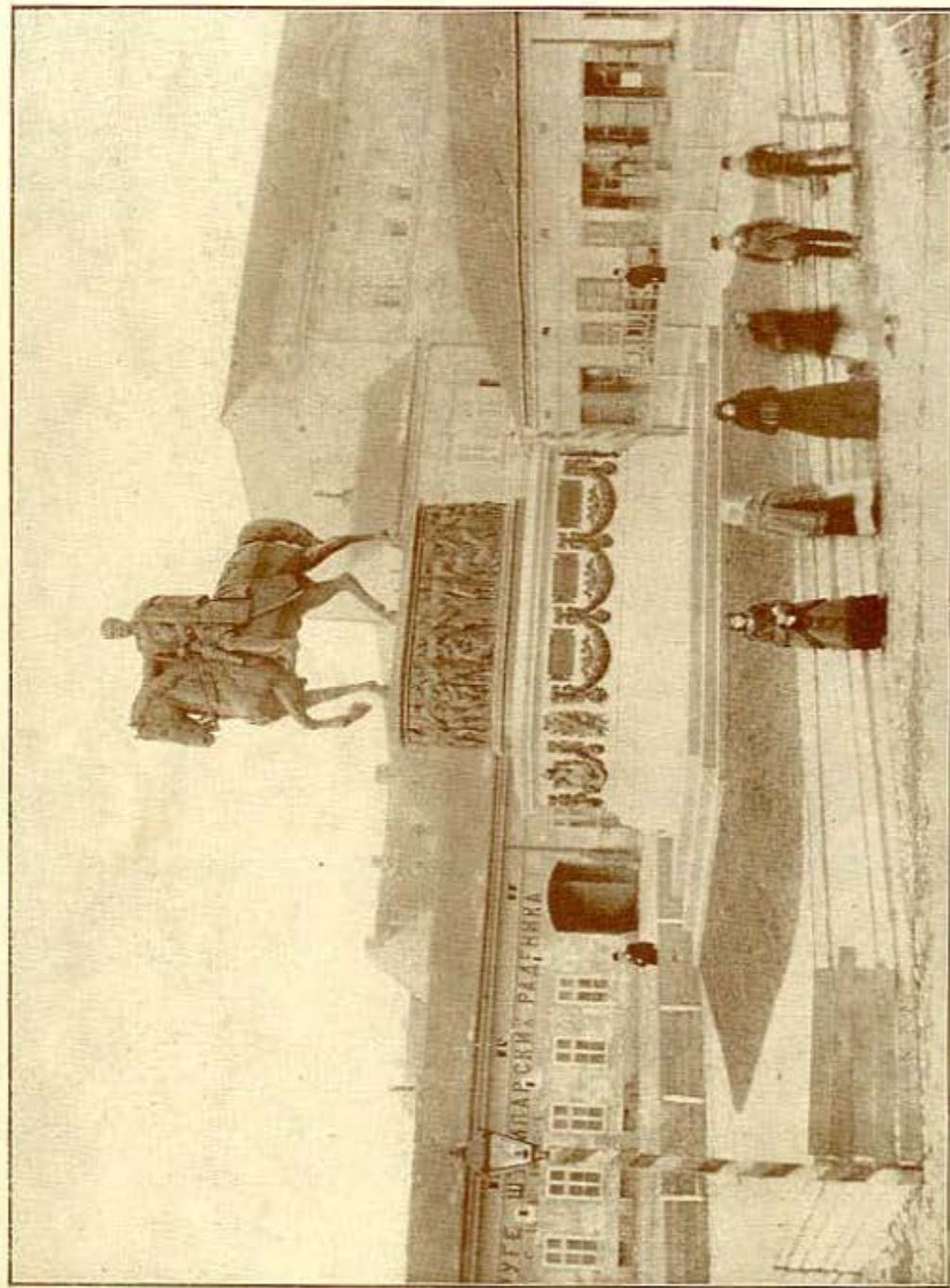
Јошаница А. Д.

Краља Милана ул. бр. 24/II

Телефон 23,011

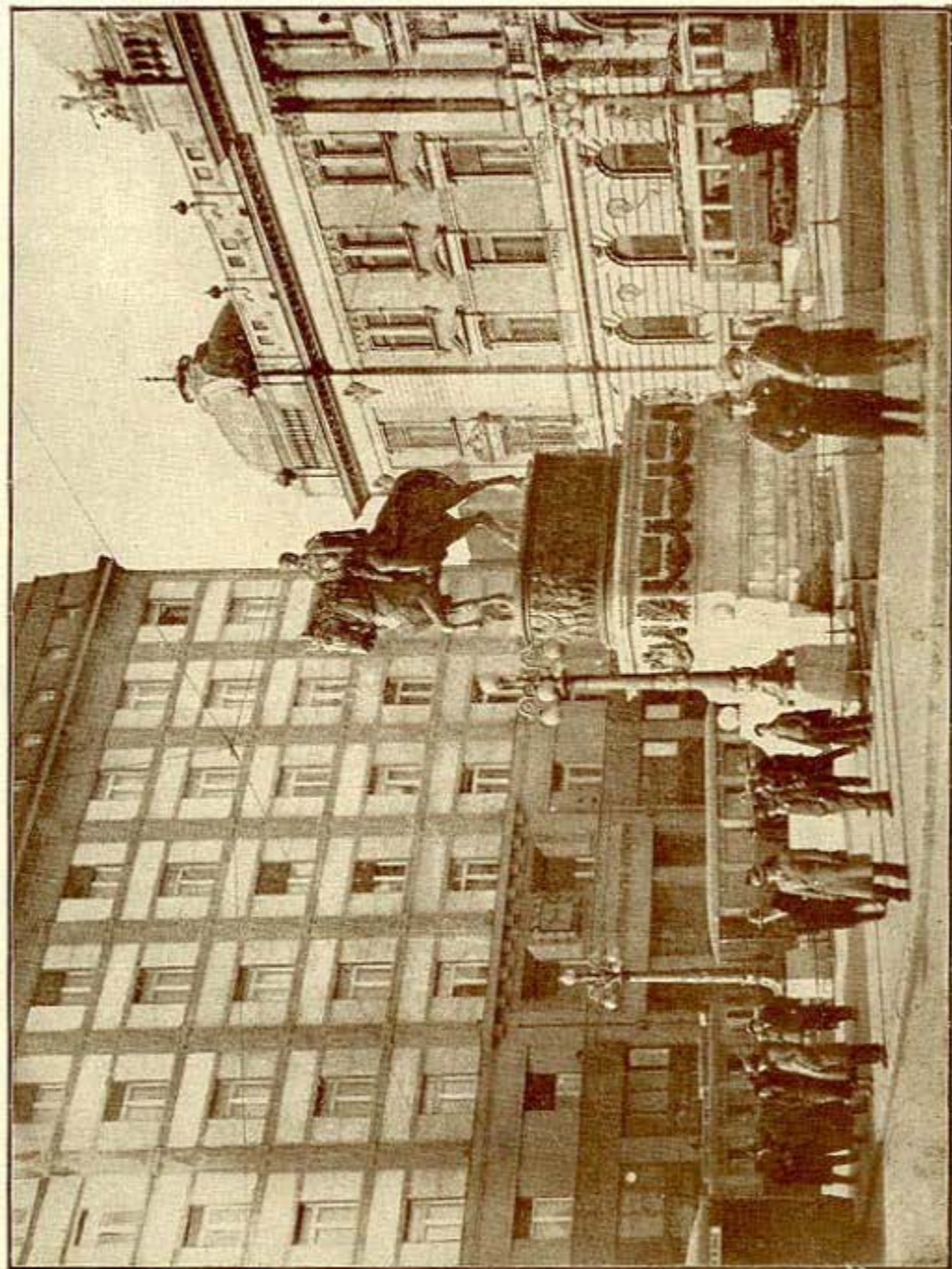
3-3

СТАРИ БЕОГРАД

Трг са спомеником Кнеза Михаила крајем прошлог столећа

НОВИ БЕОГРАД

Исти трг данас...

Из фото-архива „Београдских савремених новина“.